

પૃથ્વીયા પ્રગિદ્ધ રક્તા મનિ મહારાજ શ્રી મ યા ૧
 વાગિરિજરરર

આત્મશક્તિનો ઉદય.

એ વિષય ઉપર પ્રસિદ્ધ વક્તા મુનિ મહારાજ શ્રી
શ્રી શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજે
આપેલા બાપણોનો સમહ.

આ લઘુ પુસ્તક શ્રી પોરબ દરના રહીશ બાણસાલી
રામજી દ ગ ગાધર પુરુષોત્તમના સ્મરણાર્થે તેમની
માતૃ શ્રી બાઈ ગ ગાળાધની મદદથી

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

મેઘજી હીરજી,

બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર.

પાયધુની-મુ બઈ

આદિતિ ૧ લી પ્રત ૧૦૦૦

સ. નં. ૧૯૧૬ સ. નં. ૧૯૧૩

કિંમત રૂ. ૦-૩-૦.

અમદાવાદ

શ્રી રાવમડ ' પુલિલી ' શ્રી દિગ પ્રેક્ષમા
પરીખ દેવીદાસ ઇન્ડસ્ટ્રી ઇન્ડસ્ટ્રી

ઉપોદ્ધાત

તેનેમય સૂર્યમિચ્છને નિહાળવાને માટે સામાન્ય દીપકના પ્રકાશની જરૂર છે એમ કોણ કહી શકશે ? પરંતુ સૂર્યમા જે આખોને આજી નાખે એવો ઉગ્ર પ્રકાશ રહેતો છે તેને ધૈર્યપૂર્વક મીટ માડીને જેવો હોય તો જેમ બાળકે યાળીમા પાણી જરી પાણીમા પા'તા સૂર્યમિખને નિહાળી સૂર્ય જોવાનો સંતોષ માને છે તેમ આપણા સુદ્ધ મિદ્ધ વક્તા પૂજ્ય મુનિ મહારાજ શ્રી ૧૦૦૮ ચારિત્રવિજયજી મહા ગૌરવ દિવ્ય ઝોજસૂમય સૂર્ય છે તેમની ઝોજખાણુ આપવાને-જન સમાજને તેમનો પરિચય કરાવવાને માટે અમારા જેવા સામાન્ય દીપકની લેશ પણ આવશ્યકતા હોય એમ અમે માનતા નથી, કેમકે તેઓ અવ્યપ્રકાશિત છે અને તેમના દિવ્ય પ્રકાશે આપણને પ્રકાગિત કરેના છે, પરંતુ તે દિવ્ય પ્રકાશમા રહેલી તીવ્રતાને સામાન્ય જનો-જેમને દિવ્ય દ્રષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ નથી-તેવા જનો પણ શાંતિપૂર્વક નિહાળી શકે તે માટે જ આ ઉપોદ્ધાતકપી જળખરેલી યાળીની આનન્દમતા અમે ધારી છે

જૈન સાહિત્યની ખીનવણી પૂર્વ સમયમા માટે ભાગે મુનિરાજો હારા થએલી જેવામા છે અત્યારે પણ તે સાહિત્યના વિકાસ અને પ્રચારને માટે મુનિરાજોએ પ્રયામ કરવાની અગત્ય જણાઈ છે ન્યન્ય વિદ્વાન્ શ્રાવક બહુઓએ પ્રયાસ ન કરવો અથવા તેમનો કરેતો પ્રયાસ નિષ્ફળ યાય છે એવી અમારી માનિનતા કે કથન નથી, પરંતુ સંસારના ક્ષુદ્ર બંધનોથી વિરક્ત થએલા મુનિરાજો આનંદની ભૂમિમા વિચરતા હોવાથી તેમનો પ્રયાસ વિશેષ લાભદાયી અને અસરકર્તા નિવડે એમ તો સર્વે બધુ કમ્પન કરશે એમ અમે માનીએ છીએ

મુનિ મહારાજ શ્રીમન્ ચારિત્રવિજયજીએ આપણા સાહિત્યને

પ્રેમ અને ઔદાર્યના જાવથી પોષ્ય છે. આપણે સાદિત્ય કેવળ જોતો નથી જોઈ છે અને અન્ય જનો તેના અધિકારી તરીકે એવી સક્રિય પ્રવૃત્તિને તેમજ પોતાના પ્રેરણા દીધી હોય એવું તેમના જેવો કે વ્યાખ્યાનો અને અન્ય ક્ષેત્રો વાચના આપણને કમનું નથી પ્રેમથી મુક્તિ, પ્રગતિ નિરૂત્તિ આદિ તેમના નાના મોટા ક્ષેત્રો પ્રસિદ્ધ થયા છે, તેમજ તેઓથીજે અને મુખ્યત્વે આપેલા વ્યાખ્યાનોનો મ મંદ પણી જેન પત્રના તરીકે શ્રીમુત જગુમાજ રોડમદ કારભારી તરફથી મહાર પાત્રના આ પો છે તથા મુનિ મહારાજે ખાસ પરકારોના આજ્ઞાનાપૂર્વક થયેલા આમજાના આમદથી જુદા જુદા દેનિ, સાસાદિ અને માસિક પત્રોમાં લખેલા લેખો તરફ નિમ્નધાને સમદ 'મેખસમદ' ના રૂપમાં અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામા આવ્યો છે આ સન ક્ષેત્રો અને લેખો વાચવાનો લાભ જેઓ મેળવી શક્યા હશે તેમજે જેણે હમે કે મુનિ મહારાજે જે કાર્ય લખ્યું છે તે સ્વતંત્રતા અને ઉત્તર જાનનાવાળા વિચારોથી જાતવેલ છે અને તેથીજ આ સ્વેત્રવર મુનિની કૃતિઓ દિગ્ગજ અને સ્થાનકવાળી આદિ અન્ય મીરજઓમા તે સુ કિન્તુ જેનેતર-અન્ય સ્વદાપના નવુપાધીઓમા પણ આ હા માનને ખામતી છે

આ જમાનો સ્વતંત્રતાનો છે પશ્ચિમના વાતાવરણે-કેને કે જ માનની વિશ્વાસ પામતી સક્તિએ કુચનોના હન્યપ્રદેશમા ઉભા જા વનાનો પ્રકારી છે વિચારથીજ હલને જે પયોગિન રીતે ક્યે, સદ્ગુદિ જેને કબૂલ રાખી શકે અને નિસર્ગ (Nature) નેનાથી વિદ્ય જાતી ન હોય તેજ સત્ય જાન છે, તેજ જાન જગ પમારક છે અને એવા જાન વિના તેકક'પાણી સાધવાની આશા નિર્મલ છે એમ મનાવા લાગ્યું છે જેને આપણે અધ્યક્ષ કહીએ છીએ અર્થાત્ આ જાન તે અમુક માણસે કહી માટે ન સાચી હોતી જ

તોછએ અને અમુક અથમા અમુક હપીકત લખેલી છે, માટે તે સત્ય છે એમ સમજી લેવું જ તોછએ આવા પ્રકારની માનિનતા પ્રથમ અ પૂર્ણ જ્ઞાન અને વિચાર મનન આદિ કરવાની ઉપેક્ષાએ કરીને આ પછાતા જડ ધાલી ખેડી હતી, તે આ જમાનામા ગંડી નથી રૂબ રૂબ વાદ-વિવાદ તરફ હવે અભાવ જણાય છે સપ્રમાણ દલીલો, ઉચિત તર્ક અને ન્યાયદષ્ટિથી ચર્ચેલી સમાવેશના જ માન પામે છે આપણા અનુભવ, જ્ઞાન અને વિશાળ જ્ઞાનના પ્રભાવવાળા મુનિરાજ શ્રી આ શિવવિજયજી આ પરિસ્થિતિથી અજાત નથી, એવું તેમના નૈસર્ગિક લેખો ઉપરથી આપણને સ્વાભાવિક રીતે જણાઈ આવે છે, અને મુનિશ્રીની આ વિચારવિશાળતા માટે આપણે અભિમાન લેવા જેવું છે જે જૈન નામ ધરાવે છે તેને અતિ આનંદ થાય છે, કેમકે એક તરફથી પશ્ચિમનું વાતાવરણ અને બીજી બાજુએથી કેટલાક જૈન ધર્મ પ્રવર્તકોની તે ધર્મના પ્રચાર માગની ઉપેક્ષાવૃત્તિ આવા કારણોથી પોતાને કેળવાયેલો માનવો-પરંતુ ખરી રીતે સુકેળવણીની ગંધ વગરનો પાશ્વાત્ય બાપાના મસ્કરણવાળો કમહીન-જડવાદનો પોષક યુવાન જૈન વર્ગ ધર્મથી જાણી પાતો જેવામા આવતો હતો બીજી બાજુએ જૂના વિચારો, અમે ઉપર કહી ગયા તેવી અધ્યક્ષથી ભરપૂર અને સત્યાસત્યની તુનતા કરવાયોગ્ય કેળવણીથી વિહીન જુદા તેમ જ અણુજ્ઞાનયોગ્ય વર્ગ નામધારી “જૈન” રહેલા પામ્યો હતો તેવા મમયમા તે જન્મે વર્ગને પ્રિય લાગે, ખરેખર મનનુ મમાધાત વાય અને જન્મે જેમા રસ લેઈ સપ્ત એવા જ્ઞાનની જરૂર હતી તે ગળે આવા મુનિરાજોનો ધર્મપ્રચાર, તેમના વાણી-સાહિત્ય અને શબ્દમા ધુર્ધથી તથા વિચારવિવેકથી અમતના પડાને દૂર કરી મત્યના સૂક્ષ્મ દર્શક યતનને જે નરી આખે જોઈ શકાય તેમ ન હતું તે ખતાનવા લાગ્યો, એટલું જ નહિ પરંતુ કેળવે જળસિચન કરતા જેમ એરડાને

પણ પોપણ મળે છે તેવી રીતે જૈન ધર્મની ઉત્તતિ સાથે અન્ય દેશની
 જોતે પણ આવા પ્રચારથી આપણા ગ્રામીન ધર્મનું સત્ય જણાવા
 લાગ્યું હતું “ ન ગચ્છેત્ જિનમદિરમ્ ” જેવા વાક્યો કેવળ ધર્મી
 હોની હૃદયબૂમિમા પાકેના એરી કદ હતા એમ તેઓ માની તેનો
 ત્યાગ કરના લાગ્યા તથા મુનિશ્રીએ મવ પ્રતિ સમાન રીતે વહેવરાવેના
 પ્રેમના પ્રવાહથી એક વધ્યુ, તે એકે બહુભાવ પ્રકટ થયો અને તે
 પ્રેમમય બહુતાથી એક અને જૈનો મૂળે એક જ છીએ, ભિન્નતા
 જણા. છે તે અજ્ઞાન છે એવું તેઓ માનવા લાગ્યા આપણા અન્ય
 મુનિશ્રીને આ વિષયમા સવથા પ્રચાર નથી કરતા એમ અમારું કહેવું
 નથી પણ મુનિએ પોતપોતાની સંક્તિ અનુસાર ધર્મસેવા બજાવે
 છે અને આપણે આશા રાખીશું કે ભવિષ્યમા જે આપણું દરિમિન્દુ
 છે, તે તરફ તેઓ લક્ષ્ય આપશે પરાપચાર ઇનિવાજા જોતો જૈન
 ધર્મના સત્ય અને પારમર્થિક સિદ્ધાન્તોના આ વિશાળ વિષમા
 સર્વ સ્થળે પ્રચાર કરી, પ્રાણી માન નેતાથી પોતાનું કલ્યાણ સધિ
 એની ભાવના ધરાવે છે તે ભાવના રૂપમા સવ મુનિશ્રીને અને
 સુવિચારશીલ વિદ્વાન જૈન જ હોયો સ્વાત્માપણુ કરીને પોતાની કલ્યા
 સીમાને પ્રાપ્ત કર એવું આપણે ઇચ્છીશું

શ્રીમાન ચારિત્રવિજયજી મહારાજના મર્યો તથા પ્રાસ્તાનિક
 લેખોની જે અમર નિષ્ઠ છે જણાય છે તથા બનિયમા વિકસવાની
 આશા રાખી શકામ છે તે દર્શાવવાને અમે વાચકોને આદરેલો કાગ
 હોપ કરવાનો શ્રમ આપ્યો છે લેખસંગ્રહમા તેઓઆતા રેખો રિરે
 વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અમે કરેલું છે તેથી તત્ત્વ વિષયે અત્ર પુનઃક્રિત
 ક વાનું નિરર્થક માનીએ છીએ મુનિ મહારાજને કાદીઆવાડના સોરઠ
 પ્રાંતમા મામરોગ મુકામે ગયા શિયાળામા હટ્ટર રહેલમા “ આત્મશ
 ક્તિનો ઉત્પ એ વિષય ઉપર નાપૂર્વે, નિષ્પાપુકા, હૃદયના ઉંડા

ભાગને મેં તેના દૃષ્ટાંતોથી યુક્ત તવા જૂદા જૂદા વિષયોને સ્પષ્ટ કરનારૂં આખ્યાન આપ્યું હતું તે આખ્યાન બટુ લાગ્યું હતું અને તેને માટે તેઓશ્રીને પાંચ દિનમ લેવા પડ્યા હતા શ્રોતાઓને તે આખ્યાનથી બ. જ આનંદ ઉપજ્યો હતો, એમ કહીએ તોપણ ચાલે કે આત્મશક્તિનો ઉદય કેવી રીતે થઈ શકે તે સામળનારા શ્રોતાઓના આત્મા વિચારદ્વારા વિલીન થઈ જતા હતા અમને પણ તે આખ્યાન અત્યુત્તમ અને નિચારવાયોગ્ય લાગ્યું, તેથી પુસ્તકાકારમાં તેને પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે તો ફરી ફરીને તે વાચતા તેના ઉકાશ ભાગમાં પ્રવેશ થઈ શકે તથા કાંઈક નવું નવું જાણવાનું મળે એમ અમને લાગ્યું વળી જેમ આ આખ્યાનના શ્રોતાઓને તેનાથી લાભ થયો, તેમ આના વાચકોને પણ લાભ પ્રાપ્ત થાય, તેઓ લાભ પ્રાપ્ત કરી શકે તો તેમાં અશ પણ સહાયબૂત થઈ શકીએ એવી ઈચ્છાને લીધે પ્રસિદ્ધ કરવાનું આવશ્યક ધાર્યું અન્યથા, તે આખ્યાન અક્ષરશઃ પ્રસિદ્ધ થઈ શકે તેમ નથી, કેમકે આપણી ગુજરાતી ભાષામાં હજી દુકાક્ષરી નોંધ લેનાની કળા સંપૂર્ણ વિજયને પામી નથી, અને તેથી જ તે આખ્યાનનો સાર આપવાને અમે શક્તિમાન થયા છીએ તેના ઉપર જ વાચકોને સંતોષ પકડવો પડે, જોકે તે સાર કાળજીપૂર્વક તૈયાર કરવામાં આવેલો હોવાને લીધે આખ્યાનના સર્વ ઉપયોગી તત્ત્વોનો તેમાં સમાવેશ થઈ જાય છે, તેથી વાચકોને નિરાશ થવાનું કાંઈ પણ કારણ રહેતો નહિ

“આત્મશક્તિનો ઉદય” એ શબ્દ જ તેમાં સમાયેલા ભાવને આપણી પાસે ખૂલ્લો કરે છે દરેક આત્મામાં જ શક્તિનો વાસ રહેતો છે તેનો ઉદય કરવો એવી દરેક મનુષ્યની સ્વાભાવિકત ઇચ્છા હોય છે જ આ ત્રિશ્વમાં જન્મ ધારણ કરવાનું મોક્ષ એ દદિગિદુ-લલ્ય સ્થાન છે એવો કોઈ પણ મનુષ્ય ભાગ્યે જ હરો કે જે મોક્ષનો આહક

નહિ હોય સહ્ય છે કે મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે તમામનો પ્રયાસ નથી બધા મનુષ્યો મોક્ષ મેળવી શકતા નથી કેમકે તે મેળવવા માટેના તેમના કર્તવ્યકર્મ નથી તોપણ તેઓ મોક્ષના ઈન્દ્રિય નથી એમ કહી શકાશે નહિ જ્યારે આત્મામા રહેલી શુભ શક્તિનો પૂર્ણપણે ઉત્પાદક થાય છે- તે ઉપ સધાય છે ત્યારે જ મોક્ષના અધિકારી થઈ શકાય છે તેની સાધનામા આવરણો અનેક છે, અને કેટલાક તો એવા હોય છે કે જે ડગલે તે પથને આકાશ આવે છે આ આવરણો ૨૪ રીતે દૂર થાય અને આત્મશક્તિનો ઉત્પાદક થાય તે વિદ્વાન્ મુનિશ્રીએ બહુ જ વિચારપૂર્વક અને ચોક્કસ રીતિએ બતાવ્યું છે શુદ્ધ આત્મશક્તિનો ઉત્પાદક સમજવા પૂર્વે અનાદિ કાળથી તેમા ઝોતઝોત જણાતી જ શક્તિને કીરે તે જડ પાર્થના મહાયોગીપણાથી જે આત્મશક્તિ આવડતી થયેલી છે-મનિન બનેલી છે તેનો ઉદ્ધવ સમજવાની જરૂર છે, અને તેમ થમા પછી જ તે શુદ્ધ અને નિમજ બની શકે છે તે ઉત્પાદક કમના અભાવની પ્રથમ જરૂર છે જ્યારે કર્માભાવ ચપાર્ય રીતે સિદ્ધ થાય છે ત્યારે જ આત્મશક્તિનો ઉત્પાદક અનુભવી શકાય છે તેથી કમનો અભાવ કેવી રીતે થઈ શકે તે જાણવાની પ્રથમ જરૂર છે પરંતુ આથી એમ સમજવાનું નથી કે એકદમ કમનો નાશ કરીને નિષ્કામ બની જવું આજકાલ કેટલાક શુદ્ધ વેદાન્તીઓ એવા જ પ્રકારના ભેવામા આવે છે 'અહ મહ્યાસ્મિ' કે 'સત્યમસિ' ને આધારે પોતાના સર્વ કનથી નિર્ગપ પોતાના મનથી ખાતી બેસે છે અને તેમના માનેના મહાની તુલનામા જાહેર બેસે છે પરંતુ મનની સર્વ શક્તિઓ તપ બનેલી નહિ હોવાને કીરે ઉપરથી અચ્છી બની, બીજાની રામ જાણે જેવી તેમની સિધ્ધિ થાય છે આવા કમગદિત માણસો તો નિષ્કામ નહિ પરંતુ 'અર્ધ' જ માણસા બેઠકે અને તેથી જ મહારાજશ્રીએ આ ઉપને માટે પુરુષાર્થની પણ આવશ્યકતા દર્શાવી

છે એ વાત સત્ય છે કે આત્માને કર્મનું આવરણ છે જેવા પ્રકારના કર્મ હોય છે તેવા પ્રકારના સંસ્કારથી તે આત્મા યુક્ત હોય છે પરંતુ મહારાજશ્રી કહે છે કે તે આવરણો ઉદ્ધમથી ટળી શકે છે અને તેથી તેઓશ્રી આપણને કેવળ પ્રારબ્ધવાદી (fatalist) નહિ બનના ઉપદેશ છે આ પુરુષાર્થને માટે વિચારના બળને ઉત્તમ માનનામા આવે છે, અને વિચારના પ્રાપ્ત થવાને વિશેષ વાચનની આવશ્યકતા દર્શાવવામા આવે છે આપણામા વાચનનો અભાવ છે, એટલે એમ નહિ કે આપણે વાચનામા પ્રીતિ ધરાવતા નથી, પરંતુ મોટે ભાગે અજ્ઞાન પ્રસરેલું છે, તેથી તેમજ કેવળ પૈસાની પ્રાપ્તિની પ્રગતિમા આ પછી મોટે ભાગ રોકાયેલો હોવાથી વાચવાને માટેનો અનકાશ પ્રાપ્ત કરવાની કોઈ દરમર કરતું નથી જેઓ વાચવાની અભિલાષાવાળા છે તેઓ મામાન્ય નવનકથાઓ કે એવી બાબતો વાચવામા આનંદ માને છે, કેમકે તેમા વિશેષ શ્રમ પડતો નથી અને હલકા પ્રકારની વૃત્તિઓ ઉત્તેજિત થાય તેવું હોવાને લીધે તે આપણને ગમે છે તેમણે જાણ્યું જોઈએ કે એવું વાચન આત્માનો અવોનિપાત કરનાઈ છે જેમકે તીષ્ઠ તમતમર્તું અને ખાઈ ખાટું જોજન આપણને પ્રિય લાગે છે ખઈ, પરંતુ તેના ઉપયોગથી આપણા શારીરિક આરોગ્યને કુદા દાનિ જ પડે છે તેવી રીતે હલકા પ્રકારના વાચનથી માનસિક ઉત્તેજિતો પણ અરોધ થાય છે તેથી સાત્ત્વિક યોગકની-રહસ્યયુક્ત વાચનની-જેમા આપણી આત્મશક્તિને ખીનરવાના તરવો રહેના હોય તેવા પ્રકારના મર્યાદા આદિના અભ્યાસની જરૂર છે ચર્યાતમા તે વિષય જરા કઠિન હોવાને લીધે આપણને કટાણો ઉપજાવે છે, તો પણ અભ્યાસ આગળ વધતા તેમા રસ પડે છે અને પછી કાર્યસિદ્ધિ સરળતાથી વર્ધી શકે છે એ અમળાય તેવું છે

આત્મશક્તિના કેટલાંક બાધક કારણો પણ તેના સાધક થઈ શકે છે તે મહારાજશ્રીએ બહુ જ ઉત્તમ રીતે આપણને સમજાવ્યું છે નરમામાથી

પણ સાઈ અંકજી કરવાને માટે તે માગદહન છે તેને માટે તેમણે હું
 તસને દશાન્ત આપેલો છે સુરદાસ ઉચ્ચ ક્રમનો બ્રાહ્મણ હોવા છતાં
 વેશ્યાના મોહમાં લપ્તગ્નિયો હતો અને વેશ્યાપ્રીતિને પોતાના આ-
 નંદનુ સાધન સમજતો હતો આપણે કોઈ વેશ્યાઓમાં રમકડા અને
 વ્યસની માણસને જોઈએ તો તેની આત્મશક્તિ ઉદયને રાખી સમજે
 એવી આપણને કપના આવવી પણ મુશ્કેલ છે આ વેશ્યાગામી
 હતાસ તો ચિન્તામણીના પ્રેમમાં એમનો બધો મુગ્ધ-એમનો બરો
 અધ બનેલો હતો કે બરચોભાસામાં વરસાતની ઝડીઓ અને વિજ-
 ણીના ચમકારાની વચ્ચે પોતાની વહાલી ચિન્તામણીને જોવાના
 ઉત્સાહમાં બે મંડે આવેલા પુરમાં ગ્રીષ્માવવાની તેણે ઢિમત કરી
 ગ્રામ મનુષ્યના સનને લાગે પારી તેની સદાયથી તરીને ઢીનારે પડેાચેા
 ચિન્તામણીનું મહાન ચારે તરફથી બધું હતું તેના બારણા ખખખાવી
 તેને ઉગાડવાને બદલે તેને આશ્રયશક્તિ કરવાને માટે બારીએ દીગાના
 સપને રજા પારી તે પાડીને બારીમાં તેણે પ્રવેશ કર્યો, અરે, પોતાની
 વહાલી ચિન્તામણીએ જ આ બધી જોતવનું કરી રાખેલી હોય તેનું
 તેને લાગ્યું ' એમ કોણ કહી શકે કે આ મમમ તેના આત્માના
 ઉચનો હતો ? પરંતુ વેશ્યા કાર્થિક સરમરવાણી હતી તેને આ
 મૂર્ખના મરણના સાહમ પર્મતનું આચરણ આગમ્ય ઉજાવવા લાગ્યું
 ચિન્તામણીનો તે વખતનો ઉપદેશવાળું આ નિત્યમમ (તેનું પૂ-
 વાંશ્રમનું નામ બિશ્વમમન હતું) ના હત્ય કરેથી અગાનનો પડદો
 ખસેડવાને શક્તિમાન થયો જાનનો પ્રમગ્ન થતા ચિન્તામણીના ચ-
 યમાં વદન કરી તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો કહ્યું શબ્દ તેણે મન્યુ અને
 સુરદાસ નામે પ્રખ્યાત થઈ ગયો આ જ બનારે ચિન્તામણી જેવી
 વેશ્યાને પણ પવિત્રતાની પુતળી બનાવી દીધી તે વેશ્યાનું પણ કંથાણું
 થયું એમ મહીએ તો ચારે કે સામાન્ય રીતે આપણી કલ્પનામાં જે

ફરજ પાડે છે, કેમકે ચૈતન્ય અને જ્ઞા એવા બેદને આપણે સમ્ય
 નાથી સમજી શકીએ છીએ. આ પ્રમાણે આત્માનો આપણને ધર્મ થય
 આપણને મન:ગમ્યથી તેથી મુખ્ય ચાર ઉચ્ચિએ-જ્ઞાનચક્તિ, રજનચક્તિ,
 ચારિત્રચક્તિ અને વીરચક્તિ જાણાવે છે તેના કુ વને માટે કમયોગ
 અને જ્ઞાનયોગને મુખ્ય મનાવે છે. અધ્યોગની સિદ્ધિને માટે જ્ઞાનની
 આવશ્યકતા છે જ્ઞાન ચિત્તાવ આ યોગ સિદ્ધ થતા સમયમ જાણ્ય
 વતુ છે પરંતુ અત્યારે તો જ્ઞાનચક્તિ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી પુરુષ પદ
 યોગનું લક્ષ્ય છે. મોટે ભાગે આપણે જન્મજન્મ રૂપેના મન:ગ
 મ્યગમ્ય રોગોથી ઘેરાયેલો છે તે રોગો બે, આગળ નાસ્તિકતા,
 મેધમાની અને જ્ઞાન લક્ષ્ય કરી શકવું મન:ગમ્ય પદનું પૂર્ણ છે આ
 માટે જો તે નિમિત્ત કરનાર જેમા એમા કરવાનો મનિષાન (Pecch-
 naottavata) આપણને લાગુ પડે તે છે ઉપના ચાર જો તે
 સાધ્ય છે મહુપાય મળી આવે તો તે રોગોનો નાશ થઈ શકે તેમ
 છે પરંતુ આ જ્ઞાનચક્તિ આ સનિષાનનો યોગ પછે જ જોઈ,
 વચ્ચે પડેલી ઉત્તરેલો, અસાધ્ય કિંવા દુષ્કાસાધ્ય અને અત્યંત પ્રજ્ઞ
 હારક પેદાજીનો રોગ છે આપણે જન્મજન્મના કુલ જન્મના અવાધમા
 અપાવના એવા અને પોદ્ગલિક સુખો પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છાસાગ
 ળીએ તે સવ આપણને લાગુ પડેલા આ વેદનના રૂપ પરિણમ
 છે આપણે તાજે જ જામલો પાણીતાણુમા આ યોગસાધના આપેલી
 જ્યારે દેવસી યજ્ઞેલી નામજનક ખુદારીનો લક્ષ્ય આ જ્યારે
 રવના કોલકનીના સમયમાં રા કુવરજ દેવસી જેવા ગમ્યાગમ્યા
 મનુષ્યે જ પંચ સાચવી જ્ઞાન પરિણામ કરી, પોતાના કુદુષ્કને વચ્ચ
 દેવના ભોગ થવા છઈ, પોતાને સુખ થએલા જાગેલો અમ્ય કુદુ
 હમે તે સમય એવા કરનારો હનો કે સામાન્ય જુદિવાળા મનુષ્યો
 પોતાના જ્ઞાન જ્ઞાનચક્તિ લોગુપતામા અન્યના મનુષ્ય માટે જો મ

ગોગની જરૂર છે તે સત્ય જ્ઞાનના અભાવે નિરમૂત થાય એ સ્વાભા
વિક છે, એવું જ નહિ પરંતુ ત્યારપછી પણ તે રેવળી સકટમાં
આવી પડેલાઓને માટે જે રડો એકઠા કરવામાં આવે છે તથા
તે - ડોની વહેંચણી કરવામાં આવે છે તેમાં પારમાર્થિક વૃત્તિ તો
માત્ર થોડામાં જ જણાય છે પોતપોતાની મુખત્યારીના આવય
લેવામાં આવતો હોવાથી બરાબ છે ત્યાં એકીસામઠું બરાબ છે અને
કોઈ તન સંકાય વગર રહી પણ જાય છે આનું કાગ્યુ અને આટલી
મંદ કરી એમ બનાવવાનો અખતરો છે આ દાન છે ખરું, - પરંતુ
તેમાં સ્વાર્થપરાયણતા છે, માનાભિનાયા છે તેથી દાનની જે મહત્તા
છે તે આમાંથી ધન જવા પામે છે વળી કેટલાક પમાના પૂજારી
જેઓ આટલું પણ ઔદાર્ય નાપરતા નથી, સકટ પામેના બંધુઓ
પ્રત્યે લેશ પણ લાગણી દર્શાવતા નથી તેમની આત્મશક્તિની અવન
તિની ટેલી ઉડાઈને પડેલી છે તે સમજવું પણ કઠણ છે

આ એક એવો મહન વિષય છે કે તેના ઉપર જેટલું ધારીએ
તેટલું નિવેચન લખાણપૂરક કરી શકાય તેમ છે મહાગજશ્રીએ પોતે
પણ તેમ જ કહે છે વળી જે મિટાન આ સાથે પીરસેલું છે, તેના
પ્રમાણમાં અમારું સ્વાદ વગરનું માફ ભોજન કાચ વાચકોને કટાણો
ઉપજાવે એવી બીતિ રહે છે માન મહારાજશ્રીના વ્યાખ્યાનમાં પ્રે
નવાને માટેના ચીનારૂપ આટલો ઉપોદ્ધાત બંધવાની અમને દુઃખ
પડી છે બનકે તે અમે અમારું કર્તવ્ય માન્યું છે આ વિષય મહન
છે, પરંતુ મહાગજશ્રીની ભાષા ગ્રામ્ય, રસિક અને મધુર છે તેથી
વાચનારને તેમાં રસ પડે છે વ્યાખ્યાન વેળાએ માત્ર અમુક સ
ખ્યાના માણુઓ જ તેનો લાભ લઈ શકે છે વર્તમાનપત્રમાં તેના
હેવાન પ્રસિદ્ધ થવાથી તે વર્તમાનપત્રો જેઓ વાચના દોષ તેમને તેમાં
લાભ મળી શકે

આવા વિશેષ આજીવી પાસે હમેશા જાળવાઈ રહે અને તેન કસી
કસીને વાચવામા આવે તો તેમણી નવુ નવુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી સમાપ્ત
તેથી જેન પેરમા પ્રગટ થએલા આ પત્રે જાતોનુ સવુ પુસ્તક બકા
પાડવા પ્રવલ્લ મેળ્યો છે મકારાજીના ઉદ્ધાત્ર મયો પ્રમથમા મુક
સવુ માન અમને મળુ છે અને તેને માન એવા માટે કહીએ
છીએ કે તે પ્રમથમા મુકવાથી જનમમાજ તેમ જામ મેળવી રો
છે અમાગ બધુએ આવા તાત્વિક મયોના સમયથી આત્મકામ
જુના સાધક થાય છે, તે માટે અને અનિમાન સહએ છીએ કે
અમારા બધુએની સેવા જાળવવામા અનુક્રમસે અને ઉપયોગી
નિવડી રાખા છીએ મકારાજીના પ્રમથમા આવેલા તમામ મયો
તરફ જનમમાજ મારો આજ જાળવવા લાગ્યો છે તેજસમને
માટે અમને મરેલા ઉદ્ધાત્ર પરોધી અમાગ અનુક્રમ સાધક મયુ
અમને જાણાય છે આ "જાતમથાનિનો ઉદ્ધાત્ર" નો વિશ્વ પજ
અમને એવો ઉપયોગી અને આવશ્યક લાગ્યો, તેની તેને પ્રમાથમા
મુકવા અને ઉત્કુક થયા

તે માટે મકારાજીએ અમને આપેલી પરવાનગી માટે અને
તેમનો આભાર માનીએ છીએ અમાગ બધુએ તરફથી અમને
મગતા ઉદાર આશ્રય માટે અને તેમનો પજ આભાર માનવા આજ
રાખીએ છીએ કે બવિનમા પજ તેમના તરફથી અમને પોત્ર વને
જન મળતું રહેશે કે જેથી અને આવા ઉત્તમ મયોને પ્રમાથમા આજીવી
બધુએવા તમા મમસેવા જાળવી રાખીએ ફરવલ્લ.

ન ૫૬૬, પાવડની
મુબઈ, તા ૧૫-૮-૧૩

}

ભરવીય
મેવલ હીરજી
જીકસેવર એન્ડ પાંડીશર.

આત્મશક્તિનો ઉદય

—૧૨૩૪૫૬—

પ્રસિદ્ધ વક્તા મુનિ મહાગજ શ્રી ચારિત્રવિજયજીએ માગરોડ
હું દર રેઠુંસમા એક જગનર મહા વચ્ચે આપેલુ ભાષણ

(પ્રથમ દિવસ)

આત્મા તેની શક્તિ અને તેનો ઉદય એ વિષય મારા આજના
વ્યાખ્યાનમાં હું તમોને શ્રવણ કરાવીશ જે સર્વદા છે જ, સંગૃહિત જ
છે, તેનો ઉદય વળી શી રીતે હોઈ શકે? એનું સમાધાન કરવું
પ્રથમ આવશ્યક છે

પ્રત્યય એટલે પ્રતીતિ-અનુભવ, એ પ્રતીતિ, તે શક્તિના મ
બધમાં જેટલા પ્રમાણમાં આપણે આપણા પોતામાં અનુભવી શકીએ
તેટલો આપણામાં તેનો ઉદય, ઘુનના-મુકાબલાના દરજ્જે આપણે
માનીએ છીએ વસ્તુમત્યા તો જે છે જ તેનો ઉદય માનવો એ જ
બ્રાતિ છે, પણ તેવો પ્રત્યય આપણને વતો નથી અને ઘુનનામાં
વિશેષ, અસ્થ, સદ્ભાવ, અભાવ એ મુકાબલો કરી જોવાનું આપણને
પ્રાપ્ત થાય છે, તે વખત આપણને તેની બ્રાતિષ્ઠ પ્રતીતિ થાય છે
અને એવા પ્રતીતિષ્ઠ ઉત્પાસ્તને આપણે માનીએ છીએ, તેથી અત્રે
પણ ઉત્પ શબ્દને સમજણની ખાતર ઘડણું કરવામાં આવ્યો છે
વાસ્તવિક જેનો ઉદય તે ઉદય જ છે, અસ્ત તેનો અસ્ત જ છે ઉદ
યનો અસ્ત નથી, અસ્તનો ઉદય નથી સૂર્યનો સૂર્ય ઉદય જ છે
પણ તેના પ્રત્યયાભાવે આપણે તેનો અસ્ત માનીએ છીએ અસ્તુ...

આ શક્તિનો ઉદય ઉભય પ્રકારે થાય છે એટલે કે તેનો
છે એમ બે પ્રકારે કહેવાય છે તે સત એટલે પોતા

પરંતુ એટલે અન્યથી સ્વતંત્રતા હોય અને સમજાવનાર નૈમર્ગિક કારણોનું પ્રાધાન્ય હોય છે અને તે કારણો તેની અનુભૂતિ સાધી અન્યથી પુનરાભા આપણને ઉભા રાખી, તેનો અનુભવ, તેની પ્રતીતિ કરાવે છે, ચાંતો ઉતરતો કમ સમજાવી નધવાની ગતિ-ગમ અર્થે છે પરંતુ મા ગુરુ, શાસ્ત્ર એ ત્રિરે બાહ્ય નિમિત્તો કારણો હોય ॥ અને તે દ્વારા ઉદયને આપણે પ્રતીતિમાં આજીએ છીએ

પુનરાભા વસ્તુમિતિના રજુ થવામાંથી આપણે ચક્રતા ઉતરતા કમની પ્રતીતિ મેળવીએ છીએ ઉતરતામાંથી ચક્રીએ છીએ, વૃદ્ધિ મારી આગળ વધીએ છીએ આમ ઉતરને ઉતરોત્તર અનુભવીએ છીએ આવી ક્રમોત્તર પ્રતીતિરૂપ વસ્તુમિતિને આપણે ઉપાસના માનતા ટોચએ તો બંદે મારીએ અને તેથી શરીરો કંટુ હુ કે ઉત્પત્તિ તો છે ન અને તે પોતામાં ન છે અત્તરતો કિવા છે તે ભાતિ છે, એ જ્ઞાતિના સદ્ભાવે આપણે ઉપ માનવો સમજ્યા છીએ તો આપણે હોયથી તેવી રીતે પ્રતીતિ થતા ઉદયને ન ઉત્પત્તિ મોખીયુ-એટલે કે તેવી ન સચાથી મોખીયુ સમજણને મારે તે ન સચા-ને ન પેલી કાયમ રાખીય

જે સ્વાભાવિક છે તે સંપાદિત ન છે-તેનો ઉત્પત્તિ ન છે-પૂર્ણોત્પત્તિ ન છે આવો અનુભવ કરાવવા ક્રમોદય એવ ક્રમે ક્રમે ઉદાગતા જ્ઞાતવથી એ નિસાની સંજોગ કામને છે બાહ્ય જન્મમાં ન ખાવા, ખાવા, મોનવા સચવાની તમામ સમિતિ લઈને ન જાઓ છે, તનેનો તે બાહ્યમાં ઉત્પત્તિ ન છે પરંતુ તે તમામ તેમ અનુભવી રાકતો નથી પરંતુ કમલ ખાતા, પીતા, મોનવા, ચાતા, ખેનવા વગેરે શીએ છે અને ઉતરોત્તર આનંદ પામતો જાય છે ઉત્પત્તિકમની પરાકાષ્ટા એ ન આગળની પ્રતિભા આનંદ રહેતો નહિ રહેવાથી ન સંસ્કાર થતા મધ્ય કલ્યાણરૂપ થવા વાગ્યે, તેથી અપૂર્ણ હુ, વધુ હુ

આગળ વધુ છુ એમ પ્રવૃત્તિમાં રમ લેતા અને આપના મનુષ્યને શીખવના, કેમકે -કેટકે કેટકે ઉલ્લસતાની ટુચ્છી ડુલ્લસે પોતાની પાસે રાખી છે, પ્રવૃત્તિ નારસ યજ્ઞ ન પડે તે માટે દુલ્લસના મુકામવાની ભેગવાઈ પણ કરી રાખી છે, ઉચાસ્ત સમજવી હજીઆવા રહ્યા વિગેરે અનેક કળા એ વાણી ડુલ્લસે પોતે દારગત-હસ્તગત કરેલી છે ઉદયનો તો ઉદયજ છે એમાં કાંઈને હવે ભાગ્યેજ શકા ગઈ હશે

અહીંસુધી આપણે ઉદયને લઈને બોલી ગયા અને તે ઉદય શક્તિનો એમ પણ દહી ગયા તે શક્તિ કોની એ માત્ર વ્યાખ્યાનના વિષયથી મોઝે ભણ્યુ છે તેના સમયે અને હજી કાંઈ ખોનાયુ જ નથી હવે કહું છુ કે તે શક્તિ આત્માની અને તેનો ઉદય કે જેનો વાસ્તવિક રીતે ઉદયજ છતાં હું સમજાવવાને માગુ છુ, કેમકે આપણે ઉપર સાખીત કરી ગયા તે મુજબ એવી રીતે ઉદય એમ માની લીધુ છે-એમ જ સમજવાને દેવાયા છીએ આ આત્મશક્તિના સખધમાં તમોને સમજાવતા પહેલાં જડશક્તિ અને તે જડશક્તિ તે શુ એ હું પ્રથમ સમજાવીશ જડશક્તિના કરતા આત્માની શક્તિ અધિક હોય એ નિર્વિવાદ વાત છે, પણ એ જડશક્તિદ્વારા આપણે આત્મિક શક્તિનો ઉદય અમુક અરો સાધી શકીએ છીએ ચૈતન્યની શક્તિનું એ જડશક્તિ સાથે મિથ્યુ થયું છે તેથી તે સમજવામાં થોડાજો થાય છે જડને ચૈતન્યની, ચૈતન્યને જડની શક્તિ આપણે જાણીથી માની લઈએ છીએ, તેથી તે તેનું પૃથક્ જ્ઞાન થવા, તે તેને પૃથક્ જોળખી શકવા અત્રે તેનો વિવેક યથાશક્ય હું સમજાવીશ

દ્રવ્ય માત્રને આપણે નજર તમે લઈ શકીએ, અવસોખી જા તેનો વ્યાખ્યાન સમય હોય નહિ, તેથી તે મળધે મળવતા

તે મનના કાંઈ એ જોવાનામાં

નિર્વાહ કરી લઈશ, અને પચાત્ત જો સમય રહ્યો હોય તો સમુદ્ધાર રૂપે જો ચાર વાનો કાષ્ઠક અધિક તે દિશાનું જાન કરા પૂરતી બેલીશ.

શરીર, વચન તેમ જ મનની ચક્તિઓ જડચક્તિઓ છે તે ચૂન છે, અવયવી છે પુદ્ગલ છે તે તમામ જડ છે શરીર જડ છે, વચન-સંજ્ઞા પુદ્ગલ છે તેથી જડ છે, મન પણ પદાર્થોદિના આભાર પશ્ચિમે છે માટે જડ છે, અને તેથી જો તમામની ચક્તિઓ જડચક્તિઓ છે, તથાપિ આત્મચક્તિના ઉત્પત્તિ તે તે અમુક અસે સાધક છે.

શરીર, મન, વચન સ્વસ્વચક્તિથી અમુક હદની આત્મચક્તિના પતા સાધક છે, જો વાતમાં મેલુ નિત મત ધરાવે છે ? કાષ્ઠ જ નહિ કહેવાનું તાત્પર્ય કે તે તે ચક્તિઓને કદાચની પૂર્ણ અગત્ય છે શરીર અનારોગ્ય હશે તો પુરતાયે ચતુર્થ તેનાથી કેમ પ્રાપ્ત કરી શકાશે ? મન મલિન મલિનાત્મ અનારોગ્ય હશે તો શુભ વિચાર શુભ પ્રવૃત્તિ ને હાથ લી રીતે જનશે ? વચનો પણ ઘુ-ક હાથો, નિરમરપુષ્પ અપ્રમાણિત બોલશે તો તે દ્વારા અનસિદ્ધિ કે જે સ્વરૂપાતરે આત્મચક્તિ મિષ્ટા જેનો ઉદય આપજો માનીએ છીએ તે કેવી રીતે જનશે ? આ ત્રણે મન વચન, કાયાના ચોટાની એવી પદ્ધતિ જોઈએ કે જેથી આત્મચક્તિનો ઉત્પત્તિ સાધી શકાય, કરી કરું કે તેમ સમજી શકાય.

અભ્યર્ચના પાઠનું, વીર્ય સરસભુ કરી શરીરને શુભ જનાવવું જ જોઈએ જો ચક્તિને ઉદયમાં આણવા, ઉત્પન્નમાં અનુભવવા મનને અશુભ સંસ્કારથી ખાળી શુભ વિચારમાં વાળવું જ જોઈએ સમગ્ર પ્રયોગ-વચનો જેવા બોધના જોઈએ કે તે મતરૂપ જને શાન્તોના મત્રો.

— કે, જે ગમતાર, જે અસર છે તેવું બધું તેવું મર તે દેખાડે સામગ્રીનારને મન મુગ્ધ બનાવે,

તમારા વચનો જ શાસ્ત્ર બની રહે આવી રીતે યોગત્રય ત્રી આદર્શતાથી એટલે કે તે આદર્શ અરીસામાં જોઈ આત્મશક્તિનો ઉદય સાધો, ઉદયને પ્રતીતિમાં આજો જ્યાંસુધી તે યોગત્રયોની પ્રગતિ મળે છે ત્યાંસુધી તેમ કદી નહિ બને

આ મુશ્કેલી બનવામાં ઉદય, કાળ, સ્વભાવ, નિયતિ એટલે ભવિત-અતીત અને કર્મ એ પાંચે અમુક અરો સાધનમૂલ છે તે સધળા સાધેમ છ પશુ તે બધાની અનુગતતા સાધી આપનાર કર્મ કહો કિંવા સરખા કહો તે સમયે કારક બોનું આવશ્યક છે અને એ વાત આપણા આ વિષયને લગત છે પશુની ઉપકારક છે

કર્મ પોતે જડ છે, કર્મ નામ પશુ છે તે એનો આત્મા સાથે સબંધ હોવાથી પશુ છે જગતમાં જોડવા દ્રવ્ય પદાર્થો આપણી દૃષ્ટિએ પડે છે તે તેની પહેલી અને છેલ્લી અવસ્થા પ્રાપ્ત આત્મ શક્તિથી જ થયેલ છે અહીં કમ કારણરૂપ છે, જીવ તેનો કર્તા છે અને તે તેને કૃતિરૂપે જોડતો જાય છે બીજા શબ્દમાં બોલીએ તો જડ પુદ્ગલ ધણા બાજે જીવના શરીરો છે, તે જીવરચિત છે, એટલે કે જીવ પોતે જ કર્મોને કારણરૂપે સમજી, તે તે રૂપે પરિણમતો જાય છે અને પથક બની નિરાગો પડી જઈ કૃતિરૂપે રૂપરિગેયથી, શુદ્ધવિશેષથી ઇત્યાદિથી તે તેને મૂનો જાય છે અને તે પદાર્થોને મનુષ્યો અનેક આકૃતિ અર્પે છે આમ જગત એક સ્પષ્ટિરૂપે સંઘત થયેલુ આપણી નજરે પડે છે પણ ઉત્તરોત્તર મીમાંસા કરતા એ બધુ જીવનશક્તિથી બનેલુ પુદ્ગલ-જડ પરિણામ છે જગદ્ગરણુ લઘુએ એક ઘટિકાપત્ર-ધગિયાલ છે તેના યત્રના અવયવો માત્ર બની જ રૂપે પૂરે જીવરચિત છે, ઘડિયાનરૂપે તેનો આકાગવિશેષ પશુ જીવર ચિત છે પણ તે ઘડિયાન આપણને કાગળાનું કરાવ્યા કરે છે તે

આત્મચક્તિનો ઉદય

નિર્વાહ કરી લઈશ, અને પશ્ચાત્તે જો મમય રહ્યો હશે તો સમુચ્ચય રૂપે જો આર વાનો કાંઈક અધિક તે દિશાનુ બાન વડા પૂરતી બોલીશ શરીર, વચન તેમ જ મનની શક્તિઓ જડશક્તિઓ છે જે મૂલ છે, અવયવી છે પુદ્ગલ છે તે તમામ જડ છે શરીર જડ છે, વચન-શબ્દો પુદ્ગલ છે તેથી જા છે, મન પણ પદાર્થાદિના આકારમાં પરિણમે છે માટે જડ છે, અને તેથી જો તમામની શક્તિઓ જડશક્તિઓ છે, તથાપિ આત્મચક્તિના ઉદયની તે તે અમુક અરે સાધક છે

શરીર મન, વચન સ્વસ્વશક્તિથી અમુક હંમેશી આત્મ શક્તિના ઉદયના સાધક છે, જો વાતમાં કોણ ભિન્ન મન ધરાવે છે ? કોઈ જ નહિ કહેવાનું તાત્પર્ય કે તે તે શક્તિઓને કેળવવાની પૂજા અગત્ય છે શરીર અનારોગ્ય હશે તો પુરુષાર્થ ચતુર્ય તેનાથી કેમ પ્રાપ્ત કરી શકાશે ? મન મનિન સત્વવાદ અનારોગ્ય હશે તો શુભ વિચાર શુભ પ્રવૃત્તિ તે દ્વારા ત્રી રીતે બનશે ? વચનો પણ ઘટ્ટ હનકા તિરસ્કારયુક્ત અપ્રમાણિક બોલશે તો તે દ્વારા વચનસિદ્ધિ કે જે સ્વરૂપાતરે આત્મશક્તિ મિવા જોના ઉદય આપણે માનીએ છીએ તે કેવી રીતે બનશે ? આ ત્રણે મન વચન, કાયાના યોગોની એવી પ્રવૃત્તિ જોઈએ કે જેથી આત્મચક્તિનો ઉદય-પૂર્ણોદય સાધી શકાય ફરી કહું કે તેમ સમગ્ર શકાય

મનચર્ચા પામવું વીર્ય સરક્ષણ કરી શરીરને સુખ બનાવવું જ જોઈએ એ શક્તિને ઉદયમાં આણવું, ઉદયમાં અનુમવવા મનને અશુભ સરકારથી ખાળી શુભ વિચારમાં વાળવું જ જોઈએ ચન્દ્ર પ્રયોગ-વચનો એવા બોલાવા જોઈએ કે તે મનરૂપ બને શાસ્ત્રોના મતોમાં જે બળ છે, જે ચમત્કાર, જે અસર છે, તેવું બળ, તેવી રીતે, તેવી અસર તે દેખાડે સાબળનારને મન શુભ બનાવે,

તમારા વચનો જ શાસ્ત્ર બની રહે આવી રીતે યોગત્રયની આદર્શતાથી
ઝેટકે કે તે આદર્શ અરીસામાં જોઈ આત્મશક્તિનો ઉદય સાધી,
ઉત્પન્ને પ્રતીતિમાં આણો જ્ઞાતુથી તે યોગત્રયોની પ્રગતિ મલિન છે
ત્યામુધી તેમ કદી નહિ બને

આ સવળું બનવામાં ઉદય, કાળ, સ્વભાવ, નિયતિ ઝેટકે
બવિતબ્યતા અને કંઈ એ પાચે અમુક અંગે સાધનમૂલ છે તે
સધના સાપેક્ષ છે પણ તે બધાની અનુગૂણતા સાધી અપનાવ કંઈ
કહો કિંવા સરખા કરો તે સબધે કાઈકે બોલવું આવત્ય છે અને
એ વાત આપણા આ વિષયો લગભગ હેતુમુધીની ઉપગરક છે

શક્તિ સ્વતંત્ર જડની છે. આમ જીવ રચના કરતો ચાને છે આથી વધીને અવતોષીએ તો જ્યો, પદ્મદિ મનુષ્યાદિના પ્રદર્શનો પણ જીવ રચિત છે કર્મને કારણે સમગ્ર જીવ તે તે રૂપે પરિણમતો પરિણામનો જીવ છે અને તે નેથી નિરાશ પડી જઈ પ્રદર્શનોને-ધરને-ચરીરોને છોડતો જીવ છે, અન્ય પ્રદર્શનોને મદ્ય કરતો જીવ છે આ રિયલિટી જ્યાંથી જીવ અને કર્મની શક્તિ એક બીજાની શક્તિને સહાયક બનવા ઉપધાતક છે ત્યાંથી જીવને સસાર છે સસારમાં રહેતો જીવ સ્વસ્વશક્તિના ઉત્પત્તિ પ્રસાર અથવા અપ્રસાર રૂપે ફરી રીતે પ્રકાશે છે ને સમય યદ્ય જ્યાંથી હાલ આત્મશક્તિ નિરખી હશે પછી સમયની અવગણનાએ વિચારીશું

(બીજો દિવસ)

નિય સજ્જનો! ગર્હ વખત અપૂર્ણ રહેવા વિષયથી આગળ વધના પડેના, આજના કહેવાને, ગયા વખતના કથનની જોડે શું સંબંધ છે તે બાબત સમજાવતા તોજી થવા આપણે જરા પાછાનું સિદ્ધાંત સોંકન કરી જઈએ

ગયા વખતે આત્મશક્તિના ઉદ્ભવના સંબંધમાં જોવાતા જડશક્તિનું દર્શન પણ કરાવવામાં આવેલ છે અનાદિ કાળથી જન્મે પદાર્થોની શક્તિ એકી રીતે જોવામાં થયેલી દેખાય છે કે જોયી એક બીજાની શક્તિ એકબીજાથી પૂરક સમગ્ર શક્તિ જનુ ફક્ત થઈ પડે છે

જડ પદાર્થના સહયોગીપણાથી આત્મશક્તિ આટલ થયેલી છે, તેમ આત્મશક્તિના સહયોગીપણાથી જડશક્તિ વિકૃત બની છે જોયી શુદ્ધ આત્મશક્તિ અને તેનો ઉત્પત્તિ સમજાવવા પહેલાં આપણે કર્મયોગે

મનિન અનેથી આત્મશક્તિનો ઉદય પડેલા સમજીશુ તો આગળ ઉપર તેજ મનિન શક્તિ શુદ્ધ અને નિર્મેળ બની શકે છે તે સમજીશુ પણ સહેલુ થઈ પડેલો દુકામા જેના સદ્બાનની જેની મનિનતા છે, તેના વિયોગથી જ તેની નિર્મલતા છે એમ સમજી કર્માભાવ આપણે સાધી શકીશુ કર્માભાવ જેમ જેમ થતો જાય છે, તેમ તેમ આ શક્તિનો ઉદય અનુભવતો જાય છે સર્વથા કર્માભાવે પૂર્ણોદય સનત ઉદય જ છે તેથી પુનઃ યાદ આપુ છું કે ઉદયનો તો ઉદય જ છે

હવે આ શક્તિ બે પ્રકારની છે, એ- વ્યક્ત બીજી અવ્યક્ત અવ્યક્ત શક્તિનો ઉદય જીવ તેના કાર્યથી અનુભવતો જાય છે, એટલે કે પોતાનામા તે શક્તિ છે એમ પોતાના કાર્ય પછી જ તે અનુભવે છે પ્રારંભમા શક્તિ કામ કર્યે જાય છે અને તેનો પરિણામ જીવને પોતામા આટલી બધી મળી છે, કે જે જાણી પણ શકાતી નહોતી એવો અનુભવ કરાવી સાનદાશ્ચર્યમા નાખે છે એની અવનવી અનત શક્તિની આ વિધિ કાર્ય કરતા કરતા ભવિન્યતા છે એની આશા બધાવી જીવને કૃતકાર્ય રાખી-ક્રિયાતત્પર રાખી કર્માધિપતે ઉદયને અનુભવાવે છે કેનામા તે શક્તિનો બીજા તેના કાર્યથી ઉદય અનુભવે છે પણ પોતે તે જાણી શકવા સમર્થ નથી થતો એમ પણ જોવામા આવે છે સુધરી પોતે મુદ્દર માગે બનાવે છે રાખતો જીવ શખ જેવી વગાડતા નાદ કરનારી અપૂર્વ આકૃતિ બનાવે છે પણ તે શક્તિ તેના પોતામા છે એમ જાણી શકના નથી બીજાઓ તે તે કાર્યો જોઈ, તેની શક્તિનો તેમનામા ઉદય છે એમ નિશ્ચય કરે છે અવ્યક્ત શક્તિના કાર્યમાથી, વ્યક્ત આત્મશક્તિ દ્વે છે અને આત્માના વાસ્તવિક પ્રેશ તરફ વળી શકાય છે આવી શક્તિમા પ્રતિભાના બાનકોનો સમાવેશ થઈ શકે છે તેઓ જે બીજામા નથી પોતાના કાર્યથી ઉદય

આત્મશક્તિનો ઉદય

અને તેને જ-મસિદ્-સ્વભાવમિદ્ માની આત્મશક્તિથી વધતાં
 ઝોર ઝોર ઉદય અનુભવ છે એવાનું છે કે કર્મસરકાર આમાં સદ
 ચારીજ છે જે તેમ ન હોય તો જે પોતામાં છે એમ પછી જણવ
 છે તે પહેલાંજ જણી શકાય મોઢાંજે વ્યક્ત અ-વ્યક્ત પ્રતીત તરખા
 મનું આત્મા સાથે સચારીપણું જ સિદ્ધ થવા જાય છે તે વ્યક્ત
 વ્યક્ત કાર્ત્ત વ્યક્ત, કાર્ત્ત અવ્યક્ત એમ શક્તિનો ઉદય અનુભવાવે
 છે હવે વ્યક્તના સબધમાં બોલીએ તો, એવી પ્રતીતિ જીવ પ્રથમ
 પોતામાં અનુભવે છે અને પછી તેને વ્યક્ત કરે છે આ વ્યક્ત શક્તિ
 પણ પુન ઉભય પ્રકારની છે એક સમૂત, બીજી અસમૂત આ બે
 માત્ર ઉત્પ સમજાવવા માટે છે કર્મસરકાર જ્યારે બેદન્યાતને પોતાની
 સાથે ધસડે છે, ત્યારે આપણે પણ તેમ ક્યાં વિના છૂટકા જ નથી,
 આપણે પણ તે સમજવાની ગરજ છે તો સાથે ધસડાયું જ પડશે
 અસમૂત-મરકારથી શુદ્ધ નહિ બનેલી, સરકાર નહિ પામેલી
 આ કથન કેળવણીના સદ્ભાવે તેના પૂર્ણોદયની અવિત-વતા સૂચવે
 છે દ્વનના બીજામાં જે હોય તેના યુગાનને કરવાની છે નહિ કે અ
 સમૂત એટલે અસમૂત તે જેનામાં સવચા ન હોય તેના યુગાનને
 તો સરકાર પામેલી જ છે સમૂત અસમૂતનો તથાવત માત્ર દ્વન
 નાથી છે દ્વનનાથી જેતા સમૂત અસમૂત દેખાય છે, અસમૂત
 સમૂત દેખાય છે આમ્મ મોકામાં કેટનાકમાં કેટલીક વાર એવી શ
 ક્તિઓ હોય છે કે જમીન ઉપર કાન માડી અમુક જગ્યાએ બોલતા
 પાણી મીઠું નીકળશે, જળની ઝેર અમુક જાગુએથી આવશે તે
 પારખવાની તેમ જ પગના સમડ ઉપરથી તે અમુકનો પગ પડે
 છે એવેસુધી જોગખી શકે છે આ શક્તિઓ નેઓમાં અસમૂત
 છે તેમના સરકાર તેઓમાં નાખવામાં આ-વા હોતા નથી પણ તેવું
 જણવાને થોમ્મ વિદ્યા ઈત્યાદિના જે રૂડા સરકાર આપણામાં છે તેવા

સસ્કાર, સસ્કાર રૂપે તેઓમા જે શક્તિઓ નૈસર્ગિક સ્ફુરેલી છે, તેને આપનામાં આવે તો કુતો બધો ઉપ સાધી શકાય?

હવે સસ્કૃત શક્તિ લઈએ એ આમ્ય નૈસર્ગિક ચિત્તકાર છે સ્વશક્તિના બાધી તે વિના શીખ્યે ચિત્ત એવું આનેથી શકે છે કે ચિત્તકાના સસ્કારને પામેયો એક ચિત્તકાર પણ તે જોઈ હેરત પામે જો એવા ઉત્તમ સસ્કાર તે આમ્ય ચિત્તકારને આપ્યા હોય તો તે કેટલું બધું કામ કરી શકે? આ બધું સમજનાને માટે જ ઉપ અનુભવ સસ્કારાનુસાર પ્રતીત થાય છે, અનુભવાય છે અભ્યાસ તેટલે અશી કર્મભાવ અને તે શક્તિના ઉત્પત્તિ માધક મમજવો જોઈએ આથી વિશેષ તો એ લાભ થાય છે, કે તેના અભ્યાસનો કર્મના આવરણથી અભાવ હોય તોપણ તે આવરણો ઉપરથી ટળી શકે છે, અને પ્રગતિનો લાભ મત્વર રજો છે જડમથી આત્મશક્તિનો ઉત્પત્તિ તો આપણે સમજવા બેઠા છીએ તો પછી જડમને નિમિત્ત કરી તેનો ઉદય મેળવવાનું બધું આત્મા પ્રાપ્ત કરી શકે એમ સરહસ્ય બતાવતું જ જોઈએ આત્માને કર્મથીન સર્વ સમજાવી ઉચ્ચ પ્રવૃત્તિ થી રાખે નહિ જોઈએ તમોને ત ન દેગમિત્ત-પ્રારબ્ધના નહિ જ બતાવના જોઈએ

અહા કેવી અધોગતિ ? કેવો અધોનિપાત ? જે રહ્યને આપણા પ્રાચીન પૂર્વજે હસ્તામલકવત આપણને વારસામા મુકતા ગયા છે, તેને જોઈ કે વિચારી પણ નહિ શકતી, આપણે તેમની સત્તિ કેટલી બધી અચાત ! અત્યારે એકડે એકથી, જેનો ઉત્પત્તિ જ છે, તેનો ઉત્પત્તિ રીખવા બેઠા છીએ કારણ શું ? માત્ર વિચારાભાવ, વિચારને માટે વિચારનો અનાદર સ્વતંત્ર વિચારથી પણ તે અનુભવી શકતા નથી તો અવ્ય તો કુમ્ભજીએ સારે ખગ મનન અને વાયન વિનિ

આપણામાં વિચાર જ ક્યા રહ્યો છે ? આટલા બધામાંથી આ વિચારને સમજનારા માત્ર ગુણામાંથી જ મૂકાયેલા મળી આવશે. મોગે બાજ તે સમજવાને અર્થાત જ મળી આવશે સમજનો, વિદેશીઓનો ઉઠા દરણુ સ્થો વિનાયતનો મજુર વર્ગ હાથા વિચેરે વાંચ્યા વિના પ્રદ તિએ લાગેનો નથી ત્યાના મજુરોમાં પણ વાચનનો શોખ છે તમે પણ તેનો શોખ થીખો પુસ્તકો ખરીદવા થામે એસા ન હોય તો પુસ્તકો કોઈના માગી બીખીને પણ લાવી વાચો વિચારો તેમ ન જની શકે તો તું તમારા માગે પુસ્તકોની બીખ માગી લઇશ, પણ તમે વાંચો અને વિચારો વિચારનું જગ જ્યાસુધી તમારામાં નથી ત્યાંસુધી મારા જેવા અનેકના વ્યાખ્યાનમાં તમે જઈ એસશો પણ ક્ષિતાર્થ કશો મેળવવાના નથી વિચારનારના બધથી આગળ એ લગાની શરૂઆત કરી છુ

જેનો નિરોધ કરવાની આવશ્યકતા પડે છે તે વિરોધી કહેવાય છે આવા વિરોધી કારણો વગરનિરોધે અથવા પ્રમાદવશ સેવાતા પણ આત્મશક્તિના ઉદયના સાધક બને છે આપણે તો તેના નિરોધથી જ ઉદયની અપેક્ષા રાખવાની છે અને વસ્તુમત્તા તેવા સંલોગોમાં ઉદયનો સાધક પણ નિરોધ જ છે કુરાચારે સવધ આ ઉદયનો વિરોધી છે, પણ તેનો અનિરોધ અથવા ત્યામત્ત પ્રમાદ કોઈ વારે સાધક બને છે એમ દેખાય છે જ્યારે મનુષ્યનો કુરાચાર ગુપ્ત જળવાઈ રહે કે એટલે કે જ્યાપર્યત તે ગુપ્ત રીત્યા જળવી શકે છે ત્યાપર્યત તે ધણા સંલોગોમાં ઉદયનો સાધક જની શક્યો નથી, પણ જ્યારે તે પ્રન્ટ થતો જાય છે, ત્યારે તે એકનો નહિ પણ પ્રાયે સધગાનો ધધ પડે છે હિરસે પહેલાય છે જે સમાજ, કુટુંબ કે સરવાની વ્યક્તિ તરીકે તે ઓગળાતો હોય તેના બીખને પણ વગર જેવે દેવે જ્યારે તે ખોટના હિસ્સેદાર મવુ પડે છે ત્યાર તે મલ્લગાના તિરસ્કાર રપે

એ દુરાચાર તેના સેવનાર ઉપર મૂર્તિમાન વર્ધ ધરી આવે છે, અને કહે છે કે અધમ! તને મે એવો તો મારા ગ્રાહક કોઈ થતા નથી, મને સગ્રહતા નથી ત્યારે જ અને ત્યારે જ એ મૂના પ્રણયશુ ખૂબો છે, અને દોષને મોખાલબ કહેવા ઉદ્ધત બને છે કે મને સ્પર્શ કરી, તિરસ્કારને પાત્ર બનાવી, ચાગવ! અવળું કેમ બોલે છે? હરામી! તું જ જો તિરસ્કારને પાત્ર નહોત, તું જ જો સહુના આદરને યોગ્ય હોત તો મારી જ આ દશા શાને હોત અને તારા સ્પર્શથી અબડાઇ જવાથી હરી શોધ તને હાડછેડ ચામટે કરત? પણ મે જ મદ્યુદ્ધિએ તને પોષી મોટો કર્યો છે તો આજ તે જ મને સર્વનો તળવો છે, સર્વના તિરસ્કારનું કેન્દ્ર બનાવ્યો છે અને છેવટ તું જ મારો સગો નહિ થતા મને જ ખાવા ધસી આવે છે, એ જ બતાવી આપે છે કે હું નહિ પણ તું જ તિરસ્કારને પાત્ર છે, અને તત્ક્ષણ તેને તિનાજલી આપી પશ્ચાત્તાપપૂર્વક અનેકધા આયુષ્યનો સદ્-યમ કરે છે આ શુભ પ્રકટ બેંગે માત્ર પરદક્ષિણી ઉદ્ભવ્યા છે, તે સેવનારાને તો પ્રકટ જ છે ચોર પોતાને શાહુકાર સમજીને ચોરી કરવા જતો નથી, ચોરીને શાહુકારી પણ સમજતો નથી, ચોરીનો માન પણ શાહુકારીનો માન માનતો નથી જ્યામૂંધી બીજને તે અપ્રકટ છે ત્યાસુધી એમ માની તે હરખાતો હોય તો બને, પણ પોતે તો ચોર જ છે અને ચોરીને તો ચોરી જ છે એમ સમજે છે નિવૃત્તિ તે કર્મભાષી સાધી શકતો નથી પણ ચોરી શાહુકારીની મિમાસા તો સુંદર રીતે કરી જશે છે આથી જ પ્રૃથ્વીક વખત શાઆદિમા પોતાના દોષબંધનને અનુભોદવામા આવેલ છે કે સર્વથા જો પ્રધ દોષનિવૃત્તિ સાધી શકતો ન હોય, પુન પુન તેમ કરવા લગ્યાતો હોય, નિર્નગના મૂકી શકતો ન હોય તો તેવા રૂપે તેણે અને ઘુરત ચોર રૂપે તે પ્રકટ થતા કર્મના ઉદય જો આ કરી રહ્યા છે તેનો ઉદય ખૂબ

યવના માંડશે અને ચોર એ છાપ લેતા પણ એક દહાડો તે શાશ્વત્
બનશે પણ દુનિયાનો અદિવાળ દુરાચાર છે અશુભ આદર્શ છે,
છાપ લાગવા નથી દેવી, બળાત્મક દુનિયાની પાસે શાદુષ્ટ મન
■ આવો વિરોધ જ વિરોધી કારણોને આગળ કરી નાગાને છુગડા
પહેરાવે છે અને તે ઘડીએ હરખાધ, નુબાધ, વીતે કે કસતે મો?
તે ઉદયના સાધક બનતું પડે છે નથી સમજતો માટે સમજાવીએ
છીએ એ રહસ્ય આવા વિરોધી કારણો ગયા તેવા ઉદયના
સાધક દેખાય ત્યાં સમજવાનું છે વિરોધી કારણો નહ્યે મેળવવાની
સમજણ લેવાની નથી. સમજણ તો ચાલતી પ્રજાવીનો વિરોધ જ
વિરોધી કારણોને સામા ઉભા કરી તે અર્થ સાધે છે તે રેવાની છે
આથી બીજી રીતે સમજાવ તો મહા અનય થાય

અસનાદિ તમામ આત્મસંકિર્તાના ઉદયના વિરોધી છે પણ તે
તેના વ્યસનીને તો હવેલા તે ઉદયમાં આશુના એમ અનુભવાય છે
કેળાકાને બીડી પીવાનું વ્યસન હોય છે મરમિ તે બુદ્ધિમાન હશે,
તાપણ જે તેની તત્ત્વ તેને મધ દસ તો મજાવામારી બીડી ઠાંડી
પીશે ત્યારે જ બુદ્ધિમતાનું કામ કરી શકશે કારીગરો વિગેરેને જ ને
વ્યસનોનો લગનાડ હશે તે તેની તન પૂરી કર્યા વિના કાંઈ ઉપર
એગમચિત્ત કરી તેઓ બેસી શકશે નહિ હરેરીઓમાં કેટલાકમાં
બાગના લોટા ચડાવે ત્યાં જ હોંગ વિગેરે રત્નોપરતનનું મૂલ્ય, પાણી
વિગેરેની મધાર્થ આકર્ષી બની શકે છે આથી એમ સમજવાનું નથી
કે તેની શક્તિને માટે સફળે વ્યસનો શીખવાની જરૂર છે, અને
વ્યસનો જ તે ઉદયના સાધક છે સમજવાનું એ છે કે જે તનને
વ્યસનીઓ, બેઠેલું વ્યસન આર્થી શક્તિનો તે કાલે ઉદય અનુભવે
છે, તે તત્ત્વને પણ નહિ બનતા સ્વતત્ત્વ સ્વશક્તિનો ઉપયોગ કરી
ઉદય અનુભવશે

અકસ્માત એ પણ વિરોધી જ છે એ પણ આત્મશક્તિના ઉપયોગ સાધક બને છે કુળ જ્યાં આકસ્મિક મળેગોમાં, તે સહવા પૂરતા ધૈર્યને રાખવા માટે પણ નહિ કેળવવા એવા મનુષ્ય કોઈ વાર અણધાર્યા ધૈર્યવાળા બની આત્મશક્તિનો ઉત્પ અનુભવે છે આથી પણ એમ સમજવાનું નથી કે અકસ્માત આવશે સારે જ તે સાધી શકીશું, માટે તેને આવવા દો

કર્મ પોતે પણ આત્મશક્તિનું વિરોધી છે જના કેટલીક વાર એથી પણ આત્મશક્તિનો ઉત્પ અનુભવાય છે જેમકે પુણ્ય પ્રવૃત્તિનો ઉત્પ કેટલીક વાર સત્મળેગોની પ્રાપ્તિ કરાવે છે અને તેથી આત્મશક્તિનો ઉત્પ થાય છે, તેટલા પગલે કર્મ પણ આત્મશક્તિના ઉત્પ પરત્વે કારણભૂત છે

આ બધા વિરોધી કારણો સમજાયા હવે તે શક્તિના ઉપયોગ સાધક તે જ સાધક બને છે તે સમજાવીએ આ વિષયમાં બાધક શબ્દ બ્યવહાર લોખની દૃષ્ટિએ છે જેને તેનો બાધ છે તે જ ને સર્વથા તે પ્રતિમધ સમજતો હોય તો કરે જ શું કરવા? કદી મોહ તેમ સમજના દેવામાં કારણભૂત હોઈ શકે પણ જ્યાંસુધી તેનો તેને બાધ છે ત્યાંસુધી આપણી દૃષ્ટિથી તે વિષયમાં તેનો મોહ ખોળા કાઢવાની આપણને શું જરૂર છે?

આ મળધની હકીકત ઉદાહરણ સિવાય સમજાવવી કંઠથી છે મુદાસનું ઉદાહરણ લઈએ આ સુરભસ અકમરની કચેરીના પ્રસિદ્ધ સંગીતવેતા રામદાસનો, અતિ લાલિત પુત્ર હતો પિતાનો દેહાવમાન થયો તે વખતની સુરદાસની ઉમર બાવિશ રમતમમતને લાયક લગભગ હતી સુખી

પ્રમત રા. મોનાઈથી ઉઠેલો, તેને પિતા જેવાની માતા કે જે હમેશા બાવકને

અકુલા ગણવાના કાર્વેમાં દુર્લભ મનાય છે, તેના માતાના કુળ
અકુલમાં કુસમાદિના રમ્ભે મરી જન્મત થતો નામ્યો વિતાપાત્રો
શાસનનિપુણ વ્યક્તિનો અમદુભાવ હોય છે નો દોષો નહીં પેશના
જાય છે, તેમ એક પછી એક જાણપુત્ર એ બિન્દુમગ્ન અથવા ધ
રદાસમાં દોષો નિવસવા લાગ્યા ખાના ઘણીએ વારે પણ તેના ર
શાસનને કાંઈ ગાઈ ? તે વેસ્થામાંથી થયો વિતામણી નામની એક
વેસ્થામાં વિલાસમન થયો, નિતજ્જલચિત્રેમણિ બની રહ્યો કુદૃષ્ટી,
સમા, ન્યાત, જાત, સર્વેની લાજ અને કુતાચાર માત્રને વિચારી, એ
વેસ્થા અને તેની મહોજાતમાં એ લખ મર્વ અને સર્વજ્ઞનેવા લાગ્યો
પોતાના કુળનિરમાનુષાર એક દહાડો આગળે પિતાનું શ્રાદ્ધ છે,
માતાએ પ્રવન આશ્રયથી મમ્મ કુદુષીઓને ધરે બોજનને માટે આ
મનજી કરેલું છે પણ તે કયામાં તેનો જીવ નથી તેની લપટતા
વેસ્થા તરફ તેને દોરી લઈ જવા તિવ્ર બળ કરી રહી છે પિતાનું શ્રાદ્ધ
કર્તુ ન કર્તુ, સમા કુદુષીઓને જમાડયા ન જમાડયા અને તુલ
વેસ્થાના મહિરનો રસ્તો ગાધ્યો માતા આ જાણી જકૂજ ખિન બની
પણ શું કરે ? લાચાર બાપ ના હિરસો છે કૃષ્ણ-ચિત્ત ની જળની
બેપુર છે વેસ્થાનું મુક સામે તીર છે નૌકાવાળાને નદી ઉતારવા થવું
હયુ, પણ રાત્રીનો સમય અને નીચા પ્રજા જળપૂરને લીધે તેમ કગવા
મોઢ નૌકાવાળો સમત થયો નહિ આખરે નિરાસ બની તેણે નીચા
પડતું મુકું તેને આ સમય પોતાના જીવન મૃત્યુની મિમાસા કરવાનો
નહિ હતો કાંઈ પણ રીતે પ્રિયતાને જઈ મળતુ એ જ વિચારે
તેના વિચાર માત્રને રોડી લીધો હતો અતિ વિસ્વાસનોની આવી
દયા સહુને સમજવામાં જ હોઈ શકે નવીના પૂરમાં તે તથુતો
અયકાતો, આમ તેમ ગોથા ખાવા લાગ્યો જીવનને મૃત્યુના મુ
ખમાં જવાની વેળા પણ આવી ચુકી સુનાગ્યે એક કાલ તથુતું તેના

હાથમા આવ્યું તેના અવનખને તે નદી ઉતરી કીનારે પહોંચ્યો
લાકડું દર ફેંકી દીધું વચ્ચે બંધવાને પણ પાસે નથી કે પહેરી પીત
ત્રાણ કરે, પણ તેને એ પણ ક્યા જ્ઞાન છે? જુએ તો મદીર ઉપર
ચડવાનો જળના ફરી વળવાથી ક્યાએ મોખ મુકે નહિ આવી સઠ
પરપરા સહી અગ્રે આવ્યો અને આટો શુ વિચળ જશે? આ વિચારે
એતું માયુ ભ્રમાવી મુક્યું પણ આ સમય વધારે લખાયો નહિ
અગાસીની બારીના કોડે કાંઈક દોરડા જેવું બાવેલું નિહાળ્યું, પોતાને
ઉપર જઈ શકવા માટે પોતાની ચતુર પ્રિયતાએ કેવી ચતુરાર્થ મોજ
છે એમ દરખાવા લાગ્યો, તુલ્ય તેને પંડી ઉપર ચડ્યો દીપક બળે
છે, પ્રિયા ભરનિદ્રામા સૂતી છે કાંઈક શાંતિ, કાંઈક પરિશ્રમ, કાંઈક
હળગરો, કાંઈક ટા, કાંઈક વિદ્યાસ, કાંઈક આવેશ, એમ વૃત્તિપરપરાના
અનુભવના પૂરમા હવે તે તણાવા લાગ્યો ઉસારે છાતી ધમકવા
લાગી તે દોડ્યો અને વેશ્યાને સ્નેહાલિન કર્ણુ વેશ્યા નિદ્રામાથી જાગી
હડી જુએ છે તો પાસે સુરદાસ કોમો છે. તે બહુ વિશ્વમય પામી એ
વેશ્યાને પણ આ ધડીએ લપટતા એ મહાન દોષ છે એમ જ્ઞાન
ધવા લાગ્યું તે વિચારમાં-વિશ્વમયમા પડી કે, આ બધાં કર વૃદ્ધિના તોફા-
નમા નરીતું જેપૂર જળ તરી આ અત્રેસુધી કેમ સવામત આવી
શક્યો? પુનઃ વિચાર બદલાયા કામુકાનુ જ્ઞાન કાશ્ચિકજ હોય છે
આ તો વેશ્યા હતી, કામની પિસાયએળના આનન્દમા સમજાણ
માત્રનો નિર્વાહ કરી લીધો આ વિધિ બહાણું બહાયુ સ્વપ્ના ઉદય
યયો વેશ્યા ગત રાત્રીનું તોફાન, નદીનું પુર વગેરે લીનાપ્રાદુર્ભાવ
નિહાળના બારીએ જઈ ઉભી, સુરદાસ સાથે છે જોતા જોતા મઝા
નતી એક બાજુમા મુઠ્ઠ પડેલું વેશ્યાના જોવામા આવ્યું અને તે મોલી
જો બહાણું પેલું મુઠ્ઠ પડેલું છે તજાણું તજાણું નરી
પુરમાંથી આવતા

વિરમ્ય પામી જોઈયો વત્સભા ! અને તો તે મોકલેલું નામ સુન
 ની તરી અહીં રાત્રે આવ્યો છું વેશ્યા આ લપંગના મોઢા
 સામ્ર સાથે નિહાળી રહી પુનઃ શૂન્ને છે તો આરીના
 ઉપર સપ વીંછળામલો લટકે છે ! વેશ્યા બીકથી આબી બની જોઈ
 ને ને બહાર બચકર સૂર્ય ! સાઈ યશું કે જોવામાં આવ્યો
 ઘરદાસને તેનું જ્ઞાન ઠેકાણે આશુર્યા આવા સકેત રૂપે ભણે
 ફરત જ આ સપગુ કરી રહી હોય તેવો ભાસ થવા લાગ્યો, અને
 તે કાષ્ઠક વિચારખાન વદને જોઈયો એ સૂર્યને તો દોરકુ સમજી આ
 તારા આવાસ ઉપર કું રાતના ચડી આવ્યો છું અને તે મૌન રહ્યો
 હાથેક વેશ્યા અને તેના વચ્ચે જા' મૌન છવાઈ રહ્યું તે લપંગ વેશ્યાના
 મનોભાવ ઉકેલતો હોય તેમ વેશ્યાના ઇગિત અને આકૃતિ આપુ
 નિહાળી ગયો છે વેશ્યા આ કામાવતુ મગજ સાહસ પર્યંત આચર્યું
 અને તે કેવા કાલ્પિક લાભ માટે એની આત્મમત-મનમા મિમાસા
 કરી ગઈ છે હ્રમ્યમા શક્તિ પવરાઈ રહી છે આખરે વેશ્યાએ તેને
 ભગ ક્યો અને જોલી મિત્વમગન ! આ તારી કેટલી બધી કામા
 થતા ! કેટલું બધું મરજી સાહસ ! મુકાને નાવ, માખને રજજી
 સમજનાર કામાધ ! આવ્યો જોલી ને કે તે નાવ નથી પણ મુકા છે
 દોરી નથી પણ સાપ છે આ મુકાધારી આ નદી તરી આવતા પ્રવળ
 પૂરના ભો' તને ચિર જળશય્યામાં સુનાડ્યો હોત, અને કાળીઆ
 વિષધરના ફરો તારા પ્રાણને ભૂદા બોદ્યા પડેલાડ્યો હોત,
 તો ને વખત આ તારી ચિતામણીની તારૂં શુ રમણ યર્ધ શકવાનું
 હતું ? તારા અમૂલ્ય જીવનને મરણના સાહસ પર્યંત મુખમાં ઉત્ત
 મમા ઉત્તમ તે માની લીનેલું ફળ આ ચિતામણી તારી મમીપે લખી
 છે તું ને એ ફળ કેવું છે ? સ્વાદમા મીઠું પણ પરિણામે કડુ છે
 વળી તે રોનું બન્ધુ તે ને તે મળમૂન, રાત્રીમાંકિ મહિત વસ્તુઓનું

અસ્થિ અને ચર્મથી વેદિત માત્ર જોવામાં જ સુંદર છે આખમા પીયા છે, નાકમાં લીટ છે, મુખમાં લાળ-કદ છે, રોમકુપમાં પરમેવો છે એમાં સુદર શુભ કે તેના ઉપર આટલો બધો તને મોહ છે ? જ નાથવ ચાલ્યો જા, તારા જીવનના અવિનશ્વર એવા ઉત્તમ ફળની પ્રાપ્તિના ઉદ્યમમાં જોડા ચિતામણી તારો શુર છે તને હવે તેના શુભ માર્ગે જવાની તે બનામણુ કરે આ ચિતામણી પોતે પણ આજથી એવા કોઈ ઉત્તમ ફળની પ્રાપ્તિમાં ઉદ્યત થશે જાજવાના નીરની પાછળ દોડી હવે અધિક ખ્વાર નહિ થા જ સત્વર આવ્યો જા મોહ છગારો ક્ષણ પણ બરોસો કરનાવાયક નથી અત્યારે તારા મન ઉપર શાનતું સામ્રાજ્ય છે તે પાછો પડાવી વેશે હવે તો ચાલ્યો જા સુરદાસ મમજ્યો શાનમાં-માનમાં આવ્યો ચિતામણીનો તેને પોતાને આની સમજણ આપવા માટે આભાર માન્યો અને ત્યાંથી જ ઈષ્ટ ચરણાનુમલને દેહ મન, પ્રુદ્ધિ સમર્પી ચાલતો થયો

તુલસી ! સનું પણ તેમ જ છે તે પ્રજન આસક્ત હતા, યદ્યપિ પોતાની સ્ત્રીમાં હતા, તે એટલેમુઠી કે પત્નીને પીયર પણ જવા દેવામાં વિયોગના ખનો અનુભવ થાય તેટલો અલ્પ વિયોગ પણ તેમને કષ્ટપ્રદ દેખાતો હતો સ્ત્રી જાતિ છે માતાપિતાના ઘેર જવાનું મન પણ થાય, જવાની પતિની આજ્ઞા મારે પણ તુલસીદાસ આજ્ઞા આપે નહિ સ્ત્રીના સહોદરો વિગેરે તેડવા આવે, પણ તમામ વખત તુલસીદાસ તેમને ના પાડી પાછા વાળતા હતા એ દહાડો તુલસીદાસ સ્નાન કરવા ગયા છે મુસયોગે સ્ત્રીને તેનો ભાઈ તેડવા આવી ચડ્યો સ્ત્રીના ભાઈએ જાણ્યું કે મનેવી ધગમા નથી નીકળી જવાનો આ બહુ સારો લાગ છે જો બનેવી આની લાગશે તો રબ્બ નહિ આપે ભાઈએ બહેનને કહ્યું ત્વગ કમે અને આગળ થાલ્યો બનેવી પહોંચ્યા તો જવાનું બહેન સતી છે.

કરવું તેને ઠીક લાગ્યું નહિ એક બાળુ મહિયર જવાની કમળા
 માતાપિતા સહોદરોનો રનેક, ખીજી બાળુ સતી ધર્મ બનેલું પ્રમુખ
 મુદ્ધ થવા લાગ્યું નિશ્ચય થયો કે પિતામાતાના ઘેર જવા
 ભર્તાનું ઉત્સવન થતું જેવામા આવતું નથી નહિ જાડું તો
 માતા, પિતા, બાઈઓ, જે વખતોવખત મારા માટે આવડું
 હક વેક છે તેમને માફ લાગશે, પતિ કદી રીસે તો બળશે જ
 એવો કાઈ પ્રમુખ અપગ્રહ આમા કુ જેતી નથી તુરત મારી
 લેવાશે એમ ચિંચારીને બાળી સાથે થઈ મહિયર આવી, માતા પિતા
 સુનને મળ્યા હોં જોડી પોને આવી તો છે પણ મનમા બીતી
 શાંતિ થતી નથી, તેના મનમા એ જ ચિંતા રમી રહી છે કે રમે
 પતિ અને અત્રે આવેલી બાઈ સમુદાનો માગ લે અને પિતા માતાની
 સર્વેના દેખતા આવડે લેશે એ આ પ્રસુરનેક વચ બની બહુ અતુ
 ચિત્ત થઈ છે તુલસીદામ ન્હાઈ ઘેર આવ્યા, બહુ કંડી પીપર
 ગઈ છે મા ! ક્યા વિના આમ જાયી? બસ એવે જ હાલે સાસરાના
 ગામનો રસ્તો લીધો સાસરે આવ્યા અને પત્નીને આમળ કરવા હજુ
 સી મતી છે, પતિ બાઈ ચિરસાવધ છે પણ સ્વામીની આવી
 બાવડાર વિરહ છેક જ નિયંજનતા અને માતા પિતાના અપમાનથી
 માફ લાગી આત્મ સ્વામી ઉપર નહિ પણ સ્વામીની બુદ્ધિ ઉપર
 કોઈ ચડ્યો તે બહાર આવી અને બોલી ચાલો કુ આ રહી આ
 આગળ ધઈ માતા પિતા કે જેમણે જન્મ આપ્યો તેમને મળવા
 જવા દેવાની પણ તમને પ્રતિજ્ઞાતા, એટલે આ ૫ કાળ પણ આપનાથી વિ
 મોગ ન સહી વગર ત્યારે જનની જનકથી જન્મેલી આને પરણી જ
 લાવવી નહોતી કોઈ સ્વપ્નિર્મોહુ કરી લેડી હતી તે ક્યારે જાત
 પણ નહીં આવડે પણ નહીં આને શી ૧૫૪તા અને આ મુ નિલજ્જ
 ના ધરે, આના હાલે, આવી સ્થિતિએ, આવી બુદ્ધિએ

આવી ઉભા રહી, પ્રભુ ! આપની કીર્તિ સામ્રાટ ગુમાવો છો ? અધના પ્રચાચથુ હડડી ગયા, બુદ્ધિની અનગાર્ધ બેવામા આરી સ્ત્રીનો ઉપેશ પ્રમજ ચઇ પડશે લાલી જ રસ્તો માપ્યો આગે એ જ દુનમીદાસ રામાયણુ જેવુ ધનિત કાન્ય નિર્માણુ કરનાર ગુસાર દુન સી ! સજી કહેનામ છે બાધક તે જ સાધક બનનાની બામતમા બે દાખના બહુ પૂરતા છે સમજણુ આભાથી એ જ નેવાની કે સાધમને જ સાધક સમજી બાધમને ઝોળણી મુક્ત થવુ જઘાવુ નહિ, તે દ્વારા સિદ્ધિના લોભમા કમાવુ નહિ

હવે સસ્કારનો નાશ અને સન્કારાંતરનો ઉપ આ શક્તિના ઉપને અનેકધા બતાવે છે દાખના તરીકે જ્ઞાનાવગણીય મર્મનો કષયે પશ્યમ જ્ઞાનનો ક્રિય કરતાં પશુ મોહનીય કમનો ઉલ્લેહાય તો જ્ઞાનને તે તે અવસ્થમા ધમકાવુ પડશે જ્ઞાન જ્ઞાનનુ લાભ કરને પશુ મોહનીય કર્મજન્ય ઇચ્છાવૃક્ષેણ થઇ કરી શમશે આથી જ્ઞાન કેવલાક વિદ્વાનોમા અનેકધા ઉપ પામે છે મસ્કારનો નાશ અને મન્કારાંતરનો ઉપ આપણે એને જ ઠલીએ કોઇનામા એ શક્તિ કવિત્વરૂપે, કોઇમા માનવ અભાવના જ્ઞાનરૂપે, કોઇમા શોધક બુદ્ધિરૂપે આમ વિરિધ રૂપે પરિણમે છે તે અમુક મસ્કારનો નાશ અને અમુક સન્કારના ઉપલી જ

કાલિદાસ સુન્દરતા-સૂત્રારનો કવિ હતો તેને જે સૌલ્ય જે વૃમા રના અનકારો જડી આનતા તે બીજા કવિને બાગે જ જડી આવશે શેઠસપિયર મનુષ્યસ્વભાવનો કવિ હતો તેણે જે કાઇ લખ્યુ છે, તે સ્વાભાવિ - જાણે મનુષ્યોના ઉલ્લેહને-નાચીને જ લખ્યુ હોય નહિ શુ, એમ અનુભવ યાય કે આ દગા બાગે જ બીજો કવિ બનાવી શકે એડીસનમા શોધક બુદ્ધિરૂપે એ સ્મિત કે તેણે જે જે રો તેવુ આપણે કે જેમા એ શક્તિ ગુરિ

જુમી નથી તેનાથી બાગે જ બની આરશે આ પ્રમાણે કાઈ કોમ
જવાબી બુદ્ધિરૂપે (લગ અને બાદગાહના કિસ્સાઓમાં લગત
લાગતજવાબીના અનેક દર્શાવે છે) કાંઈમા સુક્તિકુશળતા રૂપ
કોઈમા કાંઈ અને કોઈમા કાંઈ રૂપે જે શક્તિઓ ખીલી પડી છે તેમાં
અમુક સરકારનો નાશ, સરકારનરનો ઉદય જ કારણ છે

ઉપરાંત અવસ્થા, વિનય અંગે ક્રિયા પણ એ ચક્રિતાના ઉત્પન્ન
અમુક અંશે સાધક દેખાય છે અવસ્થાનું જ્ઞાન અવસ્થાએ પ્રાપ્ત થાય
છે એ કથન પ્રસિદ્ધ જ છે આ કથનના સત્યમાં વિષયર્થાત્મ સૂચે છે,
અને 'સાહે બુદ્ધિ નાહી એનું બોનાય છે તે માત્ર વચની અત્પતાજન્ય
અ પ સુક્તિનું પરિણામ છે ઉત્કરતાની અત્પ બુદ્ધિને, અદ્ય વિચારોને
જુદોના પરિપાકવ વિચારો અનુદૂગ ચક્ર પડતા નથી એ જ માત્ર આમ
માનનામાં કારણભૂત છે અનુભવ-જ્ઞાન પોતે જ જુદ છે જુદાવસ્થા
પરિપાકવાવસ્થા છે તે અવસ્થામાં જ તેનું જ્ઞાન રહે તે સરહમ્ય સમ
જન્ય છે તરણમા પણ જ્ઞાનની-અનુભવની પરિપાકતા હોય તોપણ
અમે તો તેને જુદ જ માનીશું, જ્ઞાનજુદ જ મણી તેને વહનીય કહીશું
આમ છતાં પણ વયોદહને વિશેષ માનવાનું સાહસ ધર્મ આપે છે
પ્રાણી કુદરત જ એમ સમજાવતી હોય તેમ દેખાય છે બાગકથી તુગ્ન
જ પિતા વડિય, પૂજ્ય બની મેસાતું નથી કુદરતે પોતે જ એ ક્રમ
સ્તીમયો તો આપમે તદ્દિશ્વ પ્રમાણ આપનાર કોણ માત્ર ? મમે તેમ
તો, અવસ્થાની પાપિતતા પૂજનીય છે અને એ વાત અવદાગ્યી
સાનુભવ રહે છે તો પછી અવસ્થા કે ચક્તિના ઉત્પન્ન સાધક
માનવી એ જ કળવ્ય વિશિષ્ટ છે

વિનય આ ચક્તિનો અવસ્ય વિનિમય કરે છે સાચોમા, વ્યવ
કથનમા વિનયાદિ ઉપર બહુ બાર મૂકીને જોત

વામા આન્યુ છે તે હાર નિચાર કરી જોતા આજ અનુભવ ફળે છે
અનિનીત યદપિ યુદ્ધિમાન છતા આ શક્તિનો ઉત્પ અનુભવનો નથી
જ્યારે એક વિનયશીલ, બને અત્યુદ્ધિમાન હોય પણ આ શક્તિના
ઉદયની કૃપા મેળવે છે કૃપા, શુદ્ધિ એ બધાને વિનય સર્વદા એ ચનારો
છે “મૂક કરોતિ વાવાલ પગૂલપ્રયત્ને ગિરિ, ચત્તુષ્પાતમહં
યદે” આમ જે ઢેલનાક વે છે તેનો શુ અર્થ છે ? વિનય જ તે ફળને
આપે છે શુક, માતાપિતા પામેથી શિષ્ય પુત્રે વિનયરૂપ સેવાના આ
શિર્વાઃ વિના વિવા, કે પુત્ર કાર્જ ન મેળયુ હોય તોપણ તે
આશિર્વાજ તેની વિદ્યા અને પુત્ર છે અનત સાત્ર ભણી આવનાર,
તથા અસખ્ય દ્રવ્યનો વારસો મેળવનાર સ્વચ્છદી શિષ્ય અને પુત્ર
કરતા જરૂર વિનયશીલની પ્રમા વધશે દુકામા વિનય જે આશક્તિના
ઉત્પન્નમાં અર્થ માધે છે તે અર્થ નિધા કે વારસો માધી શકે નથી

ક્રિયા—આ ક્રિયા કરતા કરતા પણ આ શક્તિનો ઉદ્ભવ થતો જાય છે મનુષ્ય ક્રિયામાંથી ખામી નિહાળતો સુધારતો આગળ વધતો જાય છે એક ચિત્રકાર ચિત્ર કાઢે છે, સામું જોતો જાય છે, ખામીઓ ધ્યાનમાં લેતો જાય છે, પીછીથી રંગ મિગેર પૂરી દર કરતો જાય છે, ચિત્રો અભિનવ શોભા અપા છે આ વિધિ એકથી અન્ય, અન્યથી અપરઆમ ચિત્રસૃષ્ટિ રસગતિના ઉપાનુસંગ નિર્માણ થાય છે આ વિધિ શોભા શોધ કરતા કરતા, ગાયક ગાના ગાયક, એકનીયર પાત્ર ધરતા ધરતા, સિત્તકાર સિત્તકાર એક નિપુણમાં નિપુણ શોધ, એક નિપુણમાં નિપુણ નિપુણ નિપુણમાં નિપુણ એકનીયર અને સિત્તકાર અને

શક્તિના ઉદયમા ચતુર્ગીન બને છે અને તે મેળવે છે જેઓ પામન્ય
પ્રાપ્તિ વિવેક વિક્રમ બી પ્રાપ્તિ સર્વમા સતોષ નહિ પણ પ્રમાદ-આ
લમ્ય મેવે છે તેઓ સ્વપર દુર્બળતા નિહાળી શકતા નથી અને પોને
જે પગથીએ રિયત છે, ત્યાં જ રહી પોતાનું જીવન પૂર્ણ કરે છે સમય
યજ્ઞ જવાની આજનો વિષય આગ્રહથી અગમ્યવામા આરે છે, મારે જ
ઓતાઓને સ્મરણમા તાજું કરાવવામા આરે છે કે આ કથન કર્મ
સહયોગી મનિન-વિકૃત આત્મશક્તિના ઉત્પ પરત્વે સમજવાનું છે
તેજ શક્તિ કમલ ખીનતા-ઉત્પ પામતા ઈ પગકાટાએ પડેલે છે
અને વચમા કેટલા પ્રયત્નો તે માર્ગ તરફ ગતિ કરતા સીકાગવા પડે
છે તે હવે પગી વિચારીશુ

(ત્રીજો દિવસ)

મુનિવરો તથા ઓતાઓ,

આત્મશક્તિનો ઉદય, આ વિષય ત્રણ ચાર વખતની નમાયા
એ છે ગદા રહે છે કે આજે પણ તે પૂર્ણ થયે કિંવા નહિ પૂર્ણ
અને અપૂર્ણની વિશા પ્રયત્ન પ્રયત્ન છે પૂર્ણ એક શ્રમ મા, એક આ
ખ્યામા, કિંવા સામાન્ય કથનમા સદજ નિષ્કર્ષ કાની બતાવે છે,
કેમકે તેઓના ગમ્દો ઉપર તેમનો અનુભવ રેડાય છે, આપણને જરા
સમજવા, સમજના આમાય લેવો પડે છે આપણે આની બાગત
ના અનુભવના હજી વિધાર્થીઓ છીએ, તે અનુભવનું ગાત હજી
આપણને દૂર છે તમે સૌ હસવત, નીરલીરનિવેક ન્યાયે, પ્રતિપાવ
વિષયમા યતી ક્ષતિને દૂર કરી તરતને ચીકારનાં લયમા રાખશો,
કાલીનેલી ચર્યામાથી પણ આપણે એક ઉત્તમ વિષયના ગાનની સમીપે
જવાનું કરીએ છીએ સાથે જ બનામણ કરવામા આવે છે-કે, પ્રતિ

પાવ વિવિધ માત્રમા બે બાબુઓ રહે છે, જેને આપણે બેઝે
 અને બેઝે સોડ, એને કે કાળી અને ધોળી બાબુના નામથી
 બાબુઓ છીએ પ્રતિપાદન વિષયમા પમદગી હમેશા ઉચ્ચત છે
 બાબુ તરફ દોષ છે, અને પ્રમુખતાએ તેનું જ પ્રતિપાદન થાય
 તથાપિ તે પ્રતિપાદનમા ગોળુએ પણ ઉતરી બાબુ દાનના માટે મા
 ગાગ હોઈ સકે છે અધકારનું જ્ઞાન પણ પ્રમથના જ્ઞાનને માટે થ
 આવશ્યક છે પ્રવાસથી કેવીક વાર આઈના પ્રતિપાદનમા ઉપ
 વિશાનુ પ્રકથન અનુપાદેવ માનવામા આવે છે ભીતિથી કે રખે
 શુભ હેતુનું રજ અશુભ નીપજે વખતે ઉતરી જ દિગા પ્રકલ્પ કરી
 લેવાય આ માત્ર ભીતિ છે સમજવું જોઈએ કે, જે સમજાય છે
 તેજ સવન આનિનૂત થાય છે અને પોતે ઉતર્ય બાબુઓને પોતામા
 સમજી રાખી છે આપણે જ્યારે જ્યારે અનુકૂળતા લાભ બતાવવા
 પ્રતિકૂળનું મનમા સ્થાપન કરીએ, મન પ્રતિકૂળને પોતામા ફાળાવી
 ને છે તે સમજતા નીએ છે કે આ પેઠીએ પોતાના અમુક પ્રદેશ
 ઉપર આધાન થાય છે અને દુરત તેનું પદપાતી બને છે એક વસ્તુ
 નો પ્રદેશ હોય પોતાની મહીમા દાની ગમી અમુક ભાગ કાઢને
 બતાવીએ તો જોવાર તે જુએ છે તે માત્ર જુએ તેની
 કિશાસા, નેના મનેઆપર, તે વસ્તુનો અસીત ભાગ કે જેને આપણે
 નદિ બતાવવા શુભ મળે છે, અને જેની મળીને તે આખી વસ્તુ
 બની છે, તેજ જોવામા રોકાયેલ છે કે અન્ય ભાગ સાથે આખી
 વસ્તુને અવરોધકમા જ મનની સવત પ્રદત્તિ કે આપણે તે ન બતા
 વીએ તો, પોતાની સમિતિ તે મગરી લે છે અવરોધી લ છે અને
 જેનું પ્રદક્ષન આપણે પ્રમુખ કેવું હોય છે તેની કપેમા કરે છે મનને
 આપણે શુભ ગમીને શુ મીખવાનું જે શુભ રાખવા માગ્યું હતું
 કે પીતુ કાલ જે મનનો આ પ્રતિપાદન પ્રકાર, અવ

લોકવાનો અમાન હોય તો, જે ઉપદુ અપ્રતિષ્ઠા, અપ્રકટ રાખ્યું હતું તે તેના ધ્યાનમાં આવી આવ્યું? તે તેના પોતાનામાં જ છે અવયવખંડિત સત્યને તે કદી જોવા માગતું નથી ઉપદાની તુના વિનાનું સત્ય અવયવખંડિત છે, અને તેથી સુવિચાર કે તેનું શ્રદ્ધા કરી આખી વસ્તુ એક વાર તો રજુ કરી દેવી જોઈએ, પણ બને દનગને ઝીણુ ગળી આદર્શનું પ્રતિષ્ઠાન થાય મન ઉપદાની અના દૈવતા, આદર્શના પ્રતિષ્ઠાનમાંથી અવલોખી, શીખી શકેને એકદેલીય માન આદર્શપ્રવૃત્તિથી હેતુસિદ્ધિ સમજાતી નથી તે રીતી નથી રીતુ મનને બધન છે, તે રીતીની ગૃહનામાંથી આરંભ સત્ય ઉપજાવી આપવું જોઈએ આથી સામાન્યતઃ કાળી બાળુ બતાવનામાં આવે તો તે શ્રોતાઓએ ક્ષતવ્ય સમજાની આ કાળી બાળુ બતાવનાનો ઉદ્દેશ અમુક ધર્મ, સપ્રદાય, કે સમાજોના વ્યક્તિગદાગદા ઉપર આ ધાત કરવાનો નથી, અમુક શ્રદ્ધામદ્દનાવી, કેટલાક રૌનિક વલ્લોથી, માન દેખાદેખી રૂપ પ્રદર્શિ સર્વ કાંઈમાં ગતાનુગતિક દૃષ્ટિએ આલી રહેલી છે હેતુ અને રૂગસિદ્ધિ કાંઈ સમજાતી નથી આ સમગ્રી પ્રવૃત્તિ પારમાર્થિક દૃષ્ટિએ આત્મશક્તિના ઉદ્ધવને કરનારી નથી તે મતાવતા કાળી બાળુ બતાવવી પડે તો તે હેતુપર સર છે, એમ માનશે અમુક સત્યની પરાકાષ્ટા માની લેવાય છે તેથી વધીને આગળ કાંઈ સત્ય હોય તેમાં કદામહેને લઈને માન્યતા સ્વીકારાતી નથી, એવા કારણોને લઈને તે કાળી બાળુ કહેવાય છે મર્વે કોઈ પોતપોતાના શુભ હેતુને લઈને ઉજવન છે નિહતુક કેટલાક આમહો અથવા પ્રવૃત્તિને અમે કાળી બાળુ કહીએ છીએ ઉત્તરોત્તર સત્યની તે દિશા બધકર્ત્રી છે અને જે વિધિ સમજાવી રખાવ્યો હોય છે, તેના પાછુ હેતુ કે રૂગથી - તેની છે કહેવાનું એ કે હેતુની રાહત પ્રવૃત્તિ કાળી બાળુ કહીએ છીએ,

વત્તા કોઈ ધર્મ, સાધના, સમાજ કે અનુગમને માટે બોલાવે તે
 અનુકૂળ આવા જોગ આવેલ તથા અટકતે માટે બોલાવે છે, એ
 નાની પેઠા જોડું કેટલીક વાર સત્તુ મનાઈ જાય છે, અને તેમાં
 મધાય સત્તુ રોષવાળી પ્રતિ અમર થતી અડી જાય છે.
 એક રૂપિયાની હમેશની જરૂરીઆતવાળાને એ રૂપિયો કમાયો કે
 સતિ છે તેના મનમાં એવો નેરો આવડ છે કે આજના પર્યંતે માટે
 રૂપિયો ખિસ્સામાં પડી ચુકો છે પણ જ્યારે તેનો ખુરો સેવા તે
 રૂપિયો પારખને બતાવવામાં આવે ત્યારે તેના સમાજવામાં આવે છે
 કે કાંઈક અલગનો છે કિંવા એટલે છે ક્યારનો કે બનાવની,
 કિંવા જૂની ટકવાળનો છે ત્યારે જ તે સમજી શકે છે કે રૂપિયો
 જોગ - અને બીજા સત્તુ રૂપિયાને માટે પ્રવૃત્તિ કરતી આવશ્યક
 છે તેમ જ હમેશની જરૂરીઆતવાળી ધાર્મિક સાધનામાં, કિંવા
 સામાજિક ગતિઓ આવી આવતી ધર્મક્રિયાઓમાં મનાઈ મરેલ સત્તુની
 મુશ્કેલ મયા. જ્યારે તેવાય છે ત્યાં પર્યંત મધાય સત્તુ ત કે કોઈ
 રીતે પ્રવૃત્તિ જનકો નહિ અને જો એ સુખધર્મમાં એમ સમજાય કે,
 અત્યસમિતિ ધર્મનું કાન ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ તેમ અને સમજાયતા
 મન વિનાની વાત છે, સત્તુ નો આમ દોષ જોએ કરવામાં
 આવતી પ્રવૃત્તિમાં માત્ર મનમુખનું સુદિ છે, નો સત્તુ નર પ્રવૃત્તિ

માનવપર્યંત મુ છે તે વર કયો અને કોણ તે આપમે કલા, જાતા-આ
કે જોગખ્યા વિના મહા ગાયા કીધા છે આત્મશક્તિનો ક વ, આ
ત્મશક્તિનો ક વ, આમ ગાયા કીધું છે પણ તે આત્મા કોણ ? શી
વત્ત ? તેની ઝમ્તિ તે હું ને બાજન મહાન, કહેવાય નથી. તો પ્રથમ
તે વિચારીએ

આત્મા ને શું, ને જાણત, તેના અનુભવ નિઃસ્વર્ત્તિએને,
નિતર આત્માના પ્રદક્ષિણા અવગાહન કરનારાએને પણ, થયાતથ્ય
કહેવાને માત્ર માત્ર રાખ્યો નથી કેમકે અનુભવવું 'કથન' વાણીથી પણ
છે તો 'હું' ને જોને તે વિશા હજી દૂર છે, તે આવા નહતુ વિષય
મમાગ સમીરે કહેના, કોનો ધંધો છું, તે એક બાલ્ય સાકસ છે એ
મને ધારે છે તોપણ તે માનત નોંધવાની ને કામ મને નિર્વાસ
છે, અને તેના માટે ને કામ સિદ્ધિના કથનથી મે અવધુ છે, તેન
જ પરાવર્તનપે વિવા એ ને વિલ્પના વિગ્રાથ તરીકેની પરીત
આપવા પે, હું મનાયુન, થયાપદિત, થયાનિદિધ્યાસિત મંતિએ, ક
શમલારીવ, ને કથનમાં કામ-પણ થયાતથ્ય હોય તો તે, સિદ્ધિ
છે, કા અનુભવના દોષ તો તે મારી પોતાની છે એમ સમજતા.

આ ના એ તેના વિચારોના વિષય છે કે, તેના મનધર્મા બુ
બૂદી અનુભવાચારા મંતે, તેના એક બાલ્યના અનુભવ નિર્વ
જાથી આપનો, માત્ર અવસ જાણત છે જાતી મહાત્માઓ કે માત્ર
જાતિએ મહા તેનું શી શક્યા નથી તો માર તો રાતું મળ્યું
તોપણ મહાત્મા અવસનજ મનાયને બહુ મુશ્કેલી અને-ધડબાગ
મને, વ્યવહાર અને નિધવનિયો આત્માના સમધર્મા માર
નિર્વિર આધો એ તેથી આત્મા શું તે જાણત તેમના કથનથીજ હ
મુ નોંધ તેઓ મહાનુભાવ કહે છે ૨

વર્તા ક્રોધ ધમ, સપ્રત્યય, સમાજ કે અનુક્રાંતને માટે જોનાય તે, અનુભવો જોગો આગ્રહ તથા અક્રાંતને માટે જોનાય છે, એમ માની લેશો. જોડું કેડીક વાર સાચું મનાઈ જાય છે, અને તેની મધ્યમ સત્ય ગોધરાની પ્રવૃત્તિ આગમ યત્ની બાળી જાય છે એકે રૂપિયાની હમેશની જરૂરીઆતવાગને એક રૂપિયો કમાયો કે શાંતિ છે તેના મનમાં એવો તેને આત્મ છે કે આજના ખર્ચને માટે રૂપિયો ખિસ્સામાં પડી ચુક્યો છે પણ જ્યારે તેના ખુદો સેવા તે રૂપિયો પારખને બતાવવામાં આવે, ત્યારે તેના સમજવામાં આવે છે કે રૂપિયો અનુભવો કે કિંવા ખોટો છે, કપીરનો કે બનાવની, કિંવા જૂદી ટકરાગનો છે ત્યારે જ તે સમજી શકે છે કે રૂપિયો ખોટો છે અને ખીજ સાચા રૂપિયાને માટે પ્રવૃત્તિ કરતી આવશ્યક છે, તેમ જ હમેશની જરૂરીઆતવાગી ધાર્મિક, સાપ્રદાયિક, કિંવા મામાજિક રીતે આલી આનતી, ધર્મક્રિયાઓમાં મનાઈ મરેલ સત્યની અમુક મર્યાદા નાથી લેવાય છે ત્યાં પર્યંત મધ્યમ સત્ય ત કે મધ્ય દહાડો પ્રવૃત્તિ ખનરો નહિ અને જો એ સળધમાં એમ સમજાશે કે, આપણા અમુક ધર્માનુબાન, ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ દેવ અને સમજાણના ગાન વિનાની યજ્ઞાન છે, સત્ય તો આમ હોવું જોઈએ, કંઈવામાં આનતી પ્રવૃત્તિમાં માન મતાનુગતિક મુદ્દિ છે, તો સત્ય તરફ પ્રવૃત્તિ કરવાની આખાં રસ્તો જ છૂત્ર થશે અને આપણી પ્રવૃત્તિ મધ્યમ દેવ અને સમજાણ તરફ વળશે તેથી જોઈએ અશે તેવું જો કાઈ જો જોમાં હોય તે અમત્ય ત્રિવા અવધાય છે, તે બતાવવું અરથાને નહિ માની શકાય.

આગ્રહ જોડી મળ વિષય ઉપર આનતા કહેવું પડે છે કે પ્રથમ વિદ્યુત આત્મશક્તિ ઉપર જોનાઈ મરેલ છે તેજ શક્તિ ક્રમોત્તર નિર્મળ કેમ થાય તે હવે નિયારીએ આપણે વર વિનાની જાન જોડવા જેવું,

આજપર્યંત કહ્યું છે તે વર કયો અને કોણ તે આપણે જણાવતા ન્યા
કે ઓળખ્યા વિના ગાણા ગાયા કીધા છે આત્મશક્તિનો ઉદય, આ
ત્મશક્તિનો ઉદય, આમ ગાયા કીધું છે પણ તે આત્મા કોણ ? રી
વસ્તુ ! તેની શક્તિ તે શુ તે જામત કાંઈ જ કહેવાયુ નથી તો પ્રથમ
તે વિચારીએ

આત્મા તે શુ, તે જામત, તેના અનુભવ નિકટવર્તીઓને,
નિઃસંશય આત્માના પ્રદેશમાજ અનુભવ કરનારાઓને પણ, યથાતથ્ય
કહેવાને ધાટ મળી શકે નથી કેમકે અનુભવનું ધ્યન વાણીવી પર
છે તો હું કે જેને તે દિશા હજી દૂર છે, તે આવા ગહન વિષયને
તમારા સમીપે કહેના ઉભો થયો છું, તે એક બાજુ સાહસ છે એમ
મને લાગે છે તોપણ તે જામત જાણનાની જે કાંઈ મને જિજ્ઞાસા
છે, અને તેના માટે જે કાંઈ શિષ્ટોના ધ્યનથી મેં જાણ્યું છે, તેના
જ પરાવર્તનરૂપે કિંવા એક તે વિષયના વિદ્યાર્થી તરીકેની પરીના
આપવા રૂપે, હું યથાશ્રુત, યથાપદિત, યથાનિર્દિષ્ટાસિત મતિએ, કહી
સંભળાવીશ, તે કથનમા કાંઈ પણ યથાતથ્ય હોય તો તે શિષ્ટોનું
છે, કાંઈ અપૂર્ણતા હોય તો તે મારી પોતાની છે એમ સમજશો

આત્મા એ એવો વિવાદનો વિષય છે કે, તેના સંબંધમા જૂઠ્ઠી
જૂઠ્ઠી માન્યતાનાગા સરંને, તેનો એક વ્યાખ્યાનર અમુક નિર્ણય
બાધી આપે, જાહેર અસંબંધ જામત છે ગાની મહાત્માઓ કે નાપિ
મહર્ષિઓ પણ તેમ કરી શક્યા નથી તો માર તો શાનું ગતું ?
તોપણ મહાત્મા અનંદવનજી મહારાજે બહુ મુશ્કેલી અને ધડભાગને
અંતે, વ્યવહાર અને નિશ્ચયદષ્ટિથી આત્માના સંબંધમા કાંઈક
નિર્ણય આપ્યો છે, તેથી આત્મા શુ તે જામત તેમના કથનથી જ હું
સમજીશ તો તેઓ મહાનુભાવ કહે છે કે—

નિશાની કહા બનાવું રે તેરો અગમ અજોયર રૂપ—

રૂપી મું તો કહું નહિ પ્યારે, બદે એમે અરૂપ

રૂપારૂપી જો કહું પ્યારે, એમે ના મિદ્ધ અરૂપ—નિશાની.

કહે છે કે આત્મા । તારી ઝોળખાણની નિશાની મું થું બતાવું ?

તું અગમ અજોયરરૂપ ॥ રૂપી કહું તો રૂપ કાઢ છે નહિ, તું અરૂપ છે ઉભયને સમુચ્ચયે એટલે કે રૂપારૂપી જો કહું તો અરૂપ એવા સિદ્ધ તેવા નથી

ત્યારે—સિદ્ધ મનાતન જો કહું, બધ ન મોક્ષ નિચાર,

ન ઘટે સસારી દશા પ્યારે પુન્ય પાપ અવતાર—નિશાની

તું સિદ્ધ મનાતન છે, એમ જો કહું તો, બધ અને મોક્ષ તારા વિષે સંભવતો નથી, તું નિર્મલ અને નિર્મોક્ષ થવા જાય છે બધ મોક્ષ તુંમા ઘટે છે તેમ કહું તો, સસારી દશા તને ઘટતી નથી કેમકે અવતાર તો પુન્યપાપના છે—તારા નરી નિશાની કેવી બતાવું ? વળી કહે છે કે—

ગુહ મનાતન જો કહું તો, ઉપજો વજ્રમે મોક્ષ

ઉપજો વજ્રમે જો કહું પ્યારે નિલ અમાધિન જોણ—નિશાની

ગુહ મનાતન જો કહું તો, ઉપજો વજ્રમે છે તે મોક્ષ થશે ?

ઉપજો વજ્રમે છે એમ કહું તો, નિલ અમાધિન એવાને તારા વિશે પછો છે તે જોણ થાય છે તને કદ નિશાની આપી હવશિત કરવો ?

પુન —સર્વાંગી મનનય ધણી માને સમ પરમાન

નયવાદિ પક્ષો ત્રી પ્યારે કરે લકાઈ ઠામ—નિશાની

આમ સર્વે અમર્યા સમય નય અને મર્દે પ્રમાણવાદીઓ તને સાપેશ પૂર્વોક્ત નિશ્ચય બ્યવહાર દટિએ સમજીને નિરૂપે છે, પણ અમુક નમનાદી રનનયનો પત્થો મદ્ધણ કરી, તને તેમ સિદ્ધ કરી આપવા લાગ્યાઓ કરે છે

ત્યા કહે છે કે—

અગમ અગોચર વસ્તુ હે રે, જાણવું મેહિ ધનાજ,

કહન મુનનકો કહુ નહિ પ્યારે, આનંદન મહારાજ—નિશાની

એની નિશાની તો આનંદનજી મહારાજ કહે છે કે, તું અગમ અગોચર છે એમ કહી આપી શકાય માત્ર તને અનુભવમા જાણવો, એ જ તેનો વાસ્તવિક ઉપાય છે, કહેવાને કે સાબળવાને માટે તો તારા માટે એવી કોઈ પણ નિશાની ઉપનમ્બ થતી નથી, કેમકે હે મહારાજ! તું આનંદન છે આવા માહાત્મા જ્યારે, આત્માના સબ ધમા આમ કહી ગયા છે, ત્યારે હવે તે જાળનમા આથી અધિક હું શું કહી શકું તેમ છું? આત્મા તે શું એના પરિચયમા એ મહાત્માના કથનને યથાર્થ મજબૂર રાખવું એ જ આપણા માટે પૂરતું છે અમૂર્ત વસ્તુને તેના શુદ્ધ કે શક્તિવિરોધથી જ ઓળખાય છે ખીન્તું કાંઈ જ તેવું સાધન હોઈ શકતું નથી તેથી આત્મા તે શું તેની બ્યાખ્યા આટલાથી જ સમજી આગળ નહિ કરતા આત્માની શક્તિ શું તે આપણે વિચારીએ આત્માની શક્તિ અનંત છે તોપણ મુખ્ય તેની ચાર શક્તિઓ છે જ્ઞાનશક્તિ, દર્શનશક્તિ, ચારિત્ર શક્તિ, અને વીર્યશક્તિ આ ચારે શક્તિઓ કોઈમા વ્યક્ત, કોઈમા અવ્યક્તરૂપે, તો દરેકમા હોય છે વ્યક્તથી, અવ્યક્તને ઉદયમા આણી શકાય છે, એટલે કે ઉદયમા મૂળી કે ઓળખી શકાય છે, ઉદય અનુદય અપેક્ષાએ બોલાય છે દર્શનશક્તિ—સામાન્ય જ્ઞાન, તેને જૂદા સ્વરૂપે ન જતાવતા, જ્ઞાનશક્તિમા તેનો સમાવેશ કરી લેઈશું આ શક્તિઓના ઉદયને માટે, કર્મયોગ અને જ્ઞાનયોગ મે મુખ્ય છે આપણું આજનું બોનવું કર્મયોગ પરત્વે છે તેથી કર્મયોગાનુદાન જ્ઞાનપરત્વે વિન્તરશ તો જ્ઞાનયોગમા કહેવાનું રાખી, પ્રથમ કાઈકે બોનવું પ્રાપ્તે કર્મયોગ પરત્વે જોઈશું જ્ઞાન આવતું. —જેણે તો પ્રથમ મેળવવું જ જોઈએ.

કાચલુકે ત ન જ્ઞાનવિદીનોને તો કનયોગ હોઈ સન્નો જ નથી કર્મ
યોગને અનુકૂળ જ્ઞાનસક્તિને ઉપમા લાવનારા માંડ મરણો છે, અને
તે પ્રેમ, જીદામ્, સ્તુતિ, શ્રવણ બોધ, મિત્રામ્, પરિશુદ્ધિ અને પ્રવૃત્તિ
છે આ સધળામા પ્રેમ પ્રથમ છે પ્રેમપૂર્વક તે માટે પ્રવૃત્તિ થતી
જોઈએ થકા, ચેષ્ઠિન ઈમાન આ બધા રમ્હો પ્રેમવાચક છે, અને
મધ્યાના અનુગમનનો પાયો પ્રેમ છે જ્યારે અમુક કર્મમા પ્રેમપૂર્વક
આદર ધાય, અમુકમા પ્રેમાર ઉત્પન્ન થાય, ત્યારે જીતસા વધે જીદા
સાથી સુશુદ્ધ સામગ્રીની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થાય પછી શ્રવણ ધાય અને
પરમાત્ બોધ ધાય, કેમકે જે સામગ્રી છે તે પ્રેમપૂર્વક સામગ્રી છે
પછી તેના ઉપર મિત્રામ્-મનન ધાય, એથી પરિશુદ્ધિ, મનની શુદ્ધિ
બને એવી પ્રવૃત્તિ થાય.

આ ઉપરથી તાત્વિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાને માટે, શ્રવણ વાચનની
કેટલી અગત્ય છે તે અમળતા વિના રશું નહિ હોય. દિવગીરી સાથે
કહેવું પડે છે કે પ્રેમ સહિત જીતસા અને તથા પ્રકારના બોધ મેળ
વવાને માટે ધણી જ મહત્તા દેખાય છે વાચન આપણામાથી ધારી
ગયું છે એમ નહિ કહી શકાય, પણ જે વચાય છે તે અજ્ઞાનપૂર્વક
અને ધણા ભાગે સધળું સકામ, ઔદિક બવદારાપયોગી વચાય છે
ન્યુસપેરે, નોવેનો કે નાટકોના વાચનથી અમુક કર્મોએ બ્યાવહારિક
નાત મળે, તે સિવાય અન્ય અધિક લાભ કાઢ દેખાનો નથી પૈરા
શ્લોક કથાનક ઇતિહાસો અમુકને અમુક આશામા બાધી કેટલીકવાર
કટનાકોને સકામ પ્રવૃત્તિ કરાવે છે, અમુકના ઇનિદત્તમાથી અમુક
કર્માનુષ્ઠાનથી અમુક મતાચરણાદિથી, કાંઈ અમુક દેવમતિને પામ્યો
હતો, તેમ અકર્તા રાજા થયો હતો આપણે પણ નેવું આચરીએ,
આવી આશામા મનુષ્યને પાડી, સકામ પ્રવૃત્તિ કરાવે છે આથી અનુ
ગનોપયોગી જ્ઞાનસક્તિનો ઉદય ખીનરો જોઈએ, તે ખીનનો નથી

અને પ્રત્યુત્તર અજ્ઞાનની જરૂરિયાત છે નાટકો, નોવેલો, છાપાઓ કે પૌરાણિક ઇતિહાસો વાચકને વાચવામાં રમના જણાય છે અને ગાનની કિંચિત્ રજાને છે, પણ જ્ઞાનની વાસ્તવિક દિગ્ગજ તાર્તિય છે, અને તે વાચન વિના રજાની નથી જોડે પુરાણાદિ વાચનથી પણ ધર્મોત્તુગ્ધન રૂચિ વધે છે, પણ તાર્તિય જ્ઞાનના અભાવે, માત્ર સમય પ્રવૃત્તિ થતા, તે અનુજ્ઞાનના મધ્યાય દેવની સાધક ધણી વાર તે પ્રવૃત્તિ થઈ શકતી નથી તાર્તિયક અથો તેના ઇતિહાસના નાયકોએ મેળવવાનું શું મેળવ્યું, અથવા નહિ મેળવ્યું તે સમજાવે છે, એટલે કે તોફાનો જ્ઞાન તાર્તિયક અથો આપે છે ઈર્ષા વે ધર્મોત્તુયાથી બાળના હાથમાં ભગવદ્ ગીતા આજ આપણે આગે જ નિહાળીશું, ઈર્ષા જૈન બાળના હાથમાં નવતરવાદિ, તાર્તિયક અથો, આપણે આગે જ અવલોકીશું પત્રી જ્ઞાન કહો કે તત્ત્વ કહો તેની ઉપનિષદ પ્રાપ્તિ અને ૧ સામાન્યથી વિશેષમાં દોરી જવાનું કામ તાર્તિયક અથોનું છે તેમાં અભિનિવેશને બદલે રાત્રિ દિવસ છાપા, નોવેલો અને નાટકો કિંવા પુરાણાદિના વાચનથી વર્તમાન જાગર, રસનિર્ભર ઇતિહાસોના આનંદથી અધિક રુ પ્રાપ્તિ રજા વાની ? પૌરાણિક બાવના કિંવા રૂચિ જાગવવા, કિંવાનોપ થનો અટકાવવાના માટે છે, તેના વાચનની અપેક્ષા નેટલાપુગ્તી આવશ્યક છે, પણ જ્ઞાન કે જે કિંવાને અનુગત રહી, મોક્ષ મુનીને માટે ઉપમારક છે, તેના ઉત્પસાધક તત્ત્વઅથોના વાચન કે મનન વિના જ્ઞાનશક્તિનો ઉપ જની શકવાનો નહિ

હવે જ્ઞાનશક્તિના ઉપ સાધક શ્રવણ વાચનને પરિબ્રામે થયેના બોધથી, મનને માટે ટેનાયકું સુપરિશુદ્ધ જનતા, પ્રવૃત્તિમાં રમ નિહાળે છે અહીં ઇચ્છાચોગ આવી ઉભો રહે છે અમુક ઉચ્ચ દિશાના શ્રવણ વાચનથી તેની સમતિમાં લોભ-દમ્બ ઝુકુર છે, પણ રીયલિટીના અભાવે પ્રવૃત્તિ જનતી નથી માત્ર જ્ઞાનની તરફ પ્રવૃત્તિ કરવાની અ

બિલાયા, માત્ર અભિલાષા ઇચ્છામા આવી રહે છે વીર્યશક્તિ ઉપસ
હાય નહિ હોવાથી માત્ર ઇચ્છામા પ્રવૃત્તિની ધુન રહે છે બપારે
ફેટતાએકો મદ વીર્યશક્તિના ઉત્થની પ્રવૃત્તિપરાયણ બને છે તેને
શાસ્ત્રયોગ કહવાય છે, પણ તે પૂણ વિશુદ્ધ યથાર્થ વીર્યશક્તિના અભાવે
નહિ હોવાથી, સાતિચારવાળી છે આમા જોટલે અસે સાતિચાર છે,
તેટલે અસે વીર્યશક્તિની ખામી મમજની પણ તે માણ છે કેમકે કેમે
કેમે તે પ્રવૃત્તિથી શુદ્ધ ચારિત્રક્રિનો ઉત્થ મેળવી શકાય છે

પ્રથમ, ચારિત્રશક્તિ પ્રાપ્ત કરવાને માટે, સત્સંગની મુખ્ય અ
ગત છે સત્પુરોના સમાગમથી જ જ્ઞાનશક્તિ, ચારિત્રશક્તિ અને
વીર્યશક્તિનો ઉત્થ સહજ બની શકે છે તેઓના નિષ્કામ પવિત્ર બો
ધથી જ્ઞાનશક્તિનો ઉત્થ રહે છે તેમના પરમ હાર પવિત્ર ચરિત્રો,
તેમના ઉત્તમ નતનુ આપણા પ્રતિનિધ પદતા, સહજ તે મુજબ
વતન થતા, ચારિત્રક્રિનો ઉત્થ બને છે મહાત્માઓના નિવાસ નિકટ
આજન્મ વિરોધી પ્રાણીઓ પણ મિત્રનું ચારિત્ર બાધી રહે છે, તે
સાનુ સમજવામાં જ છે સપુરોની, ગમે તેવા સહોને સહવામા
માનસિક વૃત્તિઓને સુખ રાખવાની, વિરક્તશામા રહી ઇદ્રિયોના
પ્રિયાપ્રિય વિષયથી દૂર રહેવાની, અનેક અભિમદ અને દુ સાધ્ય નિય
મેળતા પાનનથી, તેમની તથા પ્રકારની વીર્યશક્તિનો તેમના સહવાસે
યોગે આપણામા, વિદુત્પાત થાય છે, એટલે આપણી વીર્યશક્તિનું
બધાગણ સુખ થતું જાય છે સામાન્યતઃ એવો નિયમ છે કે કાંઈ
પણ દુષ્ટ કાય પ્રાપ્ત્યે કર્યું હોય તો, તે નિહાળી હું પણ માણ્યમ છું,
શામટિ તેનું કરી ન શકું, એવો ઉકારો મુકે છે અને એથી તે
શક્તિ દ્વિપાત્રી છતા પ્રાદુર્બળ થાય છે આમ સત્પુરોની સંગતિ જ
એ નવો શક્તિનો ઉત્થ સાધી આપનારી યર્ધ શકે છે વન,
શીવ, તપ, અને ભાવ, આ અનુક્રમ મત્સંગનું જ માહાત્મ્ય સૂચે

છે, તેમાં પણ દાનને પ્રથમાવશ્યક કહેવાય છે. તે સહેલું છે, કેમકે દાન આપવાથી સત્પુરુષોના સહનમમાં આવી શકાય છે, તેથી શીન તપ આપણને ફળે છે અને તેથી જાવ વિશુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે પોતાના એકથી જ આ ત્રણે શક્તિનો ઉત્પન્ન સાધી આપનાર સત્સંગનો મહિમા અગાધ છે, અનન છે સદ્ગુરુદેવ પણ આ શક્તિઓના ઉદયના સાધનોમાં સર્વથાવશ્યક છે અને તેટલો સમગ્ર માણસ પણ, સદ્ગુરુ વિના યથાર્થ તરની દિશાને પામી શકે નથી કુચી માત્ર ગુરુ ગમ્ય છે અને તે કુચી વિના તાણા ખોલનારું કાર્ય સુવિદિત છતાં બની શકશે નહિ જ્ઞાનની આવી ગુરુ જ આપી શકશે, કંતુ પણ છે કે,—

વિના ગુરુભ્યો ગુણનીરધિભ્યો,
જાનાતિ ધર્મ ન ત્રિચક્ષ્ણોપિ,
આકર્ણદ્રીર્ધાન્જ્વલલોચનોપિ,
દીપં વિના પદયતિ નાથકારે

તારપર્યં કે આકર્ણદ્રીર્ધ નેત્રવાલો પણ, દીવાની મદદ વિના નિમ્નિક અધકારમાં નિહાળી શકશે નહિ દીપકની અપેક્ષા તેને પડવાની જ દીવાની મદદથી નિહાળનાર પણ તે પુરુષ અને તેના નેત્રો જ છે પણ દીપકના અભાવે જેમ તે જોઈ શકે નથી, અધકાર પોતાના ઉત્તરમાં શુ સમજી રહ્યો છે તે જાણી શકે નથી, પોતાની પ્રપચ્ચન દટિને પણ જે પોતાની સમીપવર્તી છે, એવી વસ્તુના જ્ઞાનથી અધકાર જેમ દૂર ગયે છે, તેમ જ વિચક્ષણ પણ, ગુણના અગાધ સમુદ્ર ગુરુને ગમ્ય જ્ઞાનની કુચી પ્રાપ્ત થયા વિના, ધર્મને યથાય જાણી શકે નથી

પાદવિમ્પર પાણીતાણા એ નામ પાદવિમ્પરના નામ ઉપરથી પડ્યું છે, એવી આકાશમાં જિવાનો લેખ બતાવે

પગમા ચોપડી ગમનમાં થયેજી હડતા હતા તેમનો એ શિષ્ય બહુ
 વિચારી જતો તે શુદ્ધ જ્યારે સુધ્ધ જન્મ, ત્યારે તેમના પગને સુધીને
 તે લેપમા પડતી વનસ્પતિઓને સુધધવી, ઝોળખી લેવા લાગ્યો
 તેને શુદ્ધગમ્ય વિદ્યા, એમ જ બહુ જાણી હતી તે વિચારતો હતો
 તે લેપમા પડતી વનસ્પતિ માન્યો નિશ્ચય, શુદ્ધચરણને સુધી સુધી
 કરી લઈ પછી જાતે લેપ બનાવી પગમા ચોપડી ઠાવા લાગ્યો પણ
 કંઈકો જોય હાથ એ હાથ હડી પડી જન્મ, તેમ પડી જન્મ લાગ્યો
 ગમનમા આગળ જઈ શમ્યો નહિ પોતાની ખામી, દુઃ કંઈક નિત્ય
 તર્કવિતર્કો સ્વનાની અજમાયશ કરી જોતા તે સિધ્ધને એક દહાડો
 પાદભિભાસ્યાય જોઈ ગયા પૂજતા જાણુ કે તે લેપ એ જ છે એ જ
 વનસ્પતિનો બનેલો છે કે, જોના આધારે શુદ્ધ પાતે ગમનમા જરૂ છે પણ
 તેમા ચોખાના ધોણુની ખામી છે શુદ્ધગમ્ય આટલું જ જાણવાનું રહે છે
 શુદ્ધની અનાવસ્થાતા મમજનારે વિચારતું જાણુએ કે, જે કોપડો કલ્યા પછી
 કોડીનો સમજાય છે, તે વમર કલ્યે કેટલા પર્યટનમા મનને નાખે છે, અને તે
 હતા પણ વસ્તુસ્થિતિ અચાત જ રહે છે આગળ સમાધિ પ્રભતિઓ
 અરણ્યોમા શુદ્ધગવાસ કરી વિનાશ્યવન કરતા હતા તે આ શુદ્ધગમ્ય
 જાણવાને જ અર્થે તે શુદ્ધો પણ કોઈ આધુનિક વિદ્યાશુદ્ધના કરતા
 અનોકિય શક્તિવાળા હતા હાલના મારગરના ગિરદને શોભાવતા
 ધામી, મોચી કે ધોળી નહિ હતા પણ મહાન કપિમકર્ષિઓ હતા

યમનિયમાદિનુ પાતન તે તરફની રૂચિ સત્પુરુષોના સમાગમથી જ
 થઈ શકે છે ચારિત્રશક્તિના ઉત્પત્તિ સરચાત માટે યમનિયમોનું
 પાતન યથાવસ્થક છે નિયમ નિત્યાવસ્થક પૂજ્ય પ્રતિકમણ્ય માયત્રી,
 જપ, પ્રાણાયામાદિ છે તે સંચયા સહેલું, અને આત્મશક્તિનો ઉપ
 કરવાને માટે પૂર્વપુરુષોએ નિર્માણ કર્યો છે આવા નિયમો યાત્ર
 જીવન પાળતા હતા, પણ આત્મશક્તિ પ્રાપ્ત ન થઈ તો માન વ્યર્થ

કાળસેષ તેમાં કાપકેશાયે જ છે, કિંવા અત્યંતરમાં એકિક સુખાચે છે, જે વસ્તુન અતુષ્ટોત્તે છે આત્મશક્તિના હિલ્લમાં ત્યારે યમનિયમે વિશ્વ જતા લાગે છે, એમ મોઢ સકા અને કરશે તો કહેવાનું કે, ને યથાવત્ અને અતોષ ન પાળી સમય તો નિશ્ચયાય જ છે

યમે પાય છે, અને તે અદિ સા, સત્ય, અન્નેય, અહ્યર્થ અને અપરિમિત છે આ યમેના ચાર્ય પાલનથી મનુસ્યમ યાય છે એવે એક નિયમ છે. કેન્ધારે ખીજ પ્રરધી, મમતા અગ્રિય તરફ આપણો અણુમો હોય તો તે, નહિ મગસ પ્રથમ જે અગ્રિય ખીજને છે, તેને આપણે ઓગળી તજ રેવું નેહએ હિસા, અસત્ય, ચોરી, અધ્યક્ષ્ય અને પરિમિત આ પાયે બાજનો સર્વને પોતાને માટે અણુમમતી છે ને અણુમમતી એ બાજનો છે, તો સહજ જ તેનો અભાવ છે, તેમાં વગી ત્યાગના વિધાનરૂપ, યમેનું સવિધાન એ વળી ઠેરી પ્રવૃત્તિ? આમ સહજ પ્રશ્ન યશે ત્યાં એટલું જ કહેવાનું કે દુર્બોધ મનનો પોતાના વિષયમાં, અન્યથી તે પગાવવાનો આગ્રહ, અને સ્વવિષયમાં તેના માટે સમતિ પ્રમાણ સધળા અર્થે, તેવો કાષ્ટ વિન કષ્ટ સ્વભાવ છે આપણે મો કાષ્ટ સમજીએ છીએ કે કાષ્ટ ખીજનો આપણી કે આપણા આગ્રિત છોનો હિસા ન કરે તેમ છત્તીએ છીએ, ત્યારે આપણી તેવી પ્રવૃત્તિ અન્ય તરફ રહેવામાં દુર્મજતા કેખાય છે આપણા પત્યોની ખીજ ચોરી ન કરે તેમ છત્તીએ છીએ, પણ ખીજના પત્યોની ચોરીમાં આપણે પ્રવૃત્તિ કરીએ છીએ જુદું આપણા સાથે કાષ્ટ બોલે નહિ તેવો આગ્રહ આપણો રહે છે, પણ આપણે પ્રાયે હરેક સાથે કમલે અને પગને અસત્ય બોલીએ છીએ સ્વદારને સુતા કે બગિનીવત્ બાવથી ખીજ નિદાને, તેમાં આપણે ખુશી રહીએ છીએ, પણ ખીજની દારાને નિદાણી આપણે સુતા કે અન્ય બગિનીનો બાવ છીએ આમ બધી એકરેખા પડે છે...

રહે છે તેથી પરિણામ એ આવે છે કે જગત્ પ્રાપ્ત થયોના પાંતવથી વિમુખ દેખાય છે સ્વવિષયમા મીઠાઓની મમ બહિષ્કાર પ્રવૃત્તિને માટે આપણે જોવા શાસક ગ્હીએ છીએ, તેવા જ અન્યના વિદ્યમા તેવી અનિષ્ટ પ્રવૃત્તિને માટે અ-ચેતી કે, ચેતાથી શાસિત રહેતુ જોઈએ આટલી જ ખામી સુધારવાની આવશ્યકતા છે, નદિતો તમે દિ સક, ખીજ દિ સક તમે ચોર, ખીજ ચોર, તમે જુકા, ખીજ જુકા તમે ઇન્દ્રિયસ્વેચ્છાચારી, ખીજ પશુ સ્વેચ્છાગામી આમ પ્રવૃત્તિ રહેવાની જ તમેને હું મનનું સંવિધાન સમજાવી ગયો અને તમે સિદ્ધ થઈ ચુક્યા તેવુ મમજશો નહિ, તે પ્રમાણે પાળો અને તો જ તે મથાર્ય સિદ્ધ બનશે

આમ યમનિયમોના મથાર્ય પાનનથી, અનાદિથી રહેતી, ઇન્દ્રિય જન્ય વાસનાઓ નટ થાય છે, અને વિરક્તપણું પ્રાપ્ત થાય છે જેટલા અંશે વિરાગનો ઉત્થ, તેટલા અને આરિનશક્તિનો ઉત્થ સમજી સેવો વૈરાગ્યવતોને સસારના છટાનિષ્ઠ સયોગ વિયોગજન્ય દર્પ કે વિવાદ પીગતા નથી એ પણ સમજવાનું કે આરિનશક્તિના ઉત્થની માથે તેટલા અંશે શાનશક્તિનો ઉત્થ અને જેટલા દરજ્જે વિષયો પ્રત્યે દોડતી ઇન્દ્રિયોપર કાબુ અને નિયંત્રતા તેના જ અંશે વીયશક્તિનો ઉત્થ પણ થાય છે આમ જો સાક્તના અમુક અસના ઉત્થથી ધડવિપુઓ મન પર અસર કરી શકતા નથી પારમાર્થિક દૃષ્ટિથી, સયોગ વિયોગજન્ય સુખદુઃખની અસર પણ તેઓને થતી નથી

વૈરાગ્યનું ઉદાહરણ સાતનો -

એક શ્રેષ્ઠિનો પુત્ર ગુરુ મહારાજ પામે બેસી, શાનમય્યા સામ જનો હતો, તેવામા અકસ્માત્ તેને કાઈ ચર્ધ આવવાથી ગુસ્સા પડી જઈ મરણ પામ્યો આ સમાચાર, તેના માતાપિતાને મળતા, તે રડતા કેટલા, ત્યાં આ-ત્યા પુત્રનું મુકદ્દ પડ્યું છે તેનો જીવ મરીને

દેવ યથો છે તે દેવે માતાપિતાને રક્તાં જોઈ, પાસે આવી પૂછ્યું કે તમે કેમ રડો છો ? તેઓએ કહ્યું, બાઈ તું જોતો નથી ? પુનઃ દેવે પૂછ્યું, હું કાંઈ સમજતો નથી કે, તમે શાને માટે રડો છો. માતા પિતાએ કહ્યું કે તું કાંઈ મોટા મૂર્ખ દેખાવ છે અરેરે ! જો તો ખરો કે એકનો એક પુત્ર અમારા ઘડપણને ચુધી નાખી આવતો યથો-મરી ગયો, બાઈ ! તેને માટે અમે રડીએ છીએ દેવે કહ્યું તેમાથી શું આશ્ચર્ય ગયું છે ? જો તેના શરીરને માટે રક્તા હો તો, તે આ રશ્મિ જો તેના જીવને માટે તમે રડતા હો, તો તે હું પોતે જ પુત્રનો જીવ છું માતાપિતા બોલ્યા તે કેમ માની શકાય ? કાંઈ અમારા આ પુત્રના શરીરમાં તે જઈ બોલી શકે ? તે દેવ બોલ્યો બોલાવું, બાપા અને મા કહેવરાવું, પછી તો સતોષ થશે ના ! પુનઃ તે બોલ્યા તેથી એ શું થયું, તે શરીરમાં એ જીવ કાયમ રહી શકે ? દેવડપે પુત્રનો જીવ બોલ્યો, તમને પુત્રશરીર કે, પુત્ર ઉપર સ્નેહ નથી તમારો સ્વાર્થ તમને વહાલો છે તે પુત્ર બેઠો પાપ, તમને માખાપ કહે, તમારી સેવા સુત્રુપા કરે, એના સ્વાર્થને માટે તમે ગડો છો-અત્રુપાત કરો છો. પુત્ર કે પુત્રના જીવને માટે તમે રડતા જ નથી વૈરાગ્ય રાખો કોણે દાન્ય માતાપિતા છે ? કોણે કોનો પુત્ર સહોદર કે અન્ય સર્ગ છે ? સંપત્તિ જ કર્મ સમાધ છે તે કર્મોને રડવાથી કાંઈ જ લાભ નથી

આવા અનેક ક્ષેત્ર વિશેષભયુક્ત, માની ચચગતા ટાંગવાનું યમ નિયમોથી જની શકે છે આવા ક્ષેત્રોથી મન જ્યારે મુક્ત બને છે, ત્યારે સહજ તે ચકિતના પ્રદેશમાં મનુષ્યને લઈ જાય છે મનના કેટલા પ્રકાર છે, તે અને જણાવવું આવશ્યક છે આથી એ જાણવું સુખ થઈ શકે તેમ છે, કે આ જગતી પ્રાપ્ત્યર્થે, કયું મન હેય છે, કયું ઉપાદેય

નીરો સંસોનો આધારથી પાછા હકતા નથી, આ સધળોને મનોબળ
કરેલા કરતાં, તથા પ્રભરની દેવ અથવા ધાત્તાની સામગ્રી મ નેદિ
કરી સમાવે વિદિષ્ત મન તે એ કે, કુખના કારણેને દૂર કરી સુખના
માધનોમા પ્રવૃત્તિસીલ છે સકામ પ્રવૃત્તિ માન વિદિષ્ત મનનો પરિ
ણામ છે સુખના કાષ્ઠનો તમને, આ ભવ કે સંવાંતરના માટે, સકામે
પ્રવૃત્તિ કરેલી, તે તેડું કામ છે પચાગ્નિ તપન, યજ્ઞન, પૂજન વિગેરે
સધળા આમા સમાય છે એકિક સુખાયે જ પ્રાયે વિદિષ્ત મનની
પ્રવૃત્તિ છે યજ્ઞન પૂજનાદિથી, પચાગ્નિ તપનથી, શુભ ઈર્ષિ, મુરિય
તિ પ્રાપ્ત કરવા એવા હેતુઓ પ્રાયે તે પ્રવૃત્તિમાં કારણરૂપ હોય છે

શુદ્ધિવતને દેખી શુદ્ધિનુગમ ઉપન ધર્વાથી, મન એકાગ્રતા
પ્રાપ્ત કરે છે તે શુદ્ધિનુગમ, શુદ્ધિ પુરોગની સંમત, તેમના જેવા બન
વાની ઇચ્છા, અને તેવી પ્રવૃત્તિ કરાવે છે, તેમા એકાગ્ર કરે છે જ્યારે
આપણે આ પાંચ પ્રકારના મનમાથી, ચોથા એકાગ્ર મનની સ્થિતિ
પ્રાપ્ત કરીશ. ત્યારે જ આત્મશક્તિનો ઉદય થશે જે પૂર્વેકિત યમનિ
ધર્માનિ, સત્સંગ વિગેરે વૈતાવવામા આવ્યા છે, તે નશુ પ્રકારની મન
ની ચચગતા કરે કરી, આત્મશક્તિનો ઉદય, પ્રાપ્ત કરવાને માટે જ
છે નિરૂદ્ધ મન માટે હવે પછી બોલીશુ હજી તે કમયોગ આવે છે
સમય ધર્મ જવાથી, આજ તે પૂર્ણ ધર્મ શક્તિ નહિ, તેથી આદ્યેથી
વિરમાય છે

(ચોથો દિવસ)

આજે પણ 'આત્મશક્તિનો ઉદય' ચાલુ રિધ્ય પરતે જ રહે એ
તાઓ સન્નિધ બોલીશ આ ચોથી વખતનો પ્રસંગ તમારા સન્નિધ
મે લીધો છે વિષય વિદ્યાન હોવાથી નિરૂદ્ધ મનનો ઉદય થશે

સબધ ક્ષતિ, વખતે ઓતાજનોને થતી હશે પણ જે જે દિવસે
જેટલું જોનાય છે તેટલું તેટલા પરત્વે પણ મનન ક્રિયામાં મુકાય તો
તે પણ હિતાવહ છે દરેક ધર્મ, દરેક સપ્રદાય, અને દરેક મનુષ્યની
કર્તવ્યસીમા જો હોય, તો તે આત્મશક્તિનો ઉદય છે, જે પ્રાપ્ત કરવા,
અથવા તે તરફ ગતિ કરવા, અને તદનુકૂળ જ્ઞાન સપાદન કરવામાં
જીવનસમાપ્તિ થતાસુધી પાર પામી શકાય તેમ નથી, તો પછી
તેના વિષયમાં ચાર પાંચ વખત સુધી આપણે માત્ર કલાક દોઢ કલાક
જેટલો કાળ અવશ્યને મા' વહાએ, તો તે અધિક નહિ જ ગણાય.
મહાનુ પુરોહીની અપૂર્વ શક્તિ વિવશજ હોય છે કે જેથી તેઓ કુકા
માં ધણું સમજાવી શકે છે અને સમજી શકે છે આપણે પ્રથમ કાઠિના
મનુષ્યોની ગણનામાં આવી સખાએ તેના છીએ, તેથી આવા વિષ
યોને માટે કાળ વિશળની આવશ્યકતા સ્વીકારવી પડે છે હરિભક્ત
અને પતજલિ તેમજ ખીજા મહર્ષિઓએ આત્મશક્તિના ઉદય માટે
મહાનુ ક્ષયા રચ્યા છે, તેનું વાચન અવશ્ય અને મનન માટે ધણો
કાળ જોઈએ, તે કાળના ન્યાયરૂપે તેમાં ઊંચ એક અસાધ્ય આ કથન
છે ગત વખતે કર્મયોગના સબધમાં મોતતાં, સત્સંગ અને તેમ
નાથી અવશ્ય, ચમનિયમાદિતુ પ્રતિપાદન અને વૈરાગ્યની પ્રાપ્તિ, મન
ની ચમગતાનો નાશ થઈ શકે છે, એમ કહેવામાં આવ્યું હતું તેમાં
ક્ષિપ્ત મન, મ' મન, અને વિશિષ્ટ મનનો ત્યાગ કરી એકાગ્ર મન
વાળા બનવાની જરૂર છે, એમ બતાવવામાં આવ્યું હતું એકાગ્ર મન
કેમ થઈ શકે, ત્યાંની સરજાત આજે હું તમારી આમંત્ર કરીશ

આપણે અનુભવથી અને કિંમતી સમજી શક્યા છીએ કે
શરીરને મજબૂત બનાવવા માટે કષ્ટરત જોડે બ્યાવામ-પરિશ્રમની
જરૂર હોય છે જેમ જેમ તેનું સેવન કરવામાં આવે છે તેમ તેમ
શારીરિક મજબૂતાઈ વધતી જાય છે, જેને માટે સામમૂર્તિ જેવા અ

પૂર્વ શક્તિ ધરાવનારા નરો પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટાન્તરૂપે, તમારી દૃષ્ટિ આગળ
 રહ્યું છે વચનશક્તિ કે જેને વાનુમળી કહેવામાં આવે છે, તે પણ
 પરિશ્રમથી-સતત વ્યાયામથી વધી શકે છે કેટલાએક ગાયકો તેવી
 ક્રિયા કરવાના અભ્યાસીઓ બને છે અભ્યાસ પ્રાન્તે તેઓ ઉચ્ચ
 સ્વરમાં આમાં કરતા અને ત્યાંસોડીસને સવનમાં રાખતા પણ
 હાથ જોઈ શકીએ છીએ આ બે વાતથી તમારી આટલી તો ખાતરી
 થઈ હશે કે, સારીરિક, વાચિક શક્તિ વધારવામાં પરિશ્રમ, એ એક
 અમિનવ નમુનો છે તેમ મનોબળ વધારવા મનની એકાગ્રતા, મનો
 બળથી જ થઈ શકે છે હાલમાં કેટલાએક લોકો સામાન્ય દૃષ્ટિથી
 જેને મનોમગ્ન કહે છે, તેને હું વાગળીઓ કહીશ, જેનો ઈશારો
 હું ગયા વખતમાં કરી ગયો છું અહીં મનોબળનો અર્થ આપણે એ
 ધ્યાનવાનો છે કે, જે મન ઉપર ઇન્દ્રિયોની અને ઇન્દ્રિયોના વિકારોની
 આગ્રહ ન થઈ શકે, ઇટાનિષ્ઠ સંજોગોની હાજરીમાં તત્ત્વ ભિન્નરહી શકે
 આવું મનોમગ્ન તિતિક્ષા વિના મેળવી શકાતું નથી તિતિક્ષા શબ્દ જ
 “સદન કરવાની ટેન” એ અર્થ સૂચવે છે સદન કરવું એ એક
 જાતનો પરિશ્રમ (કસરત) છે, જે વિના માનસિક બળ મેળવના
 બાબતમાં થઈ શકીએ નહિ સસારચક્રમાં પરિશ્રમણ કરતા આપ
 ણને એના વિકટ અને વિષમ સંજોગોની વચમાંથી ગમન કરવું પડે
 છે કે જે આપણા મન ઉપર હડી અસર કર્યા વિના રહે નહિ, છતાં,
 જે તિતિક્ષા ખૂબ આપણી પાસે હોય, તો તે વિષય વિકારોને
 શાન્તિથી, ધૈર્યથી, સહન કરતા, હણતા સસાર પથમાંથી આગળ
 વિચરી રાખીએ સત્યુદ્યોગના સહવાસથી મેળવેલી જ્ઞાનશક્તિ અહીં
 ઉપયોગમાં લગાડી પડે છે એટલે ત્યાં ગ્રામ્ય ક્રમ ખીમ રાખેલા
 કહીએ તો હત્યમાં આવેલા કમાતું અસ્તિત્વ સ્વીકારી કર્મવાદી બનવું
 પડે છે

સામાના તથા પ્રકારના કર્મોથી આપણે

વિષમ સન્નેયોની વચ્ચા ધમડાવુ પડે છે, અને તે ઘખતે અનેક વિચારો અનુભવવા પડે તો, તે શાન્તિથી અનુભવતા આપણે તિતિ જ્ઞાની કોગીમા આવી યાત્રીએ છીએ મહાન્ નરોના અને તીર્થ કરોનાં જીવનચરિત્રોની જાણુ છે અને સાંભળ્યું છે, કે તેના પુરોષોએ અનેક ઉપદ્રમ અને પગિવડ સહન કરી તિતિજ્ઞાને સેવી છે જૈનોમા વીર પરમાત્માનો દાખલો મુદ્રસિદ્ધ છે, કે જોમના પગ હપર ખીર રોધવામા આવી હતી, જોના કાનમા ખીરા દોડવામા આવ્યા હતા તોપણ તેમણે તે બધું શાન્તિથી મહન કર્યું હતું, અને આવી નિતિ જ્ઞાપી જ તેઓ ઉચ્ચતર છેવટની વક્ષમાન પૂર્ણ આત્મશક્તિને મેળવી શક્તા હતા આપણને પમને પમને તેની જરૂર છે ક્રુષ્કપ, કંકામો, વિદ્રોહ મકે મોતાના સામીપવર્તીઓ સાથે પણ અણુભનાવ, અનેકને આપણે અગ્રિય, તેમ જ અનેક આપણને અગ્રિય, જો કાર્ક બને છે, થાય છે તે બધું તિતિજ્ઞાના અભાવે છે જ્યાસુધી તે પ્રાપ્ત નથી કરી ત્યાસુધી મમે'તે યમ નિયમાદિનું પ્રતિપાલન કરવામા આવે, ક્રિયાઓ કરવામા આવે તપશ્ચર્યા સેવવામા આવે, પણ તિતિજ્ઞા વિના તે બધું જૈદિક અથવા તો પૌદ્ગલિક, ક્ષણિક, સુખ દગાવનો હોય, પણ આત્મશક્તિનો ઉદય તેની પ્રગતિની કદાપિ જાણવનો નથી, તેથી પુનઃ કહું છું કે તિતિજ્ઞા સેવવાની પહેલી આવશ્યકતા છે નિતિ જ્ઞાપાન જ પ્રત્યાહાર કરી ચકે છે પ્રત્યાહાર એ ઇન્દ્રિયોના સ્વતત્ર વિષયોને સમજણપૂર્વક જેથી સ્વવશ 'હૈ' છે 'ઇન્દ્રિયો વશ કરવી, એટલે ઇન્દ્રિયોના વિષયથી ઇન્દ્રિયોને પાછી 'જેચી લેવી, તે જ પ્રત્યાહારનો પ્રનિતાર્ય છે ક્રમ્માએકા હઠયોગથી ઇન્દ્રિયજીતનો વેશ કાઢવા જાય છે પણ તે કદાપિ ખરા ઇન્દ્રિયજીત બની શકતા નથી આવતી

ગીતે આપણે પ્રયોગની દબાવવા પ્રયત્નથી જ બનતા તરત તેમા નવાનુ ધોઈએ, એવું પગિણુએ કીતો ઉત્તમ ઘણે, અથવા તો તે

વિભર શરીરમાં અનવિક્રિયાને પેદા કરશે સંમજસુ - વિના હંકયોગથી
બનનારા ધર્મિયુઓ માટે પણ આ જ દલા સમજવાની છે તેથી
ધન્દિયો વશ કવ્વી એગલે તિતિક્ષાથી મનોમજ મેળવી, તે મનોમજ
દાત મનની એકાગ્રતાવડે ધન્દિયોને તેવા વિષયોથી હાસીન બના
વવી મતનમ આતરગ વૈગમ્યથી વિરક્ત બની ધન્દિયશ્ચત બનતુ
તેનું નામ જ ખરો પ્રત્યોહાર છે, અને તેવા પ્રત્યાહારકા આત્મ
શક્તિના ઉદયને મેળવવા શક્તિમાન થાય છે આના ઉપર તમને હું
એક દલાત આપી.

એ સમયે એ રાજાએ પોતાના ગામમાં એવો ઢંઢેરો ફેરવ્યો
કે આવની કાને સવારના પોતાના બાગમાં, કે જેના મધ્ય ભાગમાં
એક તળુ ખડો કરેલો છે તેની અદર તે પોતે બરાબર નવ વાગે
આવશે, અને તે વખતે જ આલુસ પડેનો તેમને મળશે તેને તે પો
તાનું આખું રાજપાટ મોપશે આવો ઢંઢેરો જ્યારે ગામના પીગયો
ત્યારે રાજ્ય સેવાનું મન કયા મનુષ્યનું ન થાય ? દરેક લોકો રાજ્ય
સેવાની હોશને લઇને જુની જુદી તૈયારીઓ કરવા લાગ્યા અને પગપગ
વોતો કરવા લાગ્યા કે “મને રાજ્ય મળશે તો હું તને મદદ કરીશ,
અને તને રાજ્ય મળે તો તું મને મદદ કરજે ” આ પ્રમાણે વળતે
દિવસે સવારના રાજ્યતોબથી કેટલાએક સવારના સાત બજે બગ
બર બદાર નીકળ્યા જ્યારે બકાર નીચલા ત્યારે રસ્તામાં નાટકમાળા
આવી, ત્યાં જુદા જુદા ગમોના આનાપ કાને પડવાથી, “નીકરેલા
સમુદાયમાંથી કેટલાએકનું મન તે પ્રત્યે લગ્યાયુ નાટકની અદર જે
કાંઈ જેવા જાય, તેને મદદ દેખાડવાનો ઠરાવ હોવાથી સંગીત શા-
ખીનોએ ધડીઆગમાં જોયુ, તો બરાબર સાત બજે, જેથી વિચાર
કર્યો કે હજી તો રાજાને માર એ કલાકની વાગ છે
ચાલો જગત મગીતની કરી લઈએ આ પ્રમાણે

ચાર કરી નાટકશાળા તરફ વળ્યા જ્યારે તેઓમાના કેટલાકોએ એમ વિચાર કર્યો કે, રાજ્ય મળશે તો નાટક હજારો જોઈ શકાશે, બતકે કરારી પણ સકાએ માટે હાથ તો રાજ્યને જ પડેના મળવા જવાનો નિયમ ફરવના નહિ, તેથી તેઓ આગળ વધ્યા આગળ ચાલના રસ્તામા નદ સોડો પહે શીંગડા બાધી બે વામના ઘોડા ઉપર ટેકાવેલા એક લાના વાસડા ઉપર હાથમા તનવાર લઈ તે વાસડા ઉપર ચાલતા હતા, તથા બીજી જાતની અમ કમરત કરતા હતા તે જોવાને, હજી રાજ્યને મળવાનો સમય છે એમ ધારી, કેનાકો જોવાને ઉભા રહ્યા વળી તેઓમાના કેનાકો તે જોવાનું દુરસ્ત નહિ ધારતા આગળ વધ્યા આગળ વધતા રસ્તામા અનેક જાતના સુગંધી પદાર્થો, જેના કે ગુનામ, અમેલી, મોગરો તેવા જાત જાતના સુગંધી પુષ્પો તથા મેન્ડ અત્તર વગેરે સુગંધી પદાર્થોની દુમનો આવી અને તે સુગંધી પદાર્થોનો ઉપયોગ પણ મદત કરવાનો હોઈને, કેનાકો કે લા રોકાઈ પોતાના શરીરે અત્તર વગેરે ખુસવા લાગ્યા, કેનાકો તો અત્તરની શીશીઓ જ ખીસામા મુકવા લાગ્યા આ પ્રમાણે હજી રાજ્યને મળવાને સમય છે તેમ ધારી કેનાકોની રૂતિ બાવા સુગંધી રમ તરફ દારવાઈ ગઈ તેઓમાના કેનાકો પણ રાજ્યને પ્રથમ મળવાની અતિનાયથી તે સુગંધી પદાર્થો તરફ નહિ લગ્યાતા આગળ વધ્યા આગળ વધતા જાતની જાતની મીઠાઈઓની દુકાનો આવી જુદા જુદા દેશમા જાતની મીઠાઈઓ કે જે આખે જોએની પણ નહિ તેમ કાને સામગીરી પણ નહિ, તો તેનો ઉપયોગ તો મ્થાથી જ કયો હોય, તેની મીઠાઈના યાજો જોવામા આવ્યા વળી તે મીઠાઈઓનો ઉપયોગ પણ મદત કરવાનો હતો, એટલે તેનો સ્વાદ મેલ્યું ન લે ? વળી એવો નિયમ છે કે કઈ સારે કામે જતા હોઈએ ત્યારે અન્નનો તિરસ્કાર ન કરવો એમ માની, તથા કશું છે પ્રદાત ત્રિદાય મુક્તવ્ય

એ વામને માનનારા ત્યાં ખાવાની પ્રવૃત્તિમાં રોકાઈ ગયા તેઓમાના ફાધામે તે ખાવાની પણ છંકાર કર્યા વિના માત્ર પ્રથમ રાજને મળવાની આકાંક્ષાએ આગળ વધ્યા આગળ વધ્યા તો રસ્તામાં જુદા જુદા દેશોની પાધડીઓ, શાલો, કોમે, પાટલુનો વગેરે અનેક જાતના વસ્ત્રોની દુકાનો આવી આ વસ્ત્રોનો પણ ઉપયોગ વિનામૂલ્યે હોવાથી ફાધાકો ત્યાં રોકાઈ પોતાને માથે કોઈ દક્ષિણી, તો કોઈ સોરગી, તો કોઈ પળખી, એવી જાત જાતની પાધડીઓ મુકના લાગ્યા અને અરિસામાં જોવા લાગ્યા કે આ સારી હરો કે, આ સારી લાગે છે, કોઈ સાતો ઓળખા ગુલાબ, એ પ્રમાણે કપડાનો ઉપયોગ કરવામાં રોકાઈ ગયા

ઉપર પ્રમાણે નાટ્યવાળામાં સંગીત શોખીનો, નટ આગળ પ્રેમકો, સુમધી પદાર્થોની દુકાન આગળ સુમધીના રસિકો, મીઠાઈની દુકાન આગળ મીઠાઈના સ્વાદીયાઓ, તથા વસ્ત્રની દુકાન આગળ વસ્ત્રોનો ઉપયોગ કરનારાઓ, પોતપોતાની જુદી જુદી પ્રવૃત્તિઓમાં રોકાયેલા છે, અને હજી રાજને મળવાને ધડીઆળમાં નહિ જોતા સમય છે, એવી માન્યતાવાળાઓને નમારાનો ધ્વનિ કાને પડ્યો આ અવાજ કાને પડતા જ, જે જે પ્રવૃત્તિઓમાં તેઓ રોકાયેલા હતા, તે પ્રવૃત્તિ બૂલી જઈ એ જીજ્ઞાસુ પૂછવા લાગ્યા, કે કેવો મમય થયો, તો ધડીઆળમાં જુએ છે તો કોઈની ધડીઆળમાં સાડાનવ તો કોઈની ધડીઆળમાં દસ, આ પ્રમાણે સમય થએતો, અને કાંઈ રાજ વધે તેનો તપાસ કરતા માત્ર એક યોગી કે જે મયેન્દ્રિકતા વિષય તરફ ન લગ્યાતા વિરક્ત યોગદિશાનો મેવક હોવાથી, સવેજો રાજને મળી રાજ્યભોજના થયો આ દૃષ્ટાંતથી તાત્પર્ય સમજવાનું એ છે કે ઘરી એક મગીયો છે તેની અદ્ય આત્મા રાજ નિરાજ છે, તે રાજને વાધી

(અગત્ય) આપવાનો ન હોય જાની

વચનદારા, ાસ્ત્રદારા ઉપરેકો માગ્નત વાચવામા આવે છે કે, જેઓ પ્રમાદ તથા કોઈ પણ બાજુ વિષયમા ન લગ્યાતા, આત્મ સન્મુખ ગતિ કરી આત્મવરૂપને ઓળખશે-મળશે, તેને આત્મરાજ્ય સહેવાપ્તિ મળી શકશે આ શ્રાવણ કરતા ધણાકો આત્મ સન્મુખ પ્રવૃત્તિ કરવા આતુર બન્યા છે અને છે, અને બનશે પણ દીનગીરીનો નિવાર એ ॥ ૬ ॥ જેમ જેમ રાજ્ય મેળવના આતુર મનેના નામરિંગએ નમર બાહેર નીકળી જુદા જુદા ઇન્દ્રિયના વિષયથી આકર્ષાઈ-લગાયાઈ તેના તેના રસસ્વાદમા લીન બની, પ્રમાદમા કાળક્ષેપ કરી, રાજ્યપ્રાપ્તિનો લાભ ગુમાઓ તેમ કેનાકો સપ્રત્યના લાલચુ, કેટલાએક શિષ્યોના લોભી, કેટલાએકો માનાકાક્ષી તેમ જ કેટલાએકો તારકભાવ અને ગુરતા બુદ્ધી જર્જ, ઇન્દ્રિયવાલચુ બની, મહાન જનન વડેરી, આત્મ સન્મુખ ગતિનો રોધ કરી, આત્મવિમુક્ત બની બેઠેના જોઈએ છીએ આપણે પણ તેજ પક્ષમા અતબૂત વધએ છીએ, તો જ્યાસુધી ઇન્દ્રિયહત બ ના નથી, એટલે કે પ્રત્યાહાર સિદ્ધિ કરી નથી, ત્યા સુધી આત્મશક્તિના ઉદયનો લાભ ધવાનો નથી તેમાં ફરી કહુ છુ કે પ્રત્યાહાર સિદ્ધ કરવાની જરૂર છે કે જેથી આત્મશક્તિના ઉદય મનો વાલ તો મેળવવા પ્રિતમાન વધએ પ્રત્યાહાર પછી વૃત્તિનિ રોધ થઈ રહે છે

યોગશિષ્ટવૃત્તિનિરોધ એ મહર્ષિ પતંજલિપ્રણીત સૂત્ર 'છે તે મહાત્મા ચિત્તવૃત્તિનિરોધને યોગ કહે છે અહીં સર્વથા ચિત્તવૃત્તિ નિરોધ લેવાનો નયો તેમ કવવાથી શ્વેતતા પ્રાપ્ત થાય છે, નેથી અપ્રશસ્ત, પાદ્મચક્ર વૃત્તિનિરોધ લેવાનો છે એને કમ 'સપ્તધને લઈને અતઃકચ્છમા કેટલીક વૃત્તિઓનો ઉદ્ભવ-પ્રાદુર્ભાવ સમજાય અને ન સમજાય તેની ગીને થયા કરે છે જે વૃત્તિઓ પ્રાપ્ત કરે ન મનની એકાગ્રતાને ડોનાયમાન કરે છે, એટલુ જ મદિ પણ કેટલીક

વાર આટલી સ્થિતિ સુધી પહોંચેલ, આત્માનો અધખાત ઠગવે છે. ઝૂંઝૂં, અને સૂક્ષ્મ વૃત્તિ લોકોઓ અનેકધા અનેક સ્વરૂપે જળતરંગ ન્યાયે ઉત્પાદ નાસાને પામ્યા કરે છે, તેવી વૃત્તિઓને જ્ઞાનસદ્ મનો વ્યાપારથી સયમથી, એટલે કે તેનો નિગ્રહ કરવો એમ કરવાથી વિલિપ્ત વૃત્તિઓ વ્યાવૃત્ત યદ્ય, શુદ્ધ વૃત્તિઓ આત્મલક્ષ્ય તરફ દબે છે, જ્યાં તેના સયમીઓ આત્મચરણ નિરીક્ષણવ્યાપારપરાયણ બની પૂર્ણ સયમી બને છે, અને ત્યાં જાણ આત્મમાન ટળી અત રાત્મા પ્રક્ટ છે જ્યાંનુથી સરીઝ અને કુટુબાદિ ધન સપત્તિ, વગેરે ઉપર મમબાવ છે ત્યાંનુથી જાણાતમાપણું કહેવાય જૈનમાં શ્રેણિક રાજા, વીર, પરમાત્માનો પરમ બક્ષ હોતો અને ક્ષાયક સમયત્વ જેણે પ્રાપ્ત કરેલ, પણ કોઈ પૂર્વ કર્મોદયથી તેના જ કોણિક નામના પુત્રે તેને એક પાંજરામાં કેદ કર્યો હતો, અને રાજા તેને ફટકાનો માર મારતો હતો એક વખત માનની સમજણથી પિતાનું પિતા તરીકે પુત્રને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું, અને પછાતાપ સદ્ તે જ વખતે પિતાને પાંજરામાંથી છોડી છાનવાને એક કુશર ખભા ઉપર લઈ આવનળી પાંજરા તરફ ધસ્યો તે જોઈ શ્રેણિક રાજાના મનમાં તે જ પગે એવો વિચાર ઉપજ્યો કે તે જ, કુહાડાથી મને મારી નાખવામાં આવશે આવા દાઝણુ મોતે રીખાઈ રીખાઈને મરવું તેના કરતાં આપધાત કરીને, મરી જવું તે વધારે સારું છે એમ ધારીને પોતે તે જ વખતે છૂમ કરીને મરી ગયેલ છે અર્ધા શ્રેણિક રાજા જેવા પવિત્રાત્માને પણ આત્મધાત તરફ વૃત્તિ યદ્ય આવી, એટલે અમે ૧૧૨ ઉપર મમનાર હોના, જ્યાં તેટલે અમે જાણાતમાપણું તેવા પુરોમાં માની ગયા. પણ ઋષિ મુનિના શિષ્યોને ધાણીમાં મારી નાખ્યા તે વખતે તેમને કેવળજ્ઞાન થયેલ છે, પરંતુ મુનિને પોતાના

જ્ઞાનથી બેનસીમ રહ્યા, તો ત્યાં તે જ સુખથી આપે છે કે તેમનું બાહ્યાત્માપણું ટળ્યું ન હતું જ્યારે આ પુરુષોને શરીર ઉપરથી મમભાવ ટળી ગયો હતો એટલે કે બાહ્યાત્માપણું ટળી ગયું હતું, તેથી શરીર અને આત્મા તેઓએ બિલ માન્યા હતા, એવા અનેક દૃષ્ટાંતો અત્રે રજૂ કરી શકાય તેવાં છે, પણ સમયસંકોચને લઈને શક્તિનિરોધને અને અત્માત્માપણું ભેગવી શકાય છે, અને ત્યાં આત્મશક્તિ અમુક અંશે ઉચ્ચ સ્થિતિમાં ખીલી નીકળે છે અને મૈત્રી, પ્રમોદ, ક્રાંત્ય અને માધ્યસ્થ એ ચાર ભાવનાઓ તેવા પુરોગા યથાર્થ પ્રકટે છે.

મૈત્રી—મૈત્રી એ પ્રાણી માનને પોતાના મિત્ર તરીકે સમજવા નો સ્વભાવ છે, એ તેથી જ આત્મવસ્તુ સંવર્ધનનાં ય પદ્યતિ સ પદ્યતિ એ મહાવાક્યના ક્ષપાસમાં તેના પુરુષો બને છે.

પ્રમોદ—શુભાધિક્ષ્ય દૃષ્ટા ય પ્રમોદતિ એટલે કે પોતાથી અધિક શુભવાળા દેખી જે હર્ષ પામે-પ્રમોદ પામે, નહિકે શુભાધિક્ષ્યને દેખી પોતાના હૃદયમાં ઈર્ષ્યાંત્રિ પ્રત્યવધિન કરે આપણે તેથી ભાવનાના ગદ્યથી દૂર થઈએ, જેથી આપણા ધણાઓમાં અધિક શુભવાનોને દેખી ઈર્ષ્યા કરવાની ટેવ હોય છે, જેથી ઘણી વાર આપણે પોતે અધ્યાત્મતાના કસથી-ઈર્ષ્યાંત્રિથી આપણા આત્માની શક્તિને હલન કરીએ છીએ, એટલું જ નહિ પણ પોતાનું બગાડીને પારકાનું બગાડવાને તૈયાર થઈએ છીએ. આવી સ્થિતિ જ્યાંસુધી છે ત્યાંસુધી પ્રમોદ ભાવના એ સમજની સ ભાવના કરવાને પણ આપણે લાયક નથી.

ક્રાંત્ય—ક્રાંત્ય ભાવના એટલે નિર્ગુણી અથવા દુર્ગંધીને દેખી તેની ભવસ્થિતિ માટે દયા ચિતવવી આ દયા ભાવદયામાં આવી થકે જીવીર પરમાત્માને માટે કહેવાય છે કે તેઓની એવી જાવના હતી કે “સવિ શ્વ કંઈ શાસન રસિ એસી જાવ દયા મન ઉચ્ચસી” આ વાક્ય કંઈક બધી રૂપા અને મનની ઉદારતા જગતના પામર જીવોને મારે

મુચ્ચે છે ? આ બાવના ખરા ઉગર હૃદયના મદાન નરોમાં દોઈ શકે, આપણે આપણા દુર્ગુણો તરફ દુર્નિદ્રા બની રહીએ છીએ અને પારમા દુર્ગુણોના દુર્ગુણો ટાપનાઓ સીરે વહી ફરીએ છીએ, તેવાઓએ આત્મ શક્તિના ઉદય માટે ધ્યાન કરવી તે પણ લજ્જાસ્પદ છે.

માધ્યમ્ય—માધ્યમ્યબાવથી સમભાવપણું પ્રાપ્ત થાય છે, એટલે સ્તુતિ કરનાર અથવા તો નિંદા કરનાર ઉપર રાગ દ્વેષ પિશાચથી દૂર રહી, મધ્યમ્ય દૃષ્ટિથી જોઈ શકે છે, તેથી તેવા મહાત્માઓ કે જેને સમલોપકાચન, સમતુળમણિ, સમદુઃખસુખ, યાસિ-ચ્છદનસમાન દૃષ્ટિ પર્યટ અને સુચર્ય સમાન છે, મણિ અને ધાસ સરખા છે, સુખ દુઃખ બંને એક સ્વરૂપે છે, સદન અને વાસડો સમાન છે, એવા મધ્યમ્ય દૃષ્ટિવાળા મહાત્માઓ રાગદ્વેષ વિજેતાઓ બની શકે છે, તેથી માધ્યમ્યબાવના એ અતિ ઉત્તમ બાવના ગણી શકાય.

આ ચાર બાવના અંતરાત્મા પ્રાપ્ત થયેથી આવી શકે છે, એ આપણે પુનઃ યાદ રાખવાનું છે. અહીં આત્મશક્તિનો ઉદય એટલો બધો ઉચ્ચ થઈ જાય છે કે જેથી તેમની પ્રવૃત્તિ અમુક અસી રાગદ્વેષ વિનાની રહે છે જેથી તેઓ તત્ત્વરસિક બની જવાથી ઇન્દ્રિયોના વિકારી પદાર્થોમાંથી તાર્ત્વિક દૃષ્ટિએ તત્ત્વ નિહાળી, મુક્તિ નથી, એટલે કે વિકારી પદાર્થો તેવા આત્માને અસર કરી શકતા નથી. દા. ખવા તરીકે એક મનુષ્ય દુઃખવાન હોય છે, બીજા તરફ એક ગાય બોખર કરે છે, એ બંનેને તેઓ સમાન પુદ્ગલ પરિણામને પામેલ એક જ પદાર્થનો આસ્વાદ લેનારા સમજે છે, કેમકે દુઃખનું પરિણામ નિદા છે અને વિદાનું પરિણામ દુઃખ છે, આવી સૂક્ષ્મ સમજણ જેનામા હોય, તેઓને ઇન્દ્રિયોના વિષય વિકારો વિકૃતિ ક્યાથી કરી શકે ? અહીંથી સામર્થ્ય મેળવેના આરંભ થાય છે, અને જેથી તેવા સંનિઓની પ્રવૃત્તિ તે જ સમવર, અને તે જ

ધર્મ મનાય છે શાઓકત વિધિ નિષેધના નિયમો તેઓને લાગુ પડી શકતા નથી, કારણકે તેમનું વર્તન તત્ત્વચિંતનમય હોવાથી સ્વતંત્ર વિધિ પ્રતિષેધ રૂપે થઈ જાય છે. આટલી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થયા પછી અહીંથી જ્ઞાનયોગની શરૂઆત થાય છે, જે હવે પછી પ્રસંગે હું તમોને સમજાવના પ્રયત્ન સેવીગ આજે સમય થઈ જવાથી હું આટલાથી વિરમુ છું.

(પ્રાથમો દિવસ)

માતાઓ ! ' આત્મશક્તિનો ઉદય ' એ વિષય ઉપર બોલવા હું તમારા સન્મુખ પાત્રથી વાગું ઉભો થયો છું વખતો વખત મારા તરફથી કહેનાઈ મને એ કે આ વિષય જરા લખાયો છે આજે ! આ વિષયને પુરો કરવા સન્મુ છું જોકે આપણે રેક કમ્પોગ ના અધિકારી છીએ અને બોલવાનું જ્ઞાનયોગ પરત્વે છે બનને આ પછે તે સ્થિતિમાં પ્રવેશ કર્યો નહીં તોપણ પૂર્વ મહર્ષિઓના વચન દ્વારા જે કંઈ સમજાયું છે તે કહેવાને અને સાબગવાને એક રીતે આપણે અધિકાર ધરાવીએ છીએ એમ હું પુનઃ તમારી સ્મૃતિમાં લાવું છું તે એટલા અશે કે આપણને દરેકને એક વખત તે દિશા તરફ વક્રન કર્યા વિના છુટકા નથી કમયોગ જે કંઈ આપણે સેરીએ છીએ તે પણ તેટલા મટિ જ કે કમય કમયોગ ઉત્તરકાળ પ્રાપ્તવ્ય જ્ઞાનયોગમાં પ્રવેશ થાઓ જે આ સમય જ્ઞાનનિર્ગમન ન રુગ્મી હોય તો કમયોગી રહી આજગ ન વધવાનો આપણે સરળએવા છીએ એમ માનવું પડશે તેમજ કમયોગથી વિશેષ ફળપ્રાપ્તિ નથી એમ કારણ મગવાથી કમયોગને ઉતારી પાડનારા આપણે ગણાઈયું એક સ્થાનમાં રહેવ મનુષ્ય સ્ત્રીવાતા સ્થાનને નિહાળી, તે તરફ ગતિ મેવાને લક્ષ્યાય, એ એક સાધારણ નિયમ છે તેથી જે જ્ઞાનયોગનું

માહાત્મ્ય, ને તેથી પ્રાપ્ત થઈ શકે તે આપણને યોગ્ય છે તે યોગ પ્રાપ્ત કરવાને બાબતમાં આપણે નહિ બની 'દડીએ' આત્મશક્તિનો ઉદય એ વિચાર આપણને બોધે છે કે જ્યાં પૂર્ણસ્વરૂપી સમાધિ ત્યાં વિરમવ બેઠાએ, અને જ્યાંથી તે પ્રાપ્ત ન થાય તે સુધી તે ઉદયને માટે આપણી ગતિ આગળ ને આગળ પ્રયત્ન કરવા કરવી જોઈએ આપણું કંઈ કંઈ આગળ ને કહેવા માત્ર હું તે તરફ તમારું લક્ષ્ય બેઠીશ

જ્ઞાનયોગમાં પ્રવેશ થયેથી કર્મયોગ જોડાયે રહે છે જ્યાંથી કર્મયોગની સુખ્યતા મનાતી ત્યાંથી જ્ઞાનયોગ આપણને કર્મયોગના રસ્તા હોતો અને જ્યારે જ્ઞાનયોગની સુખ્યતા સ્વીકારાય છે ત્યારે ત્યાં કર્મયોગની ગાણતી સ્વતઃ જની જ જાય છે કેટલીક વાર વ્યવહાર રૂઝેટાને કર્મયોગી અને જ્ઞાનયોગીની પ્રવૃત્તિમાં ભેદ પડે ન સમજાય તેમ જનવા સભવ છે કર્મયોગીઓમાં કેટલીક વાર આશાકુરે રહેલા હોવાથી તેમની યોગિક ક્રિયા સ્વાર્ગાદિક સુખને આપનારી થઈ પડે છે, જ્યારે જ્ઞાનયોગીઓનો આરામ માત્ર આત્મશક્તિના ઉદય પ્રગટે જ હોઈ તે જ ક્રિયા મોક્ષસુખસાધક બને છે આ જ્ઞાનયોગની શરૂઆતની દિશા સમજવાની છે, નહિતો જ્ઞાનયોગીએને બાહ્ય ક્રિયાની આવશ્યકતા વિશેષ રહેતી નથી તેઓ સદા અપ્રમત રહે છે, અને મન, વચન, માયાના યોગથી હેતરાતા નથી, બદલે તે, જ્ઞાનયોગવડે પોતાના સ્વાધીન રાખી શકે છે

ન દાપ્રમત્તસાધુના ક્રિયાવશ્યકાદિક્ ।

નિયતાધ્યાન શુદ્ધત્વાદ્યદન્યૈરર્પ્યદ સ્મૃત ॥

માનાયું—તેઓનું ધ્યાન શુદ્ધ હોવાથી અપ્રમત (પ્રમાદ રહિત) સાધુઓને આવશ્યકાદિક ક્રિયાની જરૂર નથી અને બીજાઓને તેમ જ સ્વી

યસ્ત્વાત્મરતિરેવ મ્યાદાત્મવપ્રશ્ન માનવ ।

આમન્યેવ ચ સતુષ્ટસ્તસ્ય કાર્યં ન વિચિત્તે ॥

ભાવાર્થ—જેની આત્મામાં જ ગતિ (પ્રીતિ) છે તે જ માણસ આત્મનું શોધ શકે છે અને આત્મામાં મતુષ્ટ પશુ તે જ દોષ છે, તેવા મતુષ્યને ખીજું કાર્ય હોતું નથી

નૈવ તસ્ય કૃતેનાર્થો નાકૃતેનેહ કશ્ચન ।

ન ચાસ્ય સર્વભૂતેષુ કશ્ચિદ્યજ્યપાશ્રય ॥

ભાવાર્થ—તેવા આત્મનિષ્ઠને કાર્યથી અથવાનો અકાર્યથી કંઈ પણ પ્રયોગન હોતું નથી, તેમજ સર્વ પ્રાણીઓને વિશે આવા આવા આત્માનન્દીને કોઈ પણ અમત સ્વાય હોતો નથી

અવકાશો નિષિદ્ધોસિત્તરત્યાનદયોરપિ ।

ધ્યાનાવષ્ટમસ કાસ્તુ તત્ત્રિયાંગા વિકલ્પનમ્ ॥

ભાવાર્થ—આને વિશે આનંદ નથી આને વિશે પ્રીતિ નથી, એ નિરોધનો અનુભવ તેવા મહાન આત્માને રહેતો નથી તેઓ સદા ધ્યાનાવસ્થામાં હોવાથી તેઓને ક્રિયાના વિધિ નિરોધનો વિન્યામ્યથી હોઈ શકે ?

અત્ર સ્થાને કોઈ એવી શય કરશે કે આવા આત્મયોગીઓ શુ સહારી હોવાથી શારીરિક ક્રિયા નહિ કરતા હોય કે ? તો આવા સહારીનોએ સમજવું જોઈએ કે —

દેહનિર્વાહમાત્રાર્યાં ચાપિ મિઠાટનાદિકા ।

ક્રિયા સા જ્ઞાનિનોઽસંગાત્રૈવધ્યાનવિષાતિની ॥

ભાવાર્થ—શરીરના નિર્વાહને માટે ભિક્ષા વગેરેની પ્રવૃત્તિ કરતા હતા તે શાનીઓને તે તરફ અસમભાવ હોવાથી તેમ ક્રિયાઓ ધ્યા

નનો વિધાત કરી ચમ્પી નથી

અહીં મહાત્મા શ્રી આનન્દધનજીનું ૫૦ આપણને મનન કરવા જેવું છે —

એમે પ્રભુ ચરણ ચિત્ત લાગ્યો મના—એમે
ઉર ભરનકે કારણે, જોવા વનમાં જાવ,
ચારો ચરે ચીટું દિશિ ફરે, વાળી નજર બગવા માટે
નહુઓ નાચે ચોકમા, લોક કરે લખ શોર,
વાસ મૂકી વગે ચરે, વાકો ચિત્ત ન ચરે કુઝ ઠોર
સાત પાત્ર સાહેબડી, લીધમીવ પાણી જાવ,
તાલી દીએ અડખડ હમે, વાળી નજર ગગરિયા મો
જુગારી કે મનમે જુગા, કામીકે મન કામ,
આન દાન પ્રભુ પોકરત છે, છુમ લીધે ભગવતમ નામ

જાનીઓ—આત્મજાની યુરપો આત્મરમજુમા ગમતા હોવાથી
અને તે જ તેમનું લક્ષ્યબિંદુ પ્રતિપગયજી દ્રશ્ય દ્રવિયી દેખાના પજી
વસ્તુત તેઓની આત્મગિક વૃત્તિ સત્ત નિમગ્ન નેપ છે, જે ઉપ
રું પદ અનુનવગમ્ય દ્રશ્યોથી બતાવી આપે છે, તેમ જ અન્યત્ર
પણ મોઢ મહાત્માએ કયું છે કે —

જ્ઞાનસ્યૈવવા માદાત્મ્ય, વૈરાગ્યસ્યૈવ યા પુત્ર ।

યત્કોપિ કર્મભિ કર્મ શુજાનોપિ ન વ્યયતે ॥

ભાવાર્થ—જ્ઞાનું અથવા મોઢ વૈરાગ્યનું માદાત્મ્ય જ હોય છે કે
જોથી કુલ્લાએક કર્મવડે કર્મને ભોગમના પોતે કર્મથી મધાનો નથી
આ નુનાવિત મહાત્માઓનું જેવું વિલક્ષણ માદાત્મ્ય પ્રદર્શન કરે
? જોઓ! અતઃકરણ સમગ્રેષુ વિષમજ્વરથી રહિત યદ્ય
ગએધું છે, તેવાઓને બાલ પ્રતિ હાનિકર્તા યદ્ય

શકતી નથી બને તે અમ-અ'પમ-મહાન્ યોગીઓના અત કરણના અનમિત તેમજ બાહ્ય વનન નિહાળી, તેમના ત્યાગમટે શકોએવન કરે, પણ તેથી તે સકાસેવકો પોતાનું જ બગાડે છે, અને યોગી ઓના યોગનું જ્ઞાન મેળવી શકતા નથી કેટલાક તો પોતાની તથા પ્રમાણી યોગ્યતા તપાસ્યા વિના અધિકાર બૂલી જઈને યોગીઓની પ્રવૃત્તિનું મેવન કરવા જાય છે, અને તેથી ઉભયબદ્ધ બની અધિગ નિના પાત્ર ચામ છે તેથી ગુરુ કહે તે કરવું, પણ ગુરુ કરે તે ન કરવું' એ કહીની સકારણ પ્રચલિત થયેલી ધામે છે, અને તે સમ જીવ તેવી વાત જે કેમકે પ્રવૃત્તિવિવચલુતા ન હોય તો ગુરુ શિષ્યમા ભેદ શો ? હાનમા કેટલાક શિષ્યો તરત જ ગુરુ બનવા જાય છે, આમર તો ગુરુ ગોટલુ માન, સેવા, જાય છે તેઓ પોતે પોતાની યોગ્યતા બોધ બેને છે અને સર્વત્ર અપમાનને પાત્ર કરે છે પેટ ભરવા માત્રમા જો ગુરુતાની કિમત અહાલી હોય તો, પેટ તો કુચ્છા બિલાડા પણ ભરે છે માટે ગુરુ તે ગુરુ અને શિષ્ય તે શિષ્ય એ ભેદ અનાદરણીય નથી

અમ એક કહેવાનું પ્રચલિત દેશાત તમારા સન્મુખ રજુ કરીશ, જેમાથી માત્ર સાર શું છે તે જ તમારે મહત્ત્વ કરવાનો છે

એમ કહેનામા આવે છે કે સકસચાય પોતાના મે ચાર શિષ્યો સહ રહેતા હતા તેમા પોતે અનેક મિષ્ટા મોજન કરતા હતા અને શિષ્યો નુક નીરસ મોજન કરાવતા હતા આથી શિષ્યોએ ક્રોધિત થઈ શકગચાવને કચ્ચુ કે મહારાજ ! અમો આવા નીરસ મોજનથી કટાબ્યા હીએ, આપ જે જમો છો તે મોજન અમારા માટે શું કામ ન હોય ? આમ પમ્નિભેદ કરવો આપ જોવાને યોગ્ય નથી સમસચાય શિષ્યને બોધ ખાતર, શિષ્યોસહ જાનરમા ગયા, ત્યા એક સુવર્ણમતી દુકાને તામરસ ઉકળવો હતો તેમાથી એક અણુ તામ

રસ શકરાચાર્યે પીધો, અને પછી શિષ્યોને કહ્યું કે યોડાક તમે પીઓ શિષ્યો કહેવા લાગ્યા મહારાજ, અગો તો મરી જઈએ આ કેમ પીવાય ? ત્યારે શકરાચાર્યે શિષ્યોને કહ્યું કે જેને રમ પીનાની, પચાવવાની શક્તિ છે તે જ મિષ્ટાન ભોજન કરી શકે છે, કેમકે તેમને બન્ને સમાન છે તમો આ રસના અધિકારી નથી તેમ તે ભોજનના અધિકારી નથી આ ઉપરથી શિષ્યોને જ્ઞાન આગ્યું અને પોતાના અધિકારના જ્ઞાતા બન્યા માટે સમર્થ યોગીઓની દશા સત્ત અર્થે કિં હોય છે, કેમકે તે દશામા જ્ઞાનયોગની મુખ્યતા હોય છે

આટલી હદીકત તમારા લક્ષ ઉપર મૂક્યા પછી જ્ઞાનયોગની શરૂઆત ધારણાથી થાય છે, એમ આપણે અવ રથજે સ્વીકારીએ ધારણાની વ્યાખ્યા “ વિચારવિશ્લેષનાશ ” અથવા “ વિચાર ચિત્તર્કનાશ ” એટલે વિચારના વિશ્લેષનો નાશ અથવા નિચાર વિતર્કનો નાશ એ ધારણા કહી શકાય કોઈ પણ પદાર્થનું જ્ઞાન થતા પહેલાં મનમા વિચાર વિનિશ્ચય ન હોવાથી અનેક વિકલ્પો અને વિતર્કોના સમુદાયનું પુન પુન અનેકવાર થાય છે, અને તેથી ઘણી વાર તેવા નિતર્કો અને વિકલ્પોમા મુચવાઈ જઈ મનુષ્ય એક નિશ્ચય ઉપર આવી શકતો નથી આવી વિશાનો અનુભવ આપણને ઘણાંઓને હોવો જોઈએ દુનિયામા વિચારશોધ પ્રાપ્તી ઘણી વાર એક જીનનમા અનેક રૂપ સ્વીકારે છે, અનેક જૂન કરનારા બને છે, એટલું જ નહિ પણ સસર્ગ દોષોમા તણાઈ જઈ, કેટલાંએકો પોતાની મૂળ સ્થિતિ જૂની જાય છે સાથે સાથે કંટેલું પડે છે કે કેટલાંએકો તો જીવંતીના છંદાનુધી એકકર્તવ્યનિષ્ઠ બની શકતા નથી, ત્યારે કેટલાંએકો એવાંઓ પણ નિહાળી શકીએ છીએ કે, જેઓ અનેક દર્શનોમા અટન કરતા માંદ રથજે પણ ગાતિ સેવતા માલૂમ પડતા નથી, તેથી ધર્મની શોધભોગમાં પોતાની જીવંતી

આ બધું વિચારવિશેષ અને વિચારવિતર્કથી બને છે અને હું એમ કહેવા માગતો નથી કે માણસજાતીએ બુદ્ધિવ્યાપાર વિના રહેતું પણ એટલું તો કહી સમીધ કે વિચારો તે ચોક્કમ નિર્ણયને માટે કરતા તે જ સાર્થક છે, અને તે નિર્ણય પૂરે વિતર્કોની હસ્તી દોષ શકે છે જ્યારે આપણે એક વસ્તુને યાયાનત્ય સમગ્ર શબ્દો છીએ ત્યારે ત્યાં આપણી તત્ત્વબધી વિચારમાળા પશ્ચિમમાત્ર થાય છે અને તે સમગ્રએલું યાયાતત્ય કલ્પમેર એમ જ છે' એમ વિચાર વિનિશ્ચય થયા અનતરનું જ્ઞાન-સમગ્રજી તેને આપણે ધારણા કહીશું અને પ્રસ્તુત વિષયમા આ જ વ્યાખ્યા સુઠું માની સમય મહર્ષિઓ આત્મશક્તિના ઉપ તરફ બદલક રહેનાઓના હૃદયમા આવી ધારણા પ્રગટ થાય છે જેથી તેઓ સાધાગિક અનિત્ય, માયિક, કલ્પિત, અવધાર્ય, ગમરૂપ હિત્વાદક પાપોમા મત્વતા નિકાળતા નથી તેથી જે મત્ત્ય હોય તેને માટે જ તેઓ તર્ક કરે છે-મનન કરે છે, અને તેને બંને પદાર્થ વિનિશ્ચય કરી "આ જ સત્ય છે એમ છેવટના નિશ્ચય ઉપર આવી ટોકે છે

ધારણા સુધીમા પણ વિકલ્પોનો હિલન દોષ શકે છે કાખના તળીકે એક પરમાણુને પરમાણુ સ્વરૂપે મથાય વેદી, તત્ત્વબધી ચોક્કમ ધારણા નિર્ણીત થયા બા પરમાણુમા રહેન વર્ણ મધ, રસ, સ્પર્શરૂપે વિકલ્પોત્થાન શકે છે જ્યારે એમાથી પણ એક જ ધર્મ ઉપર, એક જ શુદ્ધ ઉર બદલિ થઈ જાય છે ત્યાં વિચાર વિતર્કોના સમુદાયન વિરામ પામે છે અને આવી ઉત્તમ દિશા પ્રાપ્ત થયેથી જ ધ્યાતા ધ્યાનનો અધિકારી જની શકે છે

ધ્યાન—ધ્યાનમા ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાન એ ત્રિપુત્રી ઉભી થાય છે પ્રસંગોપાત અવ જણાવનાની આવશ્યકતા છે કે ધ્યેય વસ્તુનું ધ્યાન ધ્યાતા બે પ્રમારના હિંસથી કરી શકે છે એક તો માન

વિચારમાં સૂક્ષ્મરૂપે રહેલી પણ ચચળતાનો નાશ કરવા માટે, કેમકે સામાન્ય ન સમજી શકાય તેવી આત્મરંગિક ચચળતા દેટલીક વાર ધ્યાનીઓને વિઘ્નમમાં નાખી—અથવાતો પ્રલોભમાં લગવાની સાથી અટકાવે છે અમર પતિત કરે છે, જે તથા પ્રકારના સન્નેગોના સદ્-ભાવે જ બની શકે છે તેથી જ આપણે માત્રોમાં ધણી વાર કટ્યાએ મહર્ષિઓને માટે વાચ્યુ છે અને સાબાલ્યુ છે કે જેઓ વિગ્ન સ્થળમાં ગર્જર શુકાઓમાં રહી ધ્યાન સેવનાગ હોવા છતાં, સન્નેગોના સદ્-ભાવથી ધ્યાન પ્રચલિત બન્યા છે, તેથી તેવી ચચળતાના નાશને માટે નિર્વિશેષણત્રાણ કોષ્ટ પણ ધ્યેયને લક્ષી ધ્યાતા ધ્યાન કરી શકે છે, જેથી એકત્વ સિદ્ધ કરી શકાય છે બીજી રીતે ધ્યેય સ્વધર્મી શુણ્ણધિગ્ન હોય તેનું જ ધ્યાતાએ ધ્યાન કરવું જોઈએ જે ધ્યેયથી ધ્યાતા ધ્યાનદ્વારા સમાન ધર્મતા નિહાળી ધ્યાતા ધ્યેય ધ્યાનની એકતા કરી ધ્યેયનો લય પોતામાં કરી ધ્યેયનત્ બની શકે છે આદી મહાન કવિનું એક વચન હું તમોને યાદ આપીશ

અરિહત પદ ધ્યાતા યમ, દ્રવ્ય શુણ્ણપર્માય,

ભેદ છે કરી આત્મા, અરિહત રૂપી યામ

ભાવાય—અરિહત એ પદનું ધ્યાન દ્રવ્યથી, શુણ્ણથી, પર્માયથી, ધ્યાતા, કરતા આમ વિચારી શકે છે કે અરિહત એ આત્મ દ્રવ્ય છે તો હું પણ આત્મ દ્રવ્ય છું, અરિહતમાં જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર વગેરે શુણ્ણ છે, તો તેવા શુણ્ણ અમુક અશે મારામાં હું નિહાળી શકું છું, અને જેટલા અશે નથી જોઈ શકતો તેટલાના આડે કર્મોવરણ રહેતા છે એ આનરણોને દૂર કરી જો હું મને મોતને નિહાળું તો જે અરિહતમાં શુણ્ણ છે તે જ મારામાં છે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રના પર્માયોનું પરાવતન અરિહતમાં પણ યાય છે, લખના તરીકે સામાન્ય વિશેષ ધર્મવાળા દરેક એવ પદર્થો છે, જ્યારે સામાન્ય,

અરિહતને હોય છે, તો તે સમયે તેઓ ઈશ્વર ગુણને ઉપયોગમાં લગાડે ■ બ્યારે વિશેષ ધર્મનું જ્ઞાન હોય છે, ત્યારે જ્ઞાન, ઉપયોગનું વહન કરે છે આમ સમયપરતે યોગાગ્રિત પર્યાપોને લઈને અરિહતમાં જ્ઞાન-ઈશ્વરના પર્યાય અવારનવાર ફેરવે છે એક સાદુ દેહાત બીજી આપણે લઈએ કે, એક ધર્મ છે, જે ધર્મને ધર્મરૂપે આપણે જાણી શકીએ છીએ, તે ધર્મત્યાગી કાંઈ લઈ જાય અથવાતો તેનો કાંઈ વિનાશ કરી નાખે ત્યારે તે જ ધર્મજ્ઞાન ધર્મભાવ રૂપે અથવા ધર્મસ્વરૂપે ઠીકરી રૂપે બદલાઈ જાય છે આમ પર્યાય મારામાં પણ હું જોઈ શકું છું દ્રવ્યથી ગુણથી પર્યાયની અરિહતમાં અને મારામાં હું કંઈ પણ જો જોઈ શકું છું નથી જેવા અરિહત તેવો જ હું એમ ધ્યાતાને સ્વસ્વરૂપનું યથાય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયેથી, સે ય સેવક, પૂજ્ય પૂજક, ધ્યાના ધ્યેયની ભાવના યોગી, બેઠનો છેલ્લો કરી, ધ્યાના પોતે અરિહત સ્વરૂપે બની શકે છે આવી આપણને એક દેહાત આ હકીકત સમજવામાં અને મમજનવશમાં સાધનરૂપ લઈ પડશે.

બધ્મજોને મારનાર એક જ્યોતીના હાથમાં અમરમાત્ર જગ લખાથી સિદ્ધનું મધ્યુ દાય લાગી આવ્યું, જે અતિ રમણીય-મનોહર લાગવાથી જ્યોતીએ સ્વપુનવત્ ગૃહે લાવી પાવણ પોયણ કર્મ શરૂ કર્યું બાલસિદ્ધ બધ્મજોના ટોળામાં બકરાઓના બધ્મજો સાથે રમત કરવા લાગ્યો મળના વહન સાથે તે બાલસિદ્ધ બુદ્ધિ વરવાને પ્રાપ્ત થયો, છતાં પણ બકરાઓના ટોળાઓ સાથેનો સદાનો સદવામ ઢોવાની હું પણ એમ બકરું છું એમ માત્રી સ્વસ્વરૂપથી અજ્ઞાન રહી સ્વશક્તિનો પોતાનામાં નિરાવગ્ન સદ્ભાવ છતાં તેના ઉત્તર જ્ઞાન ને કારીવ પોતામાં ન હોવાથી તે સિદ્ધ બકરાઓ સાથે બકરું બની રહેવા લાગ્યો એક દિવસ જગનમાથી પ્રાપ્ત સિદ્ધ આવી નાંખ્યો જેના સિદ્ધનાટ્યી બકરાઓમાં મોઝો બજરાટ રે

ધયો, જે ગભરાટમા ભાગ લેનાર બ્રહ્મજ્ઞોની સાથે રહેનાર મિહ પણ તેવો જ બન્યો અકસ્માત્તેની દષ્ટિ આગન્યુક સિદ્ધ ઉપર પડી તે મિહના દર્શનથી પોતાને પોતાના સ્વરૂપનું સામાન્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું, અને હું કોણ છું, એ જાણવાને માટે તર્ક વિતર્કોને અવકાશ મળ્યો, જેવી વધારે વધારે ચીવટથી કશુંક પોતા તરફ અને કશું આગન્યુક સિદ્ધ તરફ નિહાળવા મડ્યો દર્શન સિદ્ધને દ્રશ્ય સિદ્ધતા યથાર્થ દર્શનથી હું આના જેવો છું એવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતા, જે ટોળામા હું છું તે માહેનો હું નથી, તે મારા નથી, એટલાસુધીમા મારી મિથ્યા માન્યતાને મિથ્યા રૂપે-ભાન્તિરૂપે હવે હું સમજી શક્યો છું, એમા જે શક્તિ છે તે મારામા છે બકગજોએ મને જોગણ્યો નથી, મે બકરાઓને જોળ્યા નથી આ બન્યો અન્યના અજ્ઞાનથી આટલો કાળ નિર્ગમન થયો હવે હું સિદ્ધ છું, મારામા મિહશક્તિ છે, જે શક્તિ પહેલા પણ મારાના હતી માત્ર હું મારી શક્તિને જાણી શકતો નહોતો, તેથી આ ક્ષણે મારામા સિદ્ધશક્તિનો ઉદય થયો છે એમ જે માન્યું એ માત્ર મનને સમજવવા-ફાસવાવવા માટે બંદે હો, ખરી રીતે તો જે શક્તિ હતી તેનો ઉદય હતો જ, પણ તે તરફ લગ્ન ન હોનાથી તેનું જ્ઞાન મને ન હતું, હવે હું મારી શક્તિનો જ્ઞાતા થયો છું, તેથી જે આગન્યુક સિદ્ધની દશા તે જ મારી દશા, તેનું કર્તવ્ય તે જ મારું કર્તવ્ય, તેનો ધર્મ તે જ મારો ધર્મ, તેનો ગુણ તે મારો ગુણ તેનું શરીર તે જ મારું શરીર, એમ સ્વીકારી સમજી તરત જ બકરાઓના ટોળામાથી છુટા પડી જઈ ધ્વનિજીત દિશાએ અરણ્યમા પોતાનું સ્વ તત્ત્વ ગમન સ્વીકાર્યું તેમ આપણે સમજવું જોઈએ કે સમાનધર્મી ગ્રેયને ધ્યેયથી જાણસિદ્ધ-બકગના ટોળામા રહેલા સિદ્ધ માકકની સસારી છવ પોતાની આત્મશક્તિનો જે સ્પેષ જ છે તેને પોતે અજ્ઞાનથી સમજી શકતો ન હોવાથી, જ્યારે તથા પ્રકારના ધ્યેયને

ધ્યાતા બની ધ્યાન દશામા અગીકાર કરે છે ત્યારે ધ્યાતા ધ્યેયની સમાનતા પોતામાં નિહાળી ધ્યેયવત્ બને ॥ મતલબ કે આત્મશક્તિ જે આત્મામાં જ્ઞાન, દશન ચારિત્ર અને વીર્ય, જે અનુક્રમરૂપે અનન્યતા છે, તે શક્તિનો યાતા બની, એના ઉદયને નિહાળી, તદનુકૂળ આત્માગમાનદ સ્વતંત્ર વિહારી બને છે

આ સ્થળે જાણુ જોઈએ કે આ દિશાએ પહોંચ્યા પછી આત્મા પૂર્ણ સમાધિસ્થ બને છે સમાધિની વ્યાખ્યા અત્રે આપણે એટલી જ સ્વીકારીશું કે આધિ એ મનોબળના કહેવાય છે જે વ્યથા રાગ દ્વેષને લઈને હોઈ શકે છે અત્ર સ્થળે રાગ દ્વેષનો નાશ થઈ જવાથી સમ ભાવ પ્રાપ્ત થાય છે એટલે એક જાતની વીતરાગ દશા પ્રાપ્ત થાય છે, અને તે દિશા સેવનાર પવિત્રાત્મા સમાધિસ્થ આત્મા ગમ્યી શકાય છે તદનંતર તદ્દશા જેને આપણે કેવળ જ્ઞાન કહીએ છીએ, તે જ્ઞાન સંપૂર્ણ આત્મામાં પ્રકાશે છે, અને તેની સાથે જ જાતીની ત્રણ શક્તિ, જેને આપણે દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્યના નામથી ઓળખી ગયા છીએ તે પણ પૂર્ણ સ્વરૂપે પ્રકાશે છે, એટલે આવી શક્તિ અનુક્રમનો પૂર્ણોત્થ થાય છે, જે ઉદયને આપણે ઉદયનું જ્ઞાન કહીશું કેવળ જ્ઞાનને જુદા જુદા દશનોવાળાએ જુદા જુદા સ્વરૂપે સ્વીકારેલું ॥ જેનું પ્રયત્નરૂપ કરવાને અત્રે હું આવશ્યકતા જોતો નથી માત્ર જોતાઓ સન્નિપ્ત એટલું જ જણાવવા ઈચ્છુ છું કે આપણને આપણી આત્મશક્તિનો ઉદય પ્રાપ્ત કરવો હોય તો તેને માત્ર કમલ પામ વખતના બાપણો દ્વારા તમારા આગળ યથામતિ જે કમ જણાવવામાં આવ્યો છે તે કમને અવગણી આપણી શક્તિના ઉદયને માટે આપણને પ્રયત્નશીલ બનવાની જરૂર છે અને ત્યારે આપણને તે થોડું વહેવું કર્યા વિના છુટકો નથી, ત્યાગથી તે વિના બીજી રીતે આપણે શક્તિના ઉદયને મેળવવાની ઈચ્છા રાખવી, જે વાતનીથી પુનઃ જણાવા જેવું છે

એટલું કહી ફરી હું મારા સુખ્ય મુઠા ઉપર આવું છું કે, કેવળ જ્ઞાન
 યથા પછી શરીર ગહે છે, અને જેથી સાગીરિક પ્રવૃત્તિ, ચારીરિક
 ધર્મ કેરળગાનીઓને વિધિ પ્રતિબેધ રૂપે કેટલાએક સ્વીકારવા પડે
 છે, એટલેકે સેવવા પડે છે તદ્દનતર તેઓ યોગદ્ધન કરી, અયો
 ગી ખની મુક્ત થાય છે, જેને આપણે મોક્ષ કહીએ છીએ જે મોક્ષા
 વસ્તુ અક્ષર, અમર, અચળ, અજગ, અન્યાયાધ, અનન્ત સુખા
 ત્મક હોય છે, જે સુખનું જ્ઞાન કરાવવા માટે આપણી પામે ૮૪ મણ
 સાધન નથી, એટલે કે આ સસારમા એવી એકે સુખની ઉપમા નથી,
 કે જે સુખની ઉપમા સાથે મોક્ષ સુખની ઉપમા આપી શકીએ સાદી
 અને દુકી ભુક્તિવાળા પ્રદગ્ધનાનન્દી આત્મિક સુખના બીજાનુભવીઓને
 સદૃશ પ્રશ્ન ઉઠશે કે જ્યાં આવું નથી, પીડું નથી, વચ્ચ નથી, અન કાર
 નથી, ત્યાં શું સુખ હશે ? તેઓને મારે કહેવું જોઈએ કે તેઓ જે સુખને
 માની બેઠેલા છે, તે વસ્તુ સુખ નથી, કમકે જેને પ્રાપ્ત કરતા હું ખની
 પરપરા વેઠવી પડે છે, જેનો નાશ થાયેથી શોકસાગરમા નિમગ્ન થવું
 પડે ૬ વચનાકાળમા હાલિક માની લીધેલા, માગેના અન કાગ્ધી વિભૂષિત
 થવા જેવા સુખને સુખ માનવું, એ એક જાતની મોટામા મોટી
 અજ્ઞાનતા છે, જે વિચાર કરવાથી સમજી શકાય તેમ છે જેને જેની
 પ્રાપ્તિ છે, તેને પ્રાપ્ત કરતા કેટલી અગવડતા વેઠવી પડે છે તેનું જ્ઞાન
 હોવું નથી, પણ જેની પાસે જે નથી તેનાઓને આપણે જો જર્ઘ
 પૂછીશું કે આ વસ્તુને મેળવતા કેટલું કટ સહન કરવું પડે છે તો
 તે જ તેનું વચાર્થ વર્ણન અનુભવસિદ્ધ બીજાઓને બતાવી તકશે
 તેમ કેટલાએકો આ હકીકતને ન સમજી શકે તો તેવાઓએ સમ
 જવાને માટે બીજાઓનો આશ્રય લેના હું જવામણુ કર છું મોક્ષ
 સુખ એવું અપૂર્વ સુખ છે કે જે સુખનું જ્ઞાન તે તરફ જેમની દૃષ્ટિ
 ણી છે તેઓ જ અનુભવથી સામાન્યતઃ સમજી શકે તેમ છે અનુભવ

ગમ્ય વિષય અનુભવથી જ સમજાય છે વાણીનો ઉપયોગ ત્યાં નિરર્થક છે આથી મોક્ષસુખનું જ્ઞાન કરાવવા આપણી પાસે સાધન નથી, એ હું પટેના કહી ગયો છું તે જ વાત વધારે સ્પષ્ટ કરવા તમારા મનુષ્ય એક દાખલ રજૂ કરીશ

કાંઈ એક રાજા કદાચ એક માણસો સાથે જ મનમાં શીકાર અથવા નીકળેનો હતો. શિકાર પોતાની દૃષ્ટિએ પડવાથી તે તરફ અધને દોડા-યો, જેથી તે પોતાના સાથીઓથી ધીમ જ મનમાં છુટી પડી જઈ પડે દૂર નીકળી ગયો. શીકાર હાથ આવ્યો નહિ સૂપના પગિતાપથી અને લાગેના પગિશ્વરથી એટલી બધી તથા ગમને પીવા કરવા લાગી કે જો તરફના તેને કાંઈએ જગ ન આપણી આપણું હોત તો તેના પ્રાણ નીકળી જવા સમય હતો, પણ પુરુષોદયવમાત્ર એક બીન તેની નજરે પડે તો અને તેણે સગાથી પાછી માગ્યું બીને તરત સમજી જઈ થોડા દૂર ગયેલા જગાસપમાથી એક પરિવારમાં પાછી લાગ્યાની ગમના પ્રાણ જતા જવાબમાં થોડા વખતમાં તેના સાથીઓ પણ આવી મળ્યા રાજા પોતાના પ્રાણ જવાવનાર બીનને ઉપકારનો બદલો વાગવા પોતાની સાથે બધું શહેરમાં આવ્યો, અને તે બીનને એક મનોહર મેઝેમાં સુવ્યવસ્થાએ સારા નોકર આકરોતી સભાગ હો'ના રાખ્યો, જે વિધિવિધ વસ્ત્રાવકારથી વિશુદ્ધિન ખતેમી, અને નવ નવ પ્રમાણના લોજનોનો આસ્વાદ લેતા પોતાનો કાળ આનંદથી નિર્ગમન કરતા મડલો જ્યારે ચોમાસુ આવ્યું, આકાશમાં માનવીનું વરસાદ વાગી અને જગતકુ મિશ્રિત થિતના વાણી સોપાને આનંદ આપવા લાગ્યો તે વખતે તે બીનને પોતાનું જ મન, પડાક, પડા'ના ચિખરો અને લીલી લીલોતરી અને ત્યાંની કો'ના માદ આવી, જેથી તરત જ કોઈને પણ કલા વિના રાત્રિમાં નાથી તે પોતાનાં સગા અને કુટુંબીઓને જ મનમાં આવી મળ્યો બધું વખતે વિનશાય

વેશે આવી મજેના બીજને કૈદમિકો જુદી જુદી રીતે પૂછવા મડયા કે, તું ક્યા ગયો હતો ? ક્યા ઘરમા રહેતો હતો ? એ ગહેર કેલુ હતુ ? તું શુ ખાતો હતો ? અને તેનો સ્વાદ કેનો હતો ? વગેરે વગેરે પ્રશ્નોના ઉત્તરમા જગનમા જગની બીજોને સમજાવવા ખાતર કંઈપણ સાધન ન હોવાથી તેને ઘણી મુશ્કેલ આવી સાગી છેવટ જરી તેવી ઉપમાઓથી પોતાના કૈદમિકોના પ્રશ્નોનો ખુલાસો થયો છેવટ ખોરાકના સખધમા એમ કહેવું પડ્યું કે આપણી ખોરડી કે જેના ખોર મીઠા છે એવી મીઠાઈ હું શહેરમા ખાતો હતો ખરી રીતે તે તે ઉપમા સત્ય ન હતી આ મીઠાઈનો સ્વાદ ? અને આ ખોરનો સ્વાદ ? પણ નિરૂપાયવગાત સમજાવવાના સાધનના અભાવે એને બીજો રમ્તો સૂજ્યો ન હતો તેમ જાની પુત્રોએ મોક્ષસુખનું સ્વપ્ન જણ્યું છે, છતાં આપણા જવાઓને સમજાવના કાંઈ પણ પ્રકારનું સાધન ન હોવાથી, તેઓ એટલું જ કહી શક્યા છે કે મોક્ષમા અનતા સુખ છે, જે સુખની ઉપમા આ સંસારમા નથી

હવે એટલું કલા પછી આ વિષયને પગિસમાત્ કરતા આપણે ઇન્દ્રીય કે આપણી દેરકની એવી સુમતિ યાઓ કે જેથી જ્ઞાન્તિ જ્ઞાન (અજ્ઞાન) ટળી, યથાર્થ જ્ઞાનદષ્ટિ આપણામા પેદા થાઓ, અને સંસારના કદુક વિપાકોથી આપણને ખરો કટાણો આવો કે જેથી આપણુ વલણ અને આપણી પ્રગતિ આત્મશક્તિના ઉદય તરફ વળે, એટલું કરી સાથે સાથે છેવટ હું જણાવું છું કે માગથી બોલાયેલા વિષયમા મેં જે ક્રમ અગીકાર કર્યો છે અને જે બાપ્ખા કરી છે તે મહર્ષિઓના વચનોની પ્રસાદી છે આપણા દેહબાએકોમા કંઈક એવો આગ્રક બધાઈ ગએતો હોય છે કે શાઓ અને શાઓના સખદો, ને તેમા લખાએલી બાપ્ખા માત્ર સ્વીકારવી જો કે પ્રથમ દર્શને જિજ્ઞાસુઓને માટે તે ઉપયોગી છે, પણ જ્યારે તેથી આપણે કંઈક સમજતા

રીખીએ તો તે પછી શાસ્ત્ર સદાયથી કલ્પન થએના વિચારા ખીજા
પમા, બીજા દળમા, અથવા તો ચાલતી ભાષા ગૈરીમા મૂકી ગળીએ
તો તે શાસ્ત્રસમત જ છે, એમ સમજીવો માનવું જોઈએ જો આમ
ન કરીએ તો પછી આપણે સદા જે શબ્દો શાસ્ત્રોમાલી ગોખેલા છે
તેને જ પકડી રાખી તેના જ પ્રયોગમા ગતિ કરી શકીશું આગળ નધવું
તેમ કરવાથી બનશે નહિ, માટે જુદામાનોએ મનન કરવું, વિચારવું,
અને આગળ ને આગળ વધતા જ જવું પ્રાચીન શાસ્ત્રોના અભ્યાસીઓ
પણ વધારે ઉત્તમ રીતે નૂતનશાસ્ત્રના કતા બન્યા છે, અને બને છે
આ નિયમ સર્વમાલ્ય છે આપડું બોલી “આત્મશક્તિનો ઉત્પ” એ
વિષય યથામતિ આજે હું પૂર્ણ કરી નિરમુ છું

તા ૨૧-૨-૧૩ શુક્રવાર

શું વાંચશો ?   શું વાંચશો ? !

સુપ્રસિદ્ધ વક્તા મનિમહારાજ શ્રી ૧૦૦૮ ચારિત્ર
વિજયજીની તેજસ્વી લેખિનીથી લખાયેલા
ઉત્તમોત્તમ પુસ્તકો.

૧ પ્રેમથી સુક્ષિત	૦—૮—૦
૨ પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ	૦—૬—૦
૩ લેખસંગ્રહ	૦—૧૨—૦
૪ વ્યાખ્યાનસંગ્રહ	૧—૮—૦
૫ ચોસઠ પ્રકારી પૂજા અર્થ સંહિત	૧—૪—૦
૬ પ્રદુમ્ન ચરિત્ર (રસિક)	૧—૦—૦

એ નામના પુસ્તકો નવીન જમાનાને અનુસરતું
નવીન જ્ઞાન આપનાર, વાચવા, વિચારવા અને મનન
કરવાનેજ છે, એમ પ્રસિદ્ધ વક્તાઓ, લેખકો, વર્ત
માનપત્રો અને માસિકોના વિદ્વાન તત્ત્રીઓ દ્વંદે છે
અને દરેક વ્યક્તિને વાચવા બહામણુ કરે છે

લખો—મેસર્સ મેવજી હીરજીની કું

પાયધુની ન ૫૬૬, સુ બઈ.

હુમેશાં યાદ રાખવા યોગ્ય

એક સૂચના.

તમોને

કોઈ પણ વખતે કોઈ પણ પુસ્તકની
જરૂર પડે

ત્યારે

મુંબઈમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી અમારી
કંપનીને

પહેલી ખબર આપજો.

ખહારગામના ઓરડેના બહુ જ કાળજીપૂર્વક અને
તાકીદે રવાના કરી આહકોને સતોષ આપવામાં આવે
છે, તેની નોંધ લેવી વિસરશો નહિ

સરનામું —

મેમર્સ મેપલ હીરછની કુ

પુલ્તકો વેચનારા અને પ્રસિદ્ધ કરનારા

પાણ્ડુની, નં ૫૬૬, મુંબઈ.

